

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Παγκόσμιες Προκλήσεις και Συστήματα Αναλύσεων»

Η διεθνής θέση της Βραζιλίας Η επίδραση της πανδημικής και της κλιματικής κρίσης

*Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Ειδίκευσης
«Ανάλυση δεδομένων στην παγκόσμια πολιτική»*

Στυλιανή Αρβανίτη
Αρ. Μητρώου: 3033202004001

Τριμελής επιτροπή:
Αναπληρωτής Καθηγητής Ν. Κουτσούκης
Επίκουρος Καθηγητής Ε. Φακιολάς
Επίκουρος Καθηγητής Σ. Πετρόπουλος (ε)

(ε) – επιβλέπων

Τελική έκδοση
Κόρινθος, 2021

UNIVERSITY OF THE PELOPONNESE
SCHOOL OF SOCIAL & POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE & INTERNATIONAL RELATIONS

MASTER'S PROGRAMME IN
"GLOBAL RISKS AND ANALYTICS"

The international position of Brazil

The effects of the pandemic and of the environmental crisis

*Master's dissertation specializing in
"Data analysis in global politics"*

Styliani Arvaniti

Committee:

Associate Professor N. Koutsoukis

Assistant Professor E. Fakiolas

Assistant Professor S. Petropoulos (s)

(s) – Supervisor

Final version

Corinth, Greece,<Year>

Abstract

This study focuses primarily on the effects of the pandemic crisis of Covid – 19 in the economy and social cohesion of Brazil. Further, it explores the long-term effects of the environmental crisis and the social problems it has the potential to create. The constraints of the study are identified as the lack of reliable databases from which to draw data on the effects of Covid-19 both on the population and on the economy as well as the non- use of primary sources due to lack of knowledge of the language.

Περίληψη

Στο διεθνές πεδίο, η άνοδος μίας χώρας ως οικονομικής ή και γεωπολιτικής δύναμης είναι επισφαλής στο βαθμό που δεν θεμελιώνεται σε σταθερές θεσμικές και οικονομικές βάσεις. Μία τέτοια χώρα είναι η Βραζιλία, για την οποία η υγειονομική κρίση που ξέσπασε, συνέπεσε με την προσπάθεια ανάκαμψης από μία σοβαρή διετή οικονομική κρίση ενώ η χώρα διοικούνταν από έναν αμφισβητούμενο ως προς τη σοβαρότητά του πολιτικό, ο οποίος κατατάσσεται στους λαϊκιστές και επικίνδυνους για την χώρα τους πολιτικούς. Η επιδημία της πανδημικής κρίσης της Covid- 19 έπληξε ιδιαίτερα χώρες με χαμηλό κοινωνικό δίκτυ προστασίας που είναι ιδιαίτερος ευάλωτες σε εξωγενείς κρίσεις, στις οποίες εντάσσεται και η Βραζιλία. Παράλληλα, οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής αυξάνουν τις μακροπρόθεσμες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η χώρα. Το ζητούμενο και στις δύο περιπτώσεις φαίνεται πως είναι το εάν και κατά πόσον η χώρα θα κατορθώσει να ξεπεράσει τις στρεβλώσεις του συστήματος βάσει του οποίου διοικείται και ασκείται η κρατική εξουσία, προκειμένου να προστατεύσει και να δώσει λύσεις στον πολυάριθμο πληθυσμό της, ο οποίος θα δοκιμαστεί σοβαρά τα προσεχή χρόνια.

Πρόλογος

Η Βραζιλία, η πολυπληθέστερη χώρα της Λατινικής Αμερικής, βρέθηκε στο επίκεντρο της προσοχής τα προηγούμενα χρόνια λόγω του πρωταγωνιστικού ρόλου που της επέτρεψε να αναλάβει η οικονομική της άνοδος στο πλαίσιο των BRICS. Ωστόσο, εξωγενείς παράγοντες όπως η κρίση της πανδημίας του Covid -19, η συγκυριακή άνοδος στην εξουσία ενός λαϊκιστή ηγέτη και η ταυτόχρονη επίδραση της περιβαλλοντικής κρίσης (που απλώνεται σε μακροχρόνιο ορίζοντα) είναι παράγοντες που πρέπει να αναλυθούν ως προς τις εντάσεις που προκαλούν στο εσωτερικό και τους τριγμούς που προκαλούν στο οικοδόμημα της οικονομίας της χώρας.

Περιεχόμενα

Abstract	5
Περίληψη	6
Πρόλογος	7
Περιεχόμενα	8
Κατάλογος Πινάκων	10
Κατάλογος Γραφημάτων	12
1. Εισαγωγή	13
1.1 Μεθοδολογία	15
2. Η άνοδος της Βραζιλίας	17
2.1 Οικονομικά δεδομένα και μακροοικονομική θεώρηση	17
2.2 Η γεωπολιτική άνοδος της Βραζιλίας	23
3. Η κρίση του Covid-19, η αντιμετώπισή της και οι συνέπειές της στην οικονομία της Βραζιλίας	29
3.1 Υπόβαθρο και υγειονομικές πολιτικές	29
3.1.1 Επιδημιολογικά δεδομένα	30
3.1.2 Μέτρα αντιμετώπισης της Covid-19 και εμβολιασμοί	34
3.2 Το οικονομικό αποτύπωμα της κρίσης της Covid -19: στοιχεία και δεδομένα	38
3.3 Συμπεράσματα και εκτιμήσεις για την οικονομική πορεία της Βραζιλίας υπό το πρίσμα της Covid - 19	43
4. Η κλιματική κρίση και η επιρροή της στην οικονομική προοπτική της Βραζιλίας	47
4.1 Βασικά στοιχεία για την επίδραση της κλιματικής κρίσης στη Βραζιλία και εθνικές πολιτικές για την αντιμετώπισή της	47

4.2 Ειδικά: η περίπτωση του Αμαζονίου	55
4.3 Συμπεράσματα και εκτιμήσεις για το αποτύπωμα της κλιματικής κρίσης στην Βραζιλία	58
5. Ερευνητικό μέρος	62
5.1 Μεθοδολογία της έρευνας	62
5.2 Αποτελέσματα έρευνας	63
6. Συμπεράσματα	78
7. Κατάλογος Πηγών	81

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας ανά τομέα

Πίνακας 2: Οικονομικοί δείκτες 2014 -2021

Πίνακας 3: Προτεραιότητες ανά πρόταση για την ανάκαμψη

Πίνακας 4: Βασικοί τομείς, επιπτώσεις κλιματικής αλλαγής και μέτρα προσαρμογής

Πίνακας 5: Βασικά στοιχεία του Εθνικού Σχεδίου για την κλιματική αλλαγή

Πίνακας 6: Εθνική συμμετοχή στους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού

Πίνακας 7: Επιπτώσεις σε βασικούς τομείς

Πίνακας 8. Μέσες τιμές και τυπικές αποκλίσεις δεικτών για ολόκληρο το έτος

Πίνακας 9. Μέση τιμή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή

Πίνακας 10. Μέση τιμή του ΑΕΠ

Πίνακας 11. Μέση τιμή της Συνολικής Παραγωγής της Βιομηχανίας

Πίνακας 12. Μέση τιμή εξαγωγών

Πίνακας 13. Μέση τιμή εισαγωγών

Πίνακας 14. Πωλήσεις Λιανικού Εμπορίου

Πίνακας 15. Μέση τιμή θανάτων λόγω Covid-19

Πίνακας 16. Μέση τιμή θερμοκρασίας

Πίνακας 17. Έλεγχοι κανονικότητας

Πίνακας 18. Συσχετίσεις Spearman

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1: Μακροοικονομική Αναπτυξιακή Τάση

Γράφημα 2: Ημερήσια επιβεβαιωμένα κρούσματα Covid– 19

Γράφημα 3: Ημερήσιοι επιβεβαιωμένοι θάνατοι από Covid- 19

Γράφημα 4: Αριθμός ατόμων που έχουν λάβει τουλάχιστον μία δόση εμβολίου

Γράφημα 5: Αναλογία θνησιμότητας ανά επιβεβαιωμένα κρούσματα

Γράφημα 6: Ημερήσιοι εμβολιασμοί κατά το χρονικό διάστημα 01/2021 – 10/21

Γράφημα 7: Το ενεργειακό μείγμα της Βραζιλίας

1. Εισαγωγή

Η Βραζιλία είναι η μεγαλύτερη εθνική οικονομία της Λατινικής Αμερικής και η έκτη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η οικονομική μεγέθυνση που καταγράφει την εντάσσει στις ραγδαία αναπτυσσόμενες οικονομίες. Ωστόσο, τα ποιοτικά στοιχεία της οικονομικής ανάπτυξης της δεν θεμελιώνουν το συμπέρασμα ότι μακροπρόθεσμα η οικονομία της θα χαρακτηριστεί από σταθερότητα και μετακύλιση της οικονομικής ευημερίας προς το σύνολο του πληθυσμού της. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της ζει στο όριο της φτώχειας, στερούμενο πρόσβασης σε βασικά αγαθά ενώ οι ανισότητες - οι οποίες αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό των χωρών της Λατινικής Αμερικής - κυριαρχούν στο εσωτερικό της, δημιουργώντας ένα εκρηκτικό κοινωνικό μείγμα το οποίο θέτει σε αμφισβήτηση την εσωτερική (πολιτική) σταθερότητα.

Ιστορικά, η Βραζιλία έχει αντιμετωπίσει σοβαρές κρίσεις, οι οποίες σχετίζονται με λάθη της πολιτικής της ηγεσίας, τα οποία λάθη επιβάρυναν σημαντικά τη ζωή των πολιτών. Ο πληθωρισμός είναι ένα μόνιμο οικονομικό ζήτημα το οποίο δεν φαίνεται να αντιμετωπίζεται σωστά, διογκώνοντας το διεθνές χρέος της χώρας. Αντλώντας κάποια συμπεράσματα από την ελληνική κρίση χρέους και τηρουμένων των αναλογιών, μπορεί κανείς βάσιμα να συμπεράνει ότι η διαρκής στήριξη μίας χώρας στον εξωτερικό δανεισμό προκειμένου να χρηματοδοτήσει τα ελλείμματά της, με τα κεφάλαια να μην αξιοποιούνται προς την κατεύθυνση των ουσιαστικών επενδύσεων σε υποδομές και στη θεμελίωση των βασικών πυλώνων της οικονομίας της, είναι μία βραδυφλεγής βόμβα.

Εισάγοντας την προβληματική της μελέτης που θα ακολουθήσει, πρέπει να σημειωθεί ότι αναφορικά με την κλιματική κρίση, η Βραζιλία παρουσιάζει αυξημένο ενδιαφέρον για δύο κυρίους λόγους: πρώτον, διότι λόγω της μεγάλης έκτασής της και των χαρακτηριστικών της κλιματικής κρίσης ως μη γραμμικού και κατά τούτο ως

μη προβλέψιμου φαινομένου, στην εδαφική επικράτεια της χώρας εμφανίζονται πολλές και διαφορετικές εκδοχές της κλιματικής κρίσης. Σε μία περιοχή της χώρας μπορεί να παρουσιάζονται έντονα πλημμυρικά φαινόμενα και κατολισθήσεις, σε άλλη περιοχή ξηρασίες. Αυτό ασκεί σημαντικές πιέσεις στον κρατικό μηχανισμό ο οποίος καλείται να βρει αξιόπιστες και αποτελεσματικές λύσεις. Δεύτερον, υπό ένα διεθνές πρίσμα, στο έδαφος της Βραζιλίας εντοπίζεται το δάσος του Αμαζονίου το οποίο έχει ιδιαίτερη σημασία για την λειτουργία του κλίματος και η προστασία του έχει αναδειχθεί σε μείζον ζήτημα για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας. Αναφορικά με αυτή την πτυχή, δύο ζητήματα πρέπει να καταγραφούν σε αυτό το σημείο: 1ον. με βάση την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας αλλά και με βάση την αρχή της αποκλειστικής κυριαρχίας επί των πλουτοπαραγωγικών πόρων του Διεθνούς Δικαίου, επεμβάσεις στο εσωτερικό της Βραζιλίας από εξωτερικούς (διεθνείς) δρώντες αποκλείονται και η Βραζιλία είναι η μόνη υπεύθυνη για τα τεκταινόμενα στον και την προστασία του Αμαζονίου με ό,τι αυτό συνεπάγεται μακροπρόθεσμα για το σύνολο της ανθρωπότητας, 2ον. η Βραζιλία έχει σημαντικά αποθέματα πετρελαίου γεγονός που την καθιστά ζηλευτό εταίρο για την Κίνα η οποία αναζητά διαρκώς φτηνή ενέργεια για να τροφοδοτήσει το δικό της οικονομικό θαύμα. Η σύνδεση της Βραζιλίας με την Κίνα, η οποία δημόσια εκφράζεται με τη σύναψη διμερών συμφωνιών για την προμήθεια ενέργειας αλλά και μέσω της συμμετοχής της Βραζιλίας στην Κινεζική Αναπτυξιακή Τράπεζα για την εξεύρεση εναλλακτικών πηγών ενέργειας, ενδεικνύουν την συγκρουσιακή τάση της Βραζιλίας με την Δύση στον διαφαινόμενο ανταγωνισμό της τελευταίας με την Κίνα. Την σύνδεση με την Κίνα επιδιώκει και για τον λόγο ότι η Κίνα δεν εξαρτά την παροχή βοήθειας από την υιοθέτηση στο εσωτερικό της συνεργαζόμενης χώρας φιλελεύθερων αρχών όπως η δημοκρατική διακυβέρνηση και το κοινωνικό κράτος. Η αρχή της μη παρέμβασης στα εσωτερικά τρίτων χωρών που εφαρμόζει η Κίνα διευκολύνει την συνεργασία της με χώρες που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως “ανελεύθερες δημοκρατίες” (illiberal democracies) και επιτρέπει σε αυταρχικούς ηγέτες -όπως για παράδειγμα ο Μπολσονάρο- να διατηρούν την εξουσία τους.

Σε ό,τι αφορά την επιδημία της Covid-19, είναι σημαντικό να εξετάσουμε τις επιπτώσεις που είχε ένας αστάθμητος και εν πολλοίς εξωτερικός, μη ελεγχόμενος παράγοντας σε μία ήδη ασταθή και προβληματική οικονομία. Με βάση τα συμπεράσματα που αντλούμε από την Ευρωπαϊκή εμπειρία στη διαχείριση της

κρίσης της Covid-19 και όσα βλέπουν το φως της δημοσιότητας από τη μακρινή Βραζιλία, η υγειονομική κρίση έφερε στο προσκήνιο και στη Βραζιλία το ζήτημα του ανύπαρκτου συστήματος υγείας με ό,τι συνεπάγεται αυτό για τον μέσο Βραζιλιάνο που δεν αποτελεί τμήμα του συστήματος εξουσίας Μπολσονάρο. Πέραν αυτού, ο ίδιος ο Μπολσονάρο, ακολουθώντας το παράδειγμα του Προέδρου Τράμπ, ακολούθησε μία παρελκυστική τακτική στην αντιμετώπιση της κρίσης, αρνούμενος την σοβαρότητα της, ουσιαστικά εκθέτοντας το λαό του σε ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο.

Με βάση τις παραπάνω παραδοχές και κατευθύνσεις, θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε αφενός το οικονομικό αποτύπωμα της πανδημίας της Covid-19 στην οικονομία της Βραζιλίας αφετέρου τις προκλήσεις και τα ζητήματα που θα αντιμετωπίσει η Βραζιλία λόγω της κλιματικής κρίσης. Με άλλα λόγια, ο βασικός στόχος είναι να επιχειρηθούν συσχετισμοί μεταξύ των οικονομικών μεγεθών που πιθανόν επηρεάζονται από την κλιματική κρίση και την κρίση του Covid-19.

1.1 Μεθοδολογία

Για την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος, έχει επιλεγθεί ο συνδυασμός της δευτερογενούς έρευνας με τη χρήση δημόσιων δεδομένων και τη διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας για τη μελέτη των συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε μία βιβλιογραφική μελέτη (βιβλία, μελέτες, άρθρα) ώστε να αντληθούν τα στοιχεία εκείνα που επιτρέπουν την διαμόρφωση του ευρύτερου πλαισίου - ιστορικού, πολιτικού, οικονομικού- εντός του οποίου εντάσσεται η Βραζιλία και να αναδειχθούν οι περιορισμοί στην οικονομική ανάπτυξή της τόσο από εσωτερικούς όσο και από εξωγενείς παράγοντες. Με τη χρήση δημόσιων δεδομένων από διεθνείς οργανισμούς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ιδίως αναφορικά με την εξέλιξη του Covid-19 στην χώρα), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα [αναφορικά με τις (μακροπρόθεσμες) τάσεις της οικονομίας της Βραζιλίας], επιδιώξαμε να θεμελιώσουμε συμπεράσματα αναφορικά με την πορεία της χώρας διερευνώντας το εάν και κατά πόσον είναι μετρήσιμο το αποτέλεσμα της κρίσης του Covid-19 και της κλιματικής κρίσης στην οικονομία της Βραζιλίας.

Ως μέθοδοι ανάλυσης αξιοποιήθηκαν η απεικόνιση στατιστικών στοιχείων με τη χρήση γραφημάτων, η παρουσίαση στατιστικών στοιχείων με τη χρήση πινάκων και η ανάλυση συσχέτισης.

Βασικός περιορισμός στη μελέτη του αντικειμένου της διπλωματικής εργασίας αποτελεί το γεγονός ότι οι πηγές αναγκαστικά περιορίζονται σε ελληνικές και αγγλικές, ουσιαστικά δεσμεύοντάς μας σε μία ευρωκεντρική- δυτική οπτική και στερώντας μας την οπτική της ίδιας της χώρας και ευρύτερα του Λατινοαμερικανικού χώρου. Περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψιν ότι η κρίση της Covid-19 είναι ακόμα σε εξέλιξη και με τα δεδομένα να παρουσιάζουν σημαντικά ζητήματα πληρότητας και αξιοπιστίας καταγραφής, δεν μας επιτρέπεται να διατυπώσουμε ασφαλή συμπεράσματα τόσο για την πορεία της πανδημίας όσο και για τις επιπτώσεις της. Τέλος, τα οικονομικά στοιχεία θα αντληθούν κατά βάση από διεθνείς οργανισμούς οι οποίοι εστιάζουν σε συγκεκριμένα μεγέθη και μετρούν την ευημερία μίας χώρας με βάση τις παραδοχές του κυρίαρχου οικονομικού μοντέλου (νεο-φιλελευθερισμός) και τις ευρύτερες πολιτικές κατευθύνσεις τους.

2. Η άνοδος της Βραζιλίας

2.1 Οικονομικά δεδομένα και μακροοικονομική θεώρηση

Στην Ετήσια Έκθεση του Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Αγίου Παύλου που υπάγεται στο Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών (2019) αναφορικά με την κατάσταση στη Βραζιλία, η οικονομική άνοδος της αποδίδεται στον συνδυασμό των εξής παραγόντων: την αξιοποίηση της συγκυρίας εισόδου της Κίνας στον ΠΟΕ και την συνεπαγόμενη αύξηση της ζήτησης για τις παραγόμενες στη Βραζιλία πρώτες ύλες, την κατανομή του αποκομισθέντα πλούτου σε κοινωνικές πολιτικές για τον περιορισμό της φτώχειας και την δραστηριοποίηση της εγχώριας βιομηχανίας και των ξένων επενδυτών προς κάλυψη της καταναλωτικής ζήτησης. Καταγράφεται ως βασικός λόγος μη περαιτέρω ανάπτυξης, το γεγονός ότι οι αυξημένες χρηματικές ροές δεν κατευθύνθηκαν προς διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις σε υποδομές και εκπαίδευση (ΥΠΕΞ, 2019).

Χρονικά κρίσιμο σημείο το οποίο ανέκοψε την ανοδική τάση της οικονομίας της Βραζιλίας θεωρείται το 2015 οπότε και η χώρα μπαίνει σε έναν κύκλο πολιτικής αστάθειας λόγω των σκανδάλων διαφθοράς που αποκαλύφθηκαν και ενέπλεξαν τον Πρώην Πρόεδρο Lula da Silva, τον Πρόεδρο της Βουλής Eduardo Cunha και την ίδια την Πρόεδρο Dilma Rousseff (ΥΠΕΞ, 2019). « Ο συνδυασμός πολιτικής κρίσης, διεθνούς συγκυρίας, εγγενών αδυναμιών της οικονομίας, ιστορικά χαμηλής εμπιστοσύνης καταναλωτών και επενδυτών και αξιολόγηση του χρέους της χώρας από διεθνείς οίκους κάτω από την επενδυτική βαθμίδα, οδήγησε τελικά στη χειρότερη ύφεση των τελευταίων δεκαετιών» (ΥΠΕΞ, 2019). Κατά την περίοδο αυτή (2014-2016), υπολογίζεται ότι η οικονομία της συρρικνώθηκε σε ποσοστό 7% (Santader, 2021). Καταληκτικά, το 2018 εξελέγη Πρόεδρος της Βραζιλίας ο Jair Bolsonaro, η εκλογή του οποίου αύξησε τις προσδοκίες για προώθηση οικονομικών μεταρρυθμίσεων οι οποίες θα καθιστούσαν το χρέος βιώσιμο. Σημαντικότερη τομή θεωρείται η υιοθέτηση ενός νέου

συνταξιοδοτικού/ασφαλιστικού συστήματος, το οποίο εκτιμάται ότι σε ορίζοντα δεκαετίας μπορεί να εξοικονομήσει για την χώρα περίπου 800 δις ρεάις και να συνδράμει αποφασιστικά στην ανάπτυξη της χώρας (ΥΠΕΞ, 2019).

Σημαντική είναι η θέση της Βραζιλίας στο διεθνές εμπόριο καθότι σύμφωνα με στοιχεία του ΠΟΕ για το έτος 2018 είναι ο 27^{ος} εξαγωγέας και ο 28^{ος} εισαγωγέας αγαθών στον κόσμο. Τα κυριότερα εξαγόμενα προϊόντα της χώρας είναι η σόγια, το ακατέργαστο πετρέλαιο, το σιδηρομέταλλευμα, το καλαμπόκι, ο χημικός πολτός ξύλου, το βόειο κρέας, τα κατεψυγμένα πουλερικά, ο ακατέργαστος καφές και η ακατέργαστη ζάχαρη από ζαχαροκάλαμο. Αντίστοιχα, τα κυριότερα εισαγόμενα προϊόντα είναι το πετρέλαιο ντίζελ, τα ακατέργαστα πετρελαϊκά έλαια, οι σκάλες γεώτρησης ή πλεύσης, πλωτές ή υποβρύχιες, οι εύκαμπτοι σωλήνες από σίδηρο ή χάλυβα, το χλωριούχο κάλιο, νάφθα για πετροχημικά, ασφαλούχος άνθρακας, οχήματα με κινητήρα ντίζελ για φορτίο, μέρη για συσκευές τηλεφώνου, άλλες βενζίνες (ΥΠΕΞ, 2019).

Οι 10 κύριοι προορισμοί των προϊόντων της Βραζιλίας για το έτος 2019 είναι: Κίνα, ΗΠΑ, Ολλανδία, ΗΠΑ, Αργεντινή, Ιαπωνία, Χιλή, Μεξικό, Γερμανία, Ισπανία, Νότια Κορέα (αν λάβουμε την ΕΕ ως σύνολο χωρών, τότε η ΕΕ είναι ο δεύτερος εξαγωγικός προορισμός και η δεκάδα συμπληρώνεται από τον Καναδά και την Κολομβία). Οι 10 κυριότεροι προμηθευτές προϊόντων της Βραζιλίας για το έτος 2018 είναι: Κίνα, ΗΠΑ, Αργεντινή, Γερμανία, Νότια Κορέα, Ινδία, Μεξικό, Ιαπωνία, Ιταλία, Ρωσία (αν λάβουμε την ΕΕ ως σύνολο χωρών, τότε η ΕΕ είναι ο δεύτερος προμηθευτής).

Η Βραζιλία έχει άφθονους φυσικούς πόρους και μία διαφοροποιημένη οικονομία. Προσελκύει σημαντικά επενδυτικά κεφάλαια που δραστηριοποιούνται στο διατροφικό τομέα και στα βιοκαύσιμα. Σε ό,τι αφορά την συμβολή των διάφορων τομέων στο ΑΕΠ, από τον αγροτικό τομέα προκύπτει το 40% των εξαγωγών της Βραζιλίας αλλά η συμβολή τους είναι μόλις 4,4% στο ΑΕΠ και απασχολεί το 9,12% του πληθυσμού. Σε ό,τι αφορά τη βιομηχανία, αυτή στηρίζεται κυρίως στα ορυκτά: η Βραζιλία είναι ο δεύτερος εξαγωγός σιδήρου και από τους σημαντικότερους παραγωγούς αλουμινίου και άνθρακα. Τα πετρελαϊκά αποθέματα που κατέχει καλύπτουν την εσωτερική ζήτηση και μπορούν να την αναδείξουν στις πέντε πρώτους πετρελαιοπαραγωγούς χώρες. Επιπλέον, στο πλαίσιο του outsourcing, πολλές εταιρείες κατασκευής αυτοκινήτων έχουν μεταφέρει εργοστάσια

παραγωγής στη Βραζιλία. Ο τομέας αυτός συμβάλλει κατά 17,9% στο ΑΕΠ και απασχολεί το 19,6% του πληθυσμού. Τέλος, ο τομέας των υπηρεσιών συμβάλλει σε ποσοστό 63,25% στο ΑΕΠ και απασχολεί το 71,28% του πληθυσμού με ραγδαία άνοδο να καταγράφει ο τομέας της αεροναυπηγικής και των τηλεπικοινωνιών. (Santander, 2021)

Πίνακας 1: Κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας ανά τομέα, διαθέσιμο: <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/brazil/economic-political-outline>, πρόσβαση: 28/12/2021.

	Αγροτικός Τομέας	Βιομηχανία	Υπηρεσίες
Εργαζόμενοι ανά τομέα (% επί της συνολικής εργασίας)	9,1	20	70,9
Προστιθέμενη Αξία (% επί του ΑΕΠ)	5,9	17,7	62,9
Προστιθέμενη Αξία (Ετήσια ποσοστιαία αλλαγή)	2	-3,5	-4,5

Από τα παραπάνω, καταγράφουμε ότι ο βασικός πυλώνας της οικονομίας της Βραζιλίας είναι ο αγροτικός, επικουρούμενος από τον πετρελαϊκό. Τα προϊόντα του πετρελαϊκού τομέα έχουν το χαρακτηριστικό ότι είναι αναλώσιμα και ότι μετά την εξόρυξή τους η καθαρή συμβολή τους στην ανάπτυξη της οικονομίας είναι συγκεκριμένη/περιορισμένη και δεν μπορεί να συσχετισθεί με την γενική ανατροφοδότηση και παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας. Ο τομέας αυτός δηλαδή λειτουργεί ως ένα αυτοτροφοδοτούμενο και κλειστό σύστημα, που δεν συνδέεται απαραίτητα με τους υπόλοιπους κλάδους.

Περαιτέρω, κρίνεται σκόπιμο να εφαρμόσουμε το μοντέλο Rostow, βάσει του οποίου κάθε οικονομία εντοπίζεται σε ένα από τα πέντε στάδια που προβλέπει με τελικό στόχο την ολοκληρωτική μετάβαση μίας οικονομίας σε καπιταλιστική μορφή. Συγκεκριμένα, το πρώτο στάδιο αφορά στην «παραδοσιακή κοινωνία» που έχει τα χαρακτηριστικά της αγροτικής οικονομίας, με έντονη εργασία, περιορισμένες συναλλαγές και χαμηλή τεχνολογική ανάπτυξη. Στο δεύτερο στάδιο, τίθενται οι

προϋποθέσεις για την σταδιακή άνοδο της οικονομίας, με την παραγωγή να λαμβάνει πιο συστηματικό χαρακτήρα και να έχει διεθνή προσανατολισμό. Στο τρίτο στάδιο, αρχίζει η ανάπτυξη μίας βασικής βιομηχανικής παραγωγής και η διαμόρφωση μίας θεσμικής δομής που να μπορεί να την υποστηρίξει. Στο τέταρτο στάδιο, το οποίο εκτείνεται στο μεγαλύτερο χρόνο, επιτυγχάνεται η αναβάθμιση και διαφοροποίηση της οικονομίας, η βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης, η αυξημένη χρήση της τεχνολογίας. Στο τελικό στάδιο, η οικονομία χαρακτηρίζεται από μαζική παραγωγή και αυξημένη κατανάλωση (πλήρης εκβιομηχάνιση) (Mankiew, 2001). Με βάση το μοντέλο αυτό, η Βραζιλία φαίνεται να βρίσκεται μεταξύ πρώτου και δεύτερου σταδίου καθώς οι υποδομές, οι θεσμοί και τα εν γένει ποιοτικά χαρακτηριστικά της οικονομίας της δεν της επιτρέπουν να προχωρήσει σε συστηματική μαζική παραγωγή και να επιτύχει σταθερή και διαφοροποιημένη οικονομική ανάπτυξη.

Με δεδομένο ότι στο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα, για την οικονομική ανάπτυξη μίας χώρας και την ενσωμάτωσή της στο διεθνές σύστημα εμπορίου, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εισροή ξένων κεφαλαίων κρίνεται σκόπιμο να εστιάσουμε στη μακροοικονομική θεώρηση της Βραζιλίας. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις όταν καλούνται να αποφασίσουν για το αν θα προχωρήσουν σε μία επένδυση ή όχι, κάνουν την λεγόμενη PESTLE ανάλυση, στην οποία αναλύονται και συνεκτιμώνται πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, τεχνολογικοί, περιβαλλοντικοί και νομικοί παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν δυσμενώς ή ευμενώς μία επένδυση (OxfordCollegeofMarketing, 2021). Ασφαλώς, πρόκειται για αναλύσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψιν ποιοτικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε οικονομίας την οποία και αναλύουν ως σύνολο. Στο πλαίσιο αυτό, έχουν αναπτυχθεί από διάφορους οργανισμούς δείκτες οι οποίοι παρακολουθούν και αναλύουν εκφάνσεις των παραπάνω παραγόντων ανά χώρα ούτως ώστε οι επενδυτές να έχουν πρόσβαση στην πληροφορία που απαιτείται για να λάβουν αποφάσεις.

Προς επίρρωση των παραπάνω, αξίζει να καταγράψουμε την ανάλυση της οικονομίας της Βραζιλίας σύμφωνα με τον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας Heritage, ο οποίος χαρακτηρίζει την Βραζιλία ως μία κλειστή οικονομία και για το 2021 την κατατάσσει στη θέση 143 (Heritage, 2021). Το σημαντικό σε αυτόν τον δείκτη είναι ότι λαμβάνει υπόψιν του για την κατάταξη των χωρών συγκεκριμένα ποιοτικά στοιχεία που σχετίζονται άμεσα με την ουσιαστική λειτουργία της ανοικτής

οικονομίας και βοηθά στη διαμόρφωση μίας εικόνας αναφορικά με τις μακροοικονομικές τάσεις στη χώρα. Συγκεκριμένα, λαμβάνονται υπόψιν 4 επιμέρους κριτήρια: το κράτος Δικαίου, η κανονιστική επάρκεια, το μέγεθος του δημοσίου τομέα και η ελεύθερη αγορά. Αναλυτικά:

Σε ό,τι αφορά το Κράτος Δικαίου, η ανάλυση καταγράφει ότι τα δικαιώματα ιδιοκτησίας γίνονται σεβαστά (η διασφάλιση της ιδιοκτησίας είναι βασικός πυλώνας της οικονομικής ανάπτυξης στο μέτρο που χωρίς διασφάλιση ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, δεν μπορεί να λάβει χώρα επενδυτική δραστηριότητα) ωστόσο καταγράφεται ως προβληματικό το σύστημα υποθηκών (το οποίο επίσης είναι σημαντικό στο μέτρο που η υποθήκευση ακίνητης περιουσίας μπορεί να ανάγει σε πλουτοπαραγωγική πηγή την περιουσία). Καταγράφεται επίσης η αναποτελεσματικότητα και δυσλειτουργία της Δικαιοσύνης ως ανασταλτικός παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης καθώς επίσης και την πολιτικοποίηση (δηλαδή την αναγωγή σε πολιτικό δρώντα) του Ανώτατου Δικαστηρίου το οποίο παρεμβαίνει στο κυβερνητικό έργο μέσω της διεξαγωγής πολυάριθμων ερευνών εναντίον του Προέδρου Bolsonaro (με τον οποίο είναι σε ανοικτή κόντρα). Η διαφθορά και η διαπλοκή χαρακτηρίζονται ενδημικές, ειδικά ανάμεσα στους εκλεγμένους αξιωματούχους (Heritage, 2021).

Σε ό,τι αφορά το μέγεθος του Δημοσίου τομέα, η φορολογία εισοδήματος ανέρχεται στο ανώτατο κλιμάκιο σε ποσοστό 27,5% ενώ η εταιρική φορολογία σε ποσοστό 34%. Η φορολογική επιβάρυνση ανέρχεται σε ποσοστό 32,9% του συνολικού εγχώριου εισοδήματος. Οι κυβερνητικές δαπάνες αντιστοιχούν σε ποσοστό 38,1% του συνολικού ΑΕΠ τα τελευταία 3 χρόνια και τα ελλείμματα του προϋπολογισμού αντιστοιχούν σε ποσοστό 7% του ΑΕΠ. Το δημόσιο χρέος αντιστοιχεί σε ποσοστό 89,5% του ΑΕΠ (Heritage, 2021). Τα στοιχεία αυτά είναι ενδεικτικά μίας οικονομίας στην οποία το κράτος αποκομίζει εισόδημα από την (μάλλον υψηλή) φορολογία των πολιτών του και το οποίο δεν ανακαταναίμει σωστά με αποτέλεσμα να μην βελτιώνονται οι κοινωνικές συνθήκες και η οικονομική ανάπτυξη.

Σε ό,τι αφορά την κανονιστική επάρκεια, η πρόσβαση στην ηλεκτρική ενέργεια έχει γίνει ακριβότερη και περισσότερο σύνθετη καθώς απαιτείται μεγαλύτερος χρόνος για να συνδεθεί κάποιος στο δίκτυο. Παράλληλα, έχει αυξηθεί το κόστος για την εξασφάλιση αδειών κατασκευής (Heritage, 2021). Αυτά τα στοιχεία είναι σημαντικά

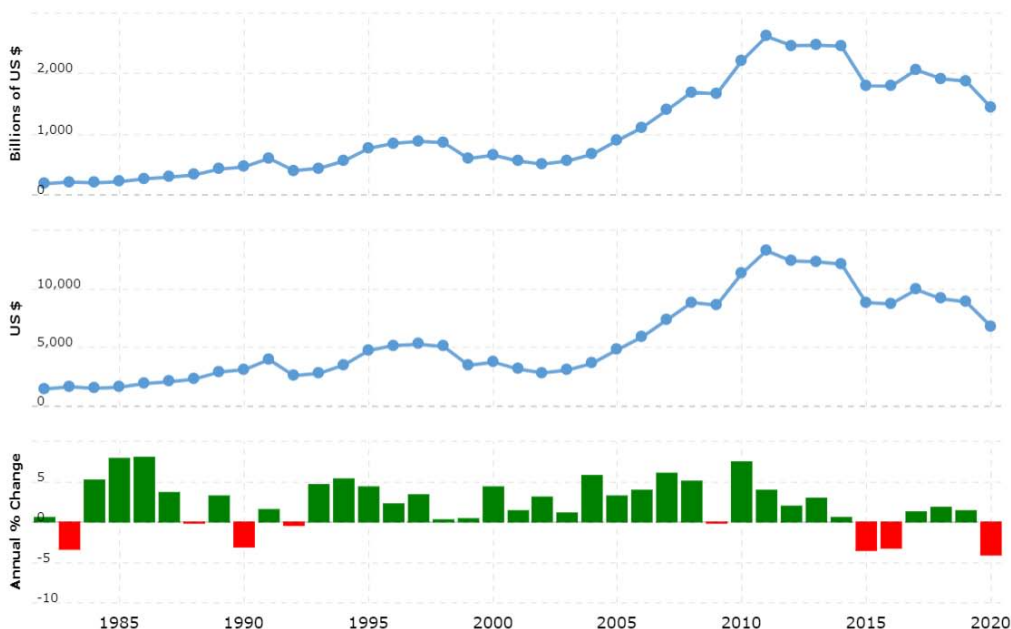
για την οικονομική ανάπτυξη στο βαθμό που η ηλεκτρική ενέργεια και η γενική πρόσβαση στα δίκτυα υποδομών είναι προϋπόθεση της βιομηχανικής παραγωγής. Περαιτέρω, η κυβέρνηση Bolsonaro έχει δεσμευτεί να προχωρήσει σε αναμόρφωση της εργασιακής νομοθεσίας (Heritage, 2021). Τέλος, η κυβέρνηση επιδοτεί μαζικά την παραγωγή ζάχαρης και άλλων αγροτικών προϊόντων καθώς επίσης και κρατικές επιχειρήσεις (Heritage, 2021).

Σε ό,τι αφορά την ελεύθερη αγορά, η Βραζιλία έχει σε ισχύ 9 εμπορικές συμφωνίες με προνομιακό καθεστώς. Ο μέσος δασμολογικός συντελεστής είναι 10,2% ενώ είναι σε ισχύ 643 μέτρα μη αμιγώς δασμολογικής λογικής. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας είναι ανταγωνιστικός, αλλά η κρατική εμπλοκή παραμένει σημαντική με τις δημόσιες τράπεζες να χορηγούν πάνω από το 50% των δανείων προς τον ιδιωτικό τομέα. Η κεντρική τράπεζα παρεμβαίνει στην αγορά συναλλάγματος από τον Φεβρουάριο του 2020 (Heritage, 2021).

Μία σχετική αναλυτική υπηρεσία παρέχεται από τον Economist, ο οποίος έχει διαμορφώσει την «theeconomistintelligenceunit». Στο πλαίσιο αυτής, η μακροοικονομική πρόβλεψη για την Βραζιλία η οποία έχει προσαρμοστεί κατάλληλα για να συμπεριλάβει και την οικονομική επίπτωση της κλιματικής αλλαγής, προβλέπει ετήσια κατά μέσο όρο αύξηση του ΑΕΠ 1,7% για την περίοδο 2021-2050. Βελτιώσεις στις υποδομές και στην εκπαίδευση, διεύρυνση της εμπορικής δραστηριότητας, μεγαλύτερη παρουσία πολυεθνικών επιχειρήσεων και η εκμετάλλευση των πετρελαϊκών αποθεμάτων θα συμβάλλουν στην διατήρηση της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας. Θέτοντας ως προϋπόθεση την βελτίωση της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, υπολαμβάνει ότι η άνοδος του ΑΕΠ θα είναι μεγαλύτερη. Θεωρεί βέβαιο ότι η οικονομία της λόγω της εξάρτησής της από τον αγροτικό τομέα και τους φυσικούς πόρους θα εξαρτάται από τους κύκλους προσφοράς και ζήτησης εμπορευμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο. Τέλος, η κλιματική αλλαγή θα συρρικνώσει την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα παρά τα τεχνολογικά επιτεύγματα που μπορούν να επιτρέψουν την ανάπτυξη της καλλιέργειας σε υψηλότερες θερμοκρασίες. (EIU, 2021)

Τέλος, στο παρακάτω γράφημα, παρουσιάζεται η μακροοικονομική αναπτυξιακή τάση της χώρας από το 1982 έως σήμερα. Όπως γίνεται ορατό, η Βραζιλία

παρουσιάζει αναπτυξιακή δυναμική και μάλιστα σταθερή, με τις περιόδους ύφεσης να είναι περιορισμένες τόσο από άποψη χρονικής διάρκειας όσο και από άποψη ποσοστού ύφεσης. Η μεγαλύτερη ύφεση καταγράφεται τα έτη 2015 (-3,55%) – 2016 (-3,28%) η οποία συνδέεται και με την πολιτική αστάθεια που έχουμε ήδη αναφέρει παραπάνω και το έτος 2020 (-4,06%) η οποία σχετίζεται με την κρίση του Covid -19, τα ποιοτικά στοιχεία της οποίας θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο.

Γράφημα 1: Μακροοικονομική Αναπτυξιακή Τάση, 1982– 2021

Πηγή: <https://www.macrotrends.net/countries/BRA/brazil/economic-growth-rate>

2.2 Η γεωπολιτική άνοδος της Βραζιλίας

Η πρώτη χρονολογικά κίνηση της Βραζιλίας να διεκδικήσει, δυνάμει της βελτίωσης της οικονομικής θέσης της, έναν ενεργότερο ρόλο στην ευρύτερη περιφέρεια της Λατινικής Αμερικής, ήρθε με τη δημιουργία ενός σχήματος περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ των χωρών της περιοχής στη βάση της αμφισβήτησης του δυτικού οικονομικού μοντέλου, της αντιαμερικανικής τάσης και της σταδιακής αποδυνάμωσης των ΗΠΑ διεθνώς (Πετρόπουλος, 2010). Σύμφωνα με τη θεωρία του εκκρεμούς που καταγράφει ο Watson (2010), το διεθνές σύστημα λειτουργεί ως εκκρεμές το οποίο διέρχεται από διαφορετικές φάσεις και η φάση στην οποία θα βρεθεί κάθε φορά εξαρτάται από το σημείο ανόδου – πτώσης στο οποίο βρίσκονται οι δυνάμεις που συγκροτούν αυτό το σύστημα κάθε φορά. Την ηγεμονία μίας υπερδύναμης διαδέχεται μία φάση πολυπολικότητας την οποία ακολούθως διαδέχεται μία φάση διπολισμού κατά την οποία οι διάφορες μεσαίου βεληνεκούς

δυνάμεις συσπειρώνονται γύρω από τον ένα ή τον άλλο πόλο για να καταλήξει εν τέλει το σύστημα στην ηγεμονία μίας νέας υπερδύναμης (Watson, 2010). Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ εισήλθαν και συνεχίζουν να διέρχονται μίας περιόδου απομονωτισμού και σταδιακής αποχώρησης από τα διάφορα περιφερειακά μέτωπα, γεγονός που επέτρεψε την ανάδειξη περιφερειακών σχηματισμών και την σταδιακή ισχυροποίηση της Κίνας. Σε αυτό το σημείο που βρισκόμαστε, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το σύστημα δείχνει σημάδια οργάνωσης στην πολυπολική εκδοχή του, με το εκκρεμές να έχει ήδη ξεκινήσει την πορεία του προς τον διπολισμό, με τις περιφέρειες να συστοιχίζονται γύρω από τη μία ή την άλλη πλευρά. Στο πλαίσιο αυτό, η Λατινική Αμερική βρίσκεται στο μαλακό υπογάστριο των ΗΠΑ και κατά τούτο έχει αυξημένη γεωπολιτική σημασία -ήδη από την εποχή του Δόγματος Μονρόε έχει τονισθεί η σημασία της για την ασφάλεια των ΗΠΑ.

Στον περιφερειακό πόλο της Λατινικής Αμερικής, η Βραζιλία έχει αναλάβει τον ρόλο του ηγέτη, κάτι που υποστηρίζεται από το γεγονός ότι κατά την χρονική συγκυρία που συγκροτήθηκε η MERCOSURείχε την ισχυρότερη οικονομία της περιοχής, την μεγαλύτερη αγορά, έκταση και πληθυσμό, και σε αντίθεση με την Αργεντινή, ήταν ενταγμένη στο διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον, γεγονός που της επέτρεπε να συμμετέχει με αξιώσεις και να καταγράφει επιρροή στα διεθνή fora (Πετρόπουλος, 2010). Η MERCOSURκαι η συνακόλουθη κατάργηση των εμπορικών εμποδίων μεταξύ των συμμετέχουσων χωρών συνετέλεσε στην ανάδειξη της βραζιλιανικής αγοράς ως κύριου εξαγωγικού προορισμού για τα προϊόντα των υπόλοιπων χωρών (Πετρόπουλος, 2010), γεγονός που δημιούργησε μία σχέση εξάρτησης μεταξύ των, καθιστώντας ευάλωτες τις εξαρτώμενες χώρες στις οικονομικές διακυμάνσεις και αστάθειες της βραζιλιάνικης οικονομίας. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η Βραζιλία μπορεί να έχει ηγεμονική ισχύ στο πλαίσιο της περιφέρειας της Λατινικής Αμερικής, στο διεθνές πλαίσιο όμως παραμένει ένα μεσαίας ισχύος κράτος (Πετρόπουλος, 2010), λόγω και των δομικών αδυναμιών που παρουσιάζει σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτειακό επίπεδο.

Η Λατινική Αμερική φαίνεται πως κινείται στο πλαίσιο δύο αξόνων: αφενός αυτού της εξεύρεσης εναλλακτικών επιλογών προς τις ΗΠΑ γεγονός που την ωθεί στο να (προσπαθεί να) εμβαθύνει τις σχέσεις της με την ΕΕ και κυρίως, την Κίνα, αφετέρου αυτού της κληρονομιάς της λαϊκιστικής πολιτικής παράδοσης του Ούγκο Τσάβες ο

οποίος υποβάθμισε ανεπανόρθωτα το δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης, καλλιεργώντας το έδαφος για την ανάδειξη αυταρχικών ηγετών, την συστηματική και δομική διαφθορά και την εσωτερική αστάθεια στις χώρες της Λατινικής Αμερικής (Πετρόπουλος, 2010).

Σημαντικός παράγοντας που επενεργεί στις διεθνείς σχέσεις και στις γεωπολιτικές ανακατατάξεις είναι η δημιουργία του συνασπισμού των σημαντικότερων αναδυόμενων δυνάμεων με το ακρωνύμιο BRICS, στον οποίο συμμετέχουν οι εξής χώρες: Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα και Νότια Αφρική. Αυτές οι χώρες αθροιστικά συγκεντρώνουν το 26% της χερσαίας έκτασης, το 42% του παγκόσμιου πληθυσμού και το 14% του παγκόσμιου ΑΕΠ και έχουν συνδράμει με ποσοστό άνω του 50% στην αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ την χρονική περίοδο 2005 -2010 (Pennaforde&Luigi, 2020). Παρ' όλο που ο συνασπισμός αυτός έχει εγγενείς περιορισμούς ένεκα του γεγονότος ότι σε αυτόν συμμετέχουν δυνάμεις οι οποίες είναι ανταγωνιστικές μεταξύ τους, όπως χαρακτηριστικά η Κίνα και η Ινδία (Ayres, 2017), δεν υπολείπεται σε σημασία η προσπάθεια δημιουργίας μίας αντισυσπείρωσης προς το Δυτικό (ηγεμονικό) συνασπισμό. Εντός των BRICS, κυρίαρχο ρόλο έχουν η Κίνα και η Ρωσία, οι οποίες έχουν χρόνια διεθνή εμπειρία, διατηρούν μόνιμες θέσεις στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ (Ayres, 2017) , είναι πυρηνικές δυνάμεις και διατηρούν έτσι έναν ποιοτικά ανώτερο ρόλο. Από την μέχρι σήμερα λειτουργία του συνασπισμού συμπεραίνεται ότι παρ' όλο που δεν πρόκειται για μία συμμαχία στρατιωτικού χαρακτήρα ή περιφερειακό γεωπολιτικό μπλοκ, διατηρεί τη σημασία του στη διεθνή σκηνή καθότι στα θέματα που οι συμμετέχουσες χώρες συμφωνούν εμφανίζονται με ενιαίο αφήγημα (Sampaio, 2019).

Η συμμετοχή της Βραζιλίας σε αυτήν την πρωτοβουλία έχει συνδεθεί με την φιλόδοξη εξωτερική πολιτική του πρώην Προέδρου Lula da Silva, ο οποίος επεδίωκε (1) να επιβεβαιώσει την ταυτότητα της Βραζιλίας ως αναδυόμενης δύναμης, τόσο σε οικονομικούς όσο και σε πολιτικούς όρους, (2) να ενισχύσει τους εμπορικούς δεσμούς με τις αναδυόμενες οικονομίες της Ρωσίας και της Κίνας και (3) να έχει απευθείας, ισότιμο και ασφαλή διάλογο με την Κίνα με τον τελευταίο στόχο να αποκτήει ιδιαίτερη σημασία λόγω του γεγονότος ότι η Κίνα αναδείχθηκε στον βασικό εμπορικό εταίρο των χωρών της Λατινικής Αμερικής (Casaroes, 2018). Είναι γεγονός ότι η συμμετοχή στις BRICS συνδέεται με παγιωμένες αντιλήψεις εντός της Βραζιλίας

αναφορικά τα εθνικά της συμφέροντα και τις στρατηγικές της επιδιώξεις: μέσα από την συμμετοχή στις BRICSθα εξασφαλίσει το statusτης μεγάλης δύναμης που είναι σε θέση να προστατεύσει τόσο τα δικά της συμφέροντα όσο και των συμμάχων της και άρα θα μπορέσει να εδραιώσει τη θέση της στην περιφέρειά της έναντι των ανταγωνιστών της (όπως η Βενεζουέλα) (Carmona, 2014). Το εάν θα μπορέσουν να ευοδωθούν αυτοί οι σχεδιασμοί εξαρτάται εν πολλοίς από τις αντιδράσεις των δυνάμεων που επιθυμούν την διατήρηση του statusquo (δυτικό «στρατόπεδο») και των δυνατοτήτων της Βραζιλίας να αντιμετωπίζει εξωγενείς και ενδογενείς κρίσεις (Carmona, 2014).

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι στο συγκεκριμένο μπλοκ συμμετέχουν καθεστώτα που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν δημοκρατίες (Ayres, 2017) με την έννοια που αποδίδει η Δύση στον όρο. Περισσότερο εμπίπτουν σε αυτό που έχει επικρατήσει να αποκαλείται 'illiberal democracy' (Zakaria, 1997): πρόκειται για καθεστώτα που ενώ εμφανίζουν τα τυπικά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας (Βουλή, Δικαστικό Σύστημα, Λειτουργία μέσω θεσμών, Εκλογές), επί της ουσίας, τα καθεστώτα αυτά δεν εφαρμόζουν τις δημοκρατικές αρχές της ανεξαρτησίας των τριών εξουσιών και της λαϊκής κυριαρχίας. Σε κάθε περίπτωση, βασική στόχευση των BRICSεξαρχής ήταν να διεκδικήσουν μεγαλύτερη εκπροσώπηση εντός του συστήματος διακυβέρνησης της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (Carmona, 2014, Ayres, 2017).

Το κομβικό σημείο στην μέχρι τώρα ιστορία του συγκεκριμένου πολιτικού συνασπισμού ήταν η θέση σε λειτουργία της Νέας Αναπτυξιακής Τράπεζας (NewDevelopmentBank) η οποία σκοπεύει να αποτελέσει αντίβαρο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείουκαι της Παγκόσμιας Τράπεζας (Casaroes, 2018, Ayres, 2017, Carmona, 2014), χρηματοδοτώντας τις οικονομίες των συμμετεχουσών σε αυτή χωρών σε περιπτώσεις που αντιμετωπίζουν κρίσεις ρευστότητας (Ayres, 2017) αλλά και σε περιπτώσεις που χρειάζονται κεφάλαιο για να χρηματοδοτήσουν αναπτυξιακά σχέδια με επενδύσεις στην παραγωγή και στις υποδομές, σε ένα διαφορετικό πλαίσιο από την κυρίαρχη νεοφιλελεύθερη αναπτυξιακή πρόταση (Carmona, 2014). Σαν σχόλιο, μπορούμε να πούμε ότι χώρες οι οποίες βρίσκονταν στο περιθώριο των Δυτικών σχεδιασμών και ενίοτε ταπεινώνονταν στο πλαίσιο των Δυτικών, εκλιπαρώντας για χρηματοδότηση σε στιγμές που οι λαοί τους ζούσαν στην εξαθλίωση, αναζητούν και βρίσκουν λύσεις για να μπορέσουν να αναπτύξουν

τις οικονομίες τους με τον τρόπο που εκείνες θέλουν, χωρίς να εξαρτώνται από τις δυτικές παρεμβάσεις και χωρίς να υφίστανται περιορισμούς στην εθνική τους κυριαρχία.

Η περαιτέρω εμβάθυνση του δεσμού της Βραζιλίας με τις BRICS έχει τεθεί σε αμφισβήτηση ενόψει της εκλογής του Bolsonaro, ο οποίος σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής υιοθετεί μία ρητορική κατά της παγκοσμιοποίησης και υποστηρίζει ότι η Βραζιλία πρέπει να συνταχθεί με τις δυνάμεις εκείνες που επιδιώκουν την ανασύσταση της Ιουδαϊκής – Χριστιανικής παράδοσης, ερμηνεύοντας το διεθνές περιβάλλον με όρους σύγκρουσης πολιτισμών, και προκρίνοντας τον συνασπισμό με χώρες όπως οι ΗΠΑ, το Ισραήλ και η Ιταλία (Casaroes, 2018). Η κριτική που έχει ασκήσει ανά διαστήματα ο Bolsonaro εναντί της Κίνας έχει περιοριστεί ένεκα του γεγονότος ότι ο ίδιος στηρίζει την εκλογή του στις ψήφους των αγροτών των οποίων τα προϊόντα κατά προτεραιότητα κατευθύνονται στην αγορά της Κίνας (Casaroes, 2018). Μετά την εκλογή του στον προεδρικό θώκο της Βραζιλίας, διατήρησε μία επαμφοτερίζουσα στάση έναντι των BRICS, με τις δηλώσεις του να προκαλούν τις αντιδράσεις των υπόλοιπων συμμετέχουσων χωρών με την Νότια Αφρική ιδίως να του ζητά να αποφασίσει ποια θα είναι η θέση της χώρας του (Pennaforde&Luigi, 2020).

Ενόψει της πραγμάτευσης του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής και του δημόσιου διαλόγου που εξελίσσεται αναφορικά με τους τρόπους με τους οποίους κράτη και κοινωνίες πολιτών θα γίνουν συγκοινωνοί και συμμετοχοί στη δράση κατά της κλιματικής αλλαγής, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στην θεωρία της προώθησης και επικράτησης μίας θέσης, ιδέας και αξίας που υιοθετεί ο περιφερειακός ηγεμόνας και απευθύνει προς τα εξαρτώμενα από αυτόν κράτη (Πετρόπουλος, 2010). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, «η συγκεκριμένη παραδοχή βασίζεται στο επιχείρημα ότι ο ηγεμόνας δεν μπορεί επ' άπειρον και συνεχώς να διατηρεί τον έλεγχο μέσα από πολιτικές εξαναγκασμού καθώς ακόμα και αυτός υπόκειται σε περιορισμούς. Έτσι, το να διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν και αντιλαμβάνονται το εξωτερικό περιβάλλον τα άλλα κράτη, δρα επικουρικά και προς όφελός του» (Πετρόπουλος, 2010). Η αντίληψη αυτή σχετίζεται μάλλον με τη θεωρία της ήπιας ισχύος, σύμφωνα με την οποία η διαχρονική συνεργασία και σύνδεση μεταξύ των δρώντων επιτυγχάνεται μέσω του πειθαναγκασμού παρά μέσω της άσκησης σκληρής ισχύος (σ.σ. στρατιωτική επιβολή). Σε μία πολιτική ήπιας ισχύος κύριο ρόλο

έχει η κοινή κουλτούρα, οι κοινές πολιτικές αξίας και οι κοινές (εξωτερικές) πολιτικές βάσει κοινών αρχών (Nye, 2005). Αυτό που μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι το εξής: η διεθνής κοινότητα έχει πλέον διαμορφώσει σε νόρμα παγκόσμιου βεληνεκούς την προστασία του περιβάλλοντος και ασκεί συντονισμένες πιέσεις στις περιφέρειες και στα έθνη-κράτη για τον συντονισμό των δράσεων τους προς αυτή την κατεύθυνση, ενώ παράλληλα αυξάνει το κόστος μη συμμόρφωσης, επαπειλώντας οικονομικές κυρώσεις και εμπορικούς αποκλεισμούς στους αποκλίνοντες.

3. Η κρίση του Covid-19, η αντιμετώπισή της και οι συνέπειές της στην οικονομία της Βραζιλίας

3.1 Υπόβαθρο και υγειονομικές πολιτικές

Η αποτελεσματικότητα της αντιμετώπισης μίας πανδημικής κρίσης εξαρτάται από την δομή του πολιτειακού συστήματος και το σύστημα υγείας. Η Βραζιλία συγκροτείται από αυτόνομες πολιτείες και χαρακτηρίζεται από κοινωνικές ανισότητες, που δεν αφορούν μόνο σε ζητήματα φυλής ή κοινωνικής θέσης, αλλά και τοπικών/περιφερειακών διαφορών, οι οποίες διαμορφώνουν την πολιτική και την οικονομία της χώρας (Szylovecetal, 2021). Σημαντικές διαφοροποιήσεις καταγράφονται σε ό,τι αφορά την πρόσβαση σε καθαρό νερό η οποία αποτελεί σημαντικό ζητούμενο για μία πανδημία. Σε ό,τι αφορά την οργάνωση του συστήματος υγείας της χώρας, πρόκειται για ένα σύστημα που στηρίζεται στη φορολογία, φέρει την επωνυμία «Ενοποιημένο Σύστημα Υγείας», ιδρύθηκε το 1990, λίγο μετά την αναγνώριση της υγείας ως δικαιώματος στο Σύνταγμα του 1988 (Szylovecetal, 2021). Το σύστημα είναι αποκεντρωμένο, που σημαίνει ότι κάθε πολιτεία και δήμος διαμορφώνουν και εφαρμόζουν τις δικές του πολιτικές υγείας με την υποστήριξη της ομοσπονδιακής κυβέρνησης ενώ επιτρέπεται η συμπληρωματική συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (Szylovecetal, 2021). Επακόλουθο της ύφεσης των προηγούμενων ετών η οποία συνοδεύτηκε από αύξηση της ανεργίας, πληθωρισμό και φτώχεια, η δημόσια δαπάνη περιορίστηκε σημαντικά, γεγονός που επηρέασε και το σύστημα υγείας: καταγράφησαν καθυστερήσεις στις πληρωμές του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, έλλειψη υλικού και φαρμάκων καθώς και αυξημένη ζήτηση για ιατρικές υπηρεσίες (Szylovecetal, 2020).

Η Βραζιλία ακολουθεί τις ΗΠΑ και κατατάσσεται ως η δεύτερη χώρα σε αριθμό θανάτων και κρουσμάτων. Το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης πυροδότησε μία έντονη πολιτική αντιπαράθεση (και) στο εσωτερικό της Βραζιλίας, καθώς έπρεπε να

γίνει στάθμιση ανάμεσα στο αγαθό της υγείας και την λειτουργία της οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Πρόεδρος της Βραζιλίας, Bolsonaro, υποτιμούσε σε κάθε δημόσια εμφάνισή του την επικινδυνότητα του ιού, ζητώντας η οικονομία να λειτουργήσει κανονικά και ο κόσμος να συνεχίσει την καθημερινότητά τους (Euronews, 2020). Οι δηλώσεις του, προκάλεσαν αντιδράσεις κυρίως από τις αρχές και τους κυβερνήτες άλλων πολιτειών άρχισαν να εφαρμόζουν σκληρά μέτρα. Παράλληλα, το Υπουργείο Υγείας της Βραζιλίας προειδοποιούσε για τις επιπτώσεις της πανδημίας και ζητούσε αυστηρά μέτρα για την μείωση των κρουσμάτων και των νεκρών με τον Μπολσονάρο να δηλώνει ότι αν κατέρρευε η οικονομία, θα διογκώνονταν τα ποσοστά ανεργίας και θα καταδικάζονταν σε συνθήκες φτώχειας ακόμη περισσότεροι άνθρωποι, ιδίως οι μη προνομιούχοι και οι μειονότητες της χώρας (Euronews, 2020). Πράγματι, η εξάπλωση του ιού κάνει ακόμα πιο εμφανές το ζήτημα της κοινωνικής ανισότητας και της αδυναμίας κρατών που δεν έχουν ήδη από πριν χρηματοδοτήσει και στηρίξει το κοινωνικό τους κράτος να υποστηρίξουν τους πλέον αδύναμους και ευάλωτους. Στην περίπτωση της Βραζιλίας, αυτό αναδείχθηκε έντονα στους κατοίκους των φαβέλων, όπου, πρακτικά, μέτρα όπως η τήρηση αποστάσεων είναι ανεφάρμοστα ενώ η χρήση προϊόντων όπως τα αντισηπτικά είναι απαγορευτική λόγω κόστους.

3.1.1 Επιδημιολογικά δεδομένα

Η Βραζιλία, με πληθυσμό 214 εκατομμυρίων κατοίκων, με βάση τα δεδομένα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, από τις 3 Ιανουαρίου 2020 μέχρι τα μέσα Οκτωβρίου 2021, έχει καταγράψει 21.516.967 επιβεβαιωμένα κρούσματα και 599.359 θανάτους λόγω Covid-19 ενώ τα ενεργά κρούσματα προσεγγίζουν τις 400.000 (398.682). Μέχρι τις 7 Οκτωβρίου 2021, έχουν γίνει 235.0987.603 δόσεις εμβολίου (WHO, 2021).

Κάνοντας μία ανασκόπηση, με βάση δημοσιογραφικές πηγές, της εξέλιξης της πανδημίας στη χώρα, ο ιός εξαπλώθηκε από τις 25 Φεβρουαρίου 2020 και έπειτα, όταν επιβεβαιώθηκε από άτομο που επέστρεψε από την Ιταλία στο Σάο Πάολο. Ο Πρόεδρος της Βραζιλίας εφάρμοσε αυστηρά μέτρα, ακολουθώντας το παράδειγμα και άλλων χωρών. Πράγματι, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση και οι κυβερνήσεις των κρατιδίων έχουν λάβει σωρεία αποφάσεων για τον περιορισμό της διάδοσης της ασθένειας, επιβάλλοντας καθεστώτα καραντίνας στα κρατίδια τους. Αυτές οι αποφάσεις έχουν αντίκτυπο στην πολιτική, την εκπαίδευση, το περιβάλλον και την

οικονομία. Στις 27 Μαρτίου, η Βραζιλία ανακοίνωσε ότι απαγορεύει την είσοδο σε επισκέπτες από το εξωτερικό προσωρινά. Στις 6 Ιουλίου, ο πρόεδρος Μπολσοναρο διαγνώστηκε θετικός με κορονοϊό. Στις 17 Ιουλίου 2020 ανακοινώθηκε ότι ο αριθμός των κρουσμάτων ξεπέρασε τα 2 εκατομμύρια ενώ στις 8 Αυγούστου ξεπέρασε τα 3 εκατομμύρια.

Στα διαγράμματα που ακολουθούν μπορούμε να διαπιστώσουμε την εξέλιξη της επιδημίας, με την επισήμανση ότι τόσο ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας όσο και το Ερευνητικό Κέντρο του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης από το οποίο αντλήσαμε τα δεδομένα προειδοποιούν για την μη πληρότητά τους. Αυτό εξηγείται τόσο από την υποκαταγραφή κρουσμάτων από την επίσημη Κυβέρνηση - είτε για λόγους σκοπιμότητας είτε για λόγους πρακτικής αδυναμίας, καθότι, όπως αναφέρεται στο Szylovecetal (2021), τα εργαστήρια της Βραζιλίας έχουν περιορισμένη δυνατότητα να διεξάγουν δειγματοληπτικά test για τον Covid-19 - όσο και από το γεγονός ότι οι μέθοδοι καταγραφής και τήρησης δεδομένων διαφέρουν ανάλογα το κράτος και την υπηρεσία.

Το πρώτο κύμα θανάτων με επιβεβαιωμένο θετικό τεστ για τον ιό ξεκίνησε κατά τις αρχές Απριλίου. Το κύμα εξελίχθηκε σχετικά αργά, καθότι η Βραζιλία είναι μεγάλη χώρα και το κύμα παρουσιάζει έξαρση κάθε φορά σε διαφορετική περιοχή. Το κύμα αυτό διήρκεσε μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου (αρχές καλοκαιριού για την Βραζιλία). Το δεύτερο κύμα θανάτων με επιβεβαιωμένο θετικό τεστ για τον ιό ξεκίνησε σχεδόν αμέσως μετά το πρώτο. Το κύμα εξελίσσεται από τον Μάρτιο (αρχές φθινοπώρου για την Βραζιλία) πιο έντονα. Το κύμα αυτό βρίσκεται σε εξέλιξη.

Daily new confirmed COVID-19 cases

Shown is the rolling 7-day average. The number of confirmed cases is lower than the number of actual cases; the main reason for that is limited testing.

Our World
in Data

CC BY

Γράφημα 2: Ημερήσια επιβεβαιωμένα κρούσματα Covid - 19,
πηγή: <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/brazil>

Daily new confirmed COVID-19 deaths

Shown is the rolling 7-day average. Limited testing and challenges in the attribution of the cause of death means that the number of confirmed deaths may not be an accurate count of the true number of deaths from COVID-19.

Our World
in Data

CC BY

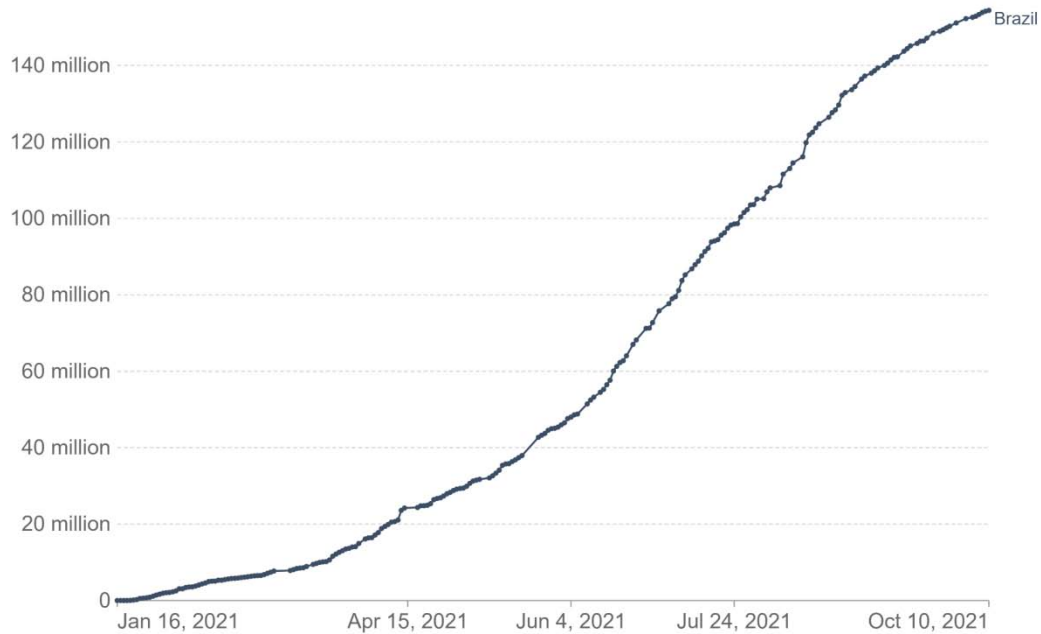
Γράφημα 3: Ημερήσιοι επιβεβαιωμένοι θάνατοι από Covid- 19,
πηγή: <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/brazil>

Number of people who received at least one dose of COVID-19 vaccine

Total number of people who received at least one vaccine dose.

Our World
in Data

Source: Official data collated by Our World in Data.

CC BY

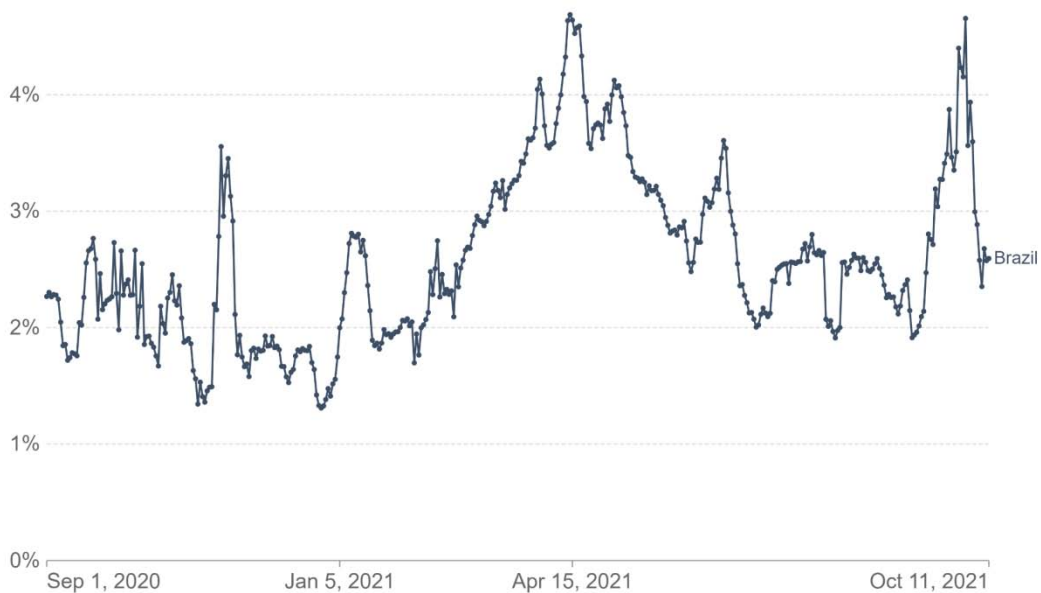
Γράφημα 4: Αριθμός ατόμων που έχουν λάβει τουλάχιστον μία δόση εμβολίου,

Πηγή: <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/brazil>

Moving-average case fatality rate of COVID-19

The case fatality rate (CFR) is the ratio between confirmed deaths and confirmed cases. Our moving-average CFR is calculated as the ratio between the 7-day-average of the number of deaths and the 7-day-average of the number of cases 10 days earlier.

Our World
in Data

Source: Johns Hopkins University CSSE COVID-19 Data

CC BY

Γράφημα 5: Αναλογία θνησιμότητας ανά επιβεβαιωμένα κρούσματα,

Πηγή: <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/brazil>

3.1.2 Μέτρα αντιμετώπισης της Covid-19 και εμβολιασμοί

Σε πρώτο επίπεδο, το Κέντρο Έκτακτων Επιχειρήσεων διαμόρφωσε το «Εθνικό Σχέδιο για τον Περιορισμό της Διάδοσης του Covid-19, το οποίο έδινε συγκεκριμένες αρμοδιότητες σε συγκεκριμένους θεσμικούς φορείς ανάλογα το επίπεδο συναγερμού (Szylovecetal, 2021). Δεδομένης της περιορισμένης δυνατότητας να γίνονται μαζικά τεστ για τον Covid-19, το Υπουργείο Υγείας ανακοίνωσε εκστρατεία για τον εμβολιασμό κατά της γρίπης, δεδομένης της κοινότητας των συμπτωμάτων των δύο ασθενειών και μάλιστα, κατά προτεραιότητα θα εμβολιάζονταν οι ομάδες εκείνες που θεωρούνται ευάλωτες και κυρίως τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι, οι εργαζόμενοι στον τομέα υγείας και οι έγκυες (Szylovecetal, 2021). Περαιτέρω, το Υπουργείο Υγείας εξέδωσε βασικές οδηγίες για τα μέτρα υγιεινής και κοινωνικής αποστασιοποίησης τα οποία επιδρούν θετικά στον περιορισμό της διάδοσης της ασθένειας (Szylovecetal, 2021).

Σημαντικός λόγος για την εξάπλωση του ιού και την αδυναμία περιορισμού του, πέραν από την πολιτική του Προέδρου, είναι το γεγονός ότι παρά τις προσπάθειες του Υπουργού Υγείας Mandetta να εφαρμοστούν οι προτάσεις και οι οδηγίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο σε μία χώρα που εμφανίζει κοινωνικές ανισότητες με τον πλέον ευάλωτο πληθυσμό να αδυνατεί να εφαρμόσει μέτρα όπως αυτό της κοινωνικής αποστασιοποίησης και της αγοράς και χρήσης ειδών υγιεινής (Szylovecetal, 2021). Σαφέστατα, το γεγονός ότι σε πολιτικό επίπεδο υπήρχε διγλωσσία με τον Υπουργό Υγείας να καλεί τον πληθυσμό σε επαγρύπνηση και τον Πρόεδρο Bolsonaro να αποκαλεί τον ιό «φαντασία» δεν βοήθησε καθόλου στην προστασία του πληθυσμού. Αντίθετα, οδήγησε στον διχασμό της κοινής γνώμης (Szylovecetal, 2021)

Από την αρχή της πανδημίας ο ακροδεξιός πρόεδρος υποβαθμίζει τη σοβαρότητα του ιού και τις επιπτώσεις του στη χώρα και ταυτόχρονα τον περιγράφει ως μία «απλή» γρίπη, η οποία όμως μαστίζει τη χώρα του. Την ίδια περίοδο καταγράφηκαν 50.177 κρούσματα ενώ πέθαναν 706 άνθρωποι. Η μεγαλύτερη χώρα της Λατινικής Αμερικής, με πάνω από 212 εκατομμύριο πληθυσμό, είχε καταγράψει συνολικά, εκείνη την περίοδο του 2020, 186.36 θανάτους και 7.213.155 περιπτώσεις μόλυνσης.

Ο Πρόεδρος της Βραζιλίας Bolsonaro, είχε δηλώσει ότι αρνείται να λάβει κάποιο εμβόλιο για τον καινούργιο ιό όπως επίσης πρόσθεσε ότι η βιασύνη του κόσμου να εμβολιαστεί δεν είναι δικαιολογημένη καθώς πίστευε ότι η πανδημία φτάνει στο τέλος της. Ωστόσο, την χρονική περίοδο εκείνη ο αριθμός των νέων κρουσμάτων και θανάτων λόγω της πανδημίας. Εκείνη την εποχή η Βραζιλία όπως και άλλες χώρες κατέγραψαν ρεκόρ στις μολύνσεις.

Συνακόλουθα αυτής του της στάσης, η Επιτροπή της Γερουσίας εξέδωσε πόρισμα με το οποίο προτείνει την άσκηση ποινικής δίωξης εις βάρος του Προέδρου Bolsonaro αναφορικά με τον τρόπο που διαχειρίστηκε την πανδημία. Μεταξύ των κατηγοριών περιλαμβάνεται και αυτή των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και της γενοκτονίας εις βάρος των αυτόχθονων πληθυσμών (Guardian, 2021), ενώ επίσης προτείνουν την αποπομπή του από το προεδρικό αξίωμα (DW, 2021α) και την ταυτόχρονη υποβολή κατηγορίας ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (Guardian, 2021). Αναλυτικότερα, του προσάπτουν ότι συστηματικά υποτίμησε την εμβολιαστική προσπάθεια ενώ με πρόθεση αμέλησε να προωθήσει μη-φαρμακευτικά μέτρα προκρίνοντας την ανοσία της αγέλης ως λύση εναντίον της πανδημίας (Guardian, 2021). Γίνεται δε αναφορά στο πόρισμα στην «αδικαιολόγητη και εσκεμμένη καθυστέρηση» στην διαπραγμάτευση των τιμών των εμβολίων με την φαρμακευτική εταιρεία Pfizer, της οποίας τις προσεγγίσεις επανειλημμένα αγνόησε (Guardian, 2021). Ο Πρόεδρος Bolsonaro αρνείται τις κατηγορίες και προσάπτει στους πολιτικούς αντιπάλους του ότι εργαλαιοποιούν την πανδημία για να τον βλάψουν (DW, 2021 α) ενόψει και των γενικών εκλογών του Οκτωβρίου του 2022 (Guardian, 2021). Η σχετική ψηφοφορία στη Γερουσία έλαβε χώρα στις 26 Οκτωβρίου 2021 και η 11μελής επιτροπή αποφάσισε με πλειοψηφία 7 προς 4 υπέρ του πορίσματος και της παραπομπής του Προέδρου, ενώ παράλληλα κατατέθηκε σχετικό αίτημα στο Ανώτατο Δικαστήριο ώστε να απαγορευτεί στον Πρόεδρο η χρήση Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης καθότι διασπείρει μέσω αυτών εσφαλμένες πληροφορίες (fakenews) αναφορικά με την πανδημία και συνδέοντας τα εμβόλια κατά του κορονοϊού με την ασθένεια του AIDS (υποστήριξε ότι οι πλήρως εμβολιασμένοι νοσούν γρηγορότερα από AIDS) (DW, 2021 β). Πράγματι, οι πλατφόρμες των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης απέσυραν τα σχετικά βίντεο ενώ το YouTube απέκλεισε τον Πρόεδρο (DW, 2021 β). Σύμφωνα με το Reuters, η Επιτροπή έχει ζητήσει πρόσβαση στην διαδικτυακή δραστηριότητα του Προέδρου και

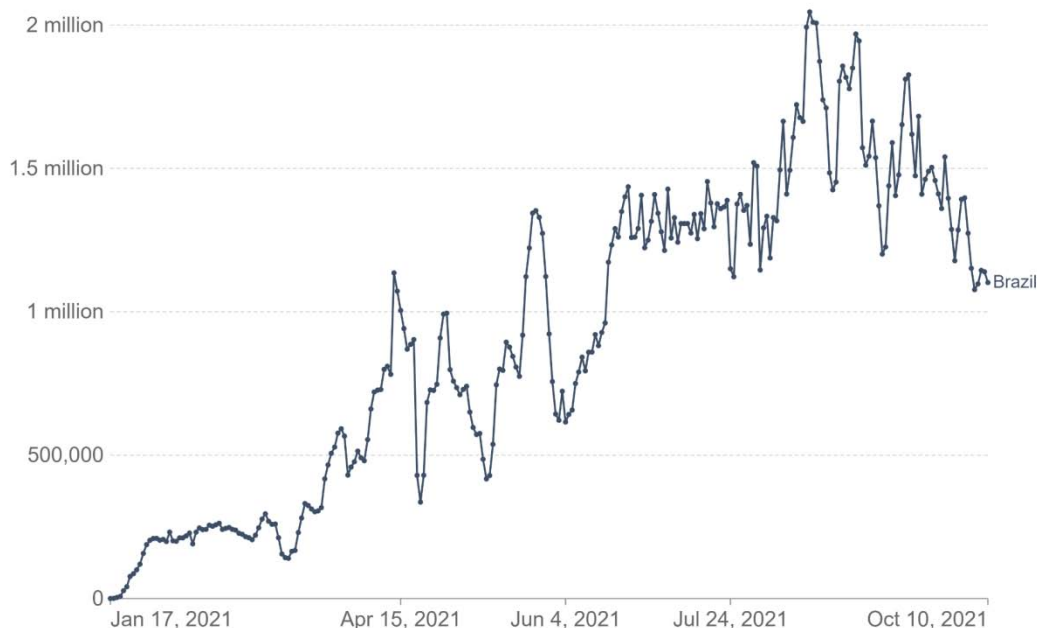
συγκεκριμένα, παροχή δεδομένων από την Google, το Twitter και το Facebook από τον Απρίλιο του 2020 (DW, 2021 β). Το πόρισμα κατευθύνεται πλέον στον Γενικό Εισαγγελέα Augusto Araso οποίος έχει διοριστεί από τον Πρόεδρο και ο οποίος Aras θα κληθεί να αποφασίσει αν θα ασκήσει ποινική δίωξη εις βάρος του (DW, 2021 β).

Αναλυτές εκτιμούν ότι οι πιθανότητες αποπομπής ή/και άσκησης ποινικής δίωξης είναι περιορισμένες και η όποια επίπτωση θα έχει να κάνει με τις πιθανότητες επανεκλογής του και σημειώνουν ότι μέσω αυτού του πορίσματος γίνεται σαφές ακόμα και στους πιστούς υποστηρικτές του ότι η πορεία της πανδημίας είχε αυτή την συγκεκριμένη εξέλιξη λόγω των επιλογών του Προέδρου και όχι λόγω ανικανότητας και αδυναμίας να εφαρμοσθούν άλλες στρατηγικές από το Σύστημα Υγείας και τους αρμόδιους κυβερνητικούς και διοικητικούς θεσμούς (Guardian, 2021). Οι δε επιλογές του Προέδρου να καλεί σε μαζικές συγκεντρώσεις τους υποστηρικτές του, δηλώνοντας ότι με αυτόν τον τρόπο εκφράζουν την υποστήριξη τους προς το πρόσωπό του και τις πολιτικές του, δείχνουν το οριακό σημείο που βρίσκεται η πολιτική κατάσταση στη Βραζιλία (DW, 2021 γ). Ο Bolsonaro φαίνεται πως αντιγράφει τις στρατηγικές του Προέδρου Trump – με τον οποίο διατηρεί καλές σχέσεις-λίγο πριν την αποχώρηση του τελευταίου από τον Λευκό Οίκο, παραγνωρίζοντας ίσως ακριβώς ότι η στρατηγική του Trump δεν κατόρθωσε να τον διατηρήσει στον Αμερικανικό Προεδρικό θώκο. Ενδεχομένως, εκτιμά ότι η κατάσταση στο εσωτερικό της Βραζιλίας τον ευνοεί ενώ η πιθανότητα οργάνωσης στρατιωτικού πραξικοπήματος στη Βραζιλία δεν θα πρέπει να αποκλείεται, δεδομένης και της αντίληψης του Bolsonaro για την δημοκρατία η οποία αντίληψη θέλει τον Πρόεδρο να είναι ανώτερος του νομοθετικού και δικαστικού σώματος. (DW, 2021 γ).

Με βάση τα δεδομένα που έχουν καταγραφεί και αποτυπώνονται στο παρακάτω γράφημα, προκύπτει μεγάλη αυξομείωση στους αριθμούς των ανθρώπων που προσέρχονται να εμβολιαστούν, γεγονός που συνδέεται με την αμφιλεγόμενη στάση του προέδρου της χώρας, με τις ελλείψεις σε εμβόλια και με την αδυναμία του συστήματος υγείας να δοθεί σε όλους η δυνατότητα εμβολιασμού.

Daily COVID-19 vaccine doses administered

Number of daily doses administered (rolling 7-day average).

Source: Official data collated by Our World in Data. For vaccines that require multiple doses, each individual dose is counted.

CC BY

Γράφημα 6: Ημερήσιοι εμβολιασμοί κατά το χρονικό διάστημα 01/2021 – 10/21.

Πηγή: <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/brazil>

Η κυβέρνηση είχε εναποθέσει τις ελπίδες της στο εμβόλιο της AstraZeneca, για το οποίο υπήρχε η προοπτική μετά την έγκρισή του να παράγεται στα εργαστήρια της χώρας (CNN, 2021) και με αυτό τον τρόπο η Βραζιλία να προχωρούσε σε άμεσους μαζικούς εμβολιασμούς που θα είχαν ως αποτέλεσμα την προστασία του πληθυσμού. Η συμφωνία αυτή αποτέλεσε και τον βασικό λόγο σύμφωνα με το CNN (2021) για τον οποίο ο Bolsonaro απέρριψε την πρόταση της Pfizer να αγοράσει η χώρα περίπου 70 εκατομμύρια δόσεις του εμβολίου της. Περαιτέρω και παρά τις συνεχείς επιθέσεις του Bolsonaro εναντίον της Κίνας και του εμβολίου CoronaVac που ανέπτυξε η κινεζική εταιρεία SinoVac, ο Bolsonaro ενέκρινε την αγορά 100 εκατομμυρίων δόσεων. Η κίνηση αυτή έρχεται κατόπιν της παράκαμψης της κεντρικής κυβέρνησης και της απευθείας συνδιαλλαγής με την Κίνα του κύριου πολιτικού αντιπάλου για τον προεδρικό θώκο και κυβερνήτη του Sao Paulo, Joao Doria (CNN, 2021 α).

Σε μία λογική συνέχεια της προσπάθειας του Doria, στην πόλη Σεράνα έλαβε χώρα το πρώτο σε παγκόσμιο επίπεδο πείραμα μαζικού εμβολιασμού με την ονομασία "Project S", το οποίο και συντονίστηκε από το Ινστιτούτο Butantã και την Ιατρική Σχολή του Σάο Πάολο με στόχο να διαπιστωθεί αν μπορεί να επιτευχθεί τοπική

ανοσία, με δεδομένο ότι σε μία χώρα των 211 εκατομμυρίων η ανοσία της αγέλης είναι εξαιρετικά μακρόπνοο σχέδιο και μάλλον αναποτελεσματική στρατηγική (CNN, 2021 β). Στο πείραμα, οι ερευνητές εμβολίασαν και με τις δύο δόσεις του Κινεζικού εμβολίου CoronaVac το 95% του πληθυσμού της πόλης (27.160 άτομα) (CNN, 2021 β). Αξίζει να σημειωθεί ότι το κινεζικό εμβόλιο παράγεται μερικώς στα εργαστήρια του Butantan (CNN, 2021 β). Τα πρώτα αποτελέσματα έδειξαν μείωση της τάξης του 80% στις συμπτωματικές περιπτώσεις, ενώ η νοσηλεία λόγω Covid-19 έπεσε στο 86% και η θνητότητα στο 95%. Σύμφωνα με την δημοσιευθείσα μελέτη, προέκυψε ότι ο εμβολιασμός δημιούργησε μία ζώνη ανοσίας στην πόλη Σεράνα, με δραστικό περιορισμό των μολύνσεων το οποίο οδήγησε τους επιστήμονες να διατυπώσουν το συμπέρασμα ότι η πανδημία μπορεί να ελεγχθεί εφόσον εμβολιαστεί το 70-75% του πληθυσμού, καθώς με αυτό τον τρόπο προστατεύονται ακόμα και οι μη εμβολιασμένοι (CNN, 2021 β).

Σε συνέχεια του ως άνω πειράματος, η πόλη Τολέδο θα συμμετάσχει σε κλινική δοκιμή με το εμβόλιο της Pfizer. Οι ερευνητές θα καταγράφουν για ένα χρόνο τα δεδομένα αναφορικά με την μετάδοση του ιού κατόπιν πλήρους εμβολιασμού του πληθυσμού της πόλης (DW, 2021 δ). Μέχρι στιγμής έχει εμβολιαστεί το 99% των κατοίκων άνω των 12 ετών με την πρώτη δόση, και το 65% και με την δεύτερη (DW, 2021 δ). Σύμφωνα με τον Δήμαρχο της πόλης, ο πληθυσμός εφήρμοσε εξ αρχής μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης ενώ η χρήση μάσκας ήταν υποχρεωτική. Με τις δηλώσεις του ασκεί έμμεση κριτική στην ασκούμενη κυβερνητική πολιτική, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι «εμείς πιστεύουμε στην επιστήμη» (DW, 2021 δ).

3.2 Το οικονομικό αποτύπωμα της κρίσης της Covid -19: στοιχεία και δεδομένα

Η πανδημία της Covid-19 εξέθεσε τη Βραζιλία σε σημαντικές οικονομικές προκλήσεις, σε μία χρονική στιγμή που σταδιακά ανέκαμπτε από την οικονομική ύφεση της διετίας 2014-2016. Τα χρηματοοικονομικά περιθώρια και ο δημοσιονομικός χώρος για την στήριξη της οικονομίας ήταν περιορισμένος (WB, 2021). Οι υγειονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν (παγκοσμίως) για την αντιμετώπιση της πανδημίας ειδικά στο πρώτο διάστημα (Lockdowns) είχαν κι εδώ σαν αποτέλεσμα την απότομη μείωση της εξωτερικής και εσωτερικής ζήτησης ενώ η ανακοπή της παραγωγής περιορίσε την προσφορά (WB, 2021). Το μακροοικονομικό περιβάλλον καθίσταται αβέβαιο, ειδικά σε ό,τι αφορά την φορολογική πολιτική

(WB,2021) (περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα συνεπάγεται μικρότερη φορολογητέα ύλη άρα λιγότερα κρατικά έσοδα), και καθίσταται αναγκαία η εφαρμογή δομικών μεταρρυθμίσεων μόλις ο περιορισμός της πανδημίας το επιτρέψει.

Επί της ουσίας, η ευάλωτη από την ύφεση του 2015-2016 οικονομία της Βραζιλίας, υπέστη ένα τριπλό σοκ: ένα εξωτερικό που σχετίζεται με την ζήτηση από το εξωτερικό και τις αντίστοιχες τιμές, ένα εσωτερικό που σχετίζεται με την μείωση της εγχώριας προσφοράς και ζήτησης λόγω των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης και το σοκ που προέκυψε από την κατάρρευση των τιμών του πετρελαίου (WB, 2020).

Σε ό,τι αφορά τα μέτρα που έλαβε η Κυβέρνηση, εφήρμοσε ένα στοχευμένο και χρονικά περιορισμένο δημοσιονομικό πακέτο που επικεντρώθηκε στην κοινωνική πρόνοια, συνολικού κόστους 156,8 δις δολαρίων ή 11,4% του ΑΕΠ για το 2020 (WB, 2021). Αυτά τα δημοσιονομικά μέτρα περιόρισαν την ύφεση στο 4,1% για το 2020 (WB, 2021). Η εξάπλωση της πανδημίας, ο χαμηλός ρυθμός εμβολιασμού και οι μεταλλάξεις μεταθέτουν χρονικά το σημείο ανάκαμψης. Περαιτέρω και πιο συγκεκριμένα, θα υπάρχει σοβαρό θέμα με τους δείκτες της μείωσης της φτώχειας και της βελτίωσης του ανθρώπινου δυναμικού. Οι κοινωνικές ενισχύσεις σε 66 εκατομμύρια ιδιώτες οδήγησαν στη μείωση του δείκτη της φτώχειας στο 21% το 2020 (από 29% το 2019) αλλά ο δείκτης αναμένεται να αυξηθεί εκ νέου λόγω του προσωρινού χαρακτήρα αυτών των ενισχύσεων αλλά και της αδύναμης αγοράς εργασίας η οποία επηρεάζεται σοβαρά από τα κύματα της πανδημίας (WB, 2021). Τέλος, το κλείσιμο των σχολείων για μακρό χρόνο (με προφανή την αδυναμία χρήσης εναλλακτικών μεθόδων εκπαίδευσης, όπως η εξ αποστάσεως) πλήττει σοβαρότερα τους φτωχούς της χώρας (WB, 2021), στερώντας τους τα περιθώρια κοινωνικής ανέλιξης και περιορίζοντας σαφέστατα την κοινωνική κινητικότητα. Μακροπρόθεσμα, αυτό μεταφράζεται σε χαμηλής εξειδίκευσης εργατικό δυναμικό το οποίο δεν μπορεί να υποστηρίξει τις ανάγκες μίας βιομηχανικής οικονομίας.

Εστιάζοντας σε κάποια ποιοτικά στοιχεία της οικονομίας ενόψει πανδημίας, ως έμμεσα κόστη καταγράφονται η μειωμένη παροχή υπηρεσιών ως αποτέλεσμα των μέτρων κοινωνικής απομόνωσης [τα οποία επηρέασαν ιδιαίτερα την βιομηχανία και τον κλάδο των υπηρεσιών(ECLAC, 2020)] και ως άμεσα κόστη η απώλεια εργατικού

δυναμικού λόγω του υψηλού ποσοστού θνησιμότητας, αναρρωτικών αδειών και της αυξημένης δημόσιας δαπάνης στο δημόσιο σύστημα υγείας (Szylovecetal, 2021). Περαιτέρω, λόγω του γεγονότος ότι η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε σε κατάσταση στασιμότητας, υπήρξε μείωση ροής κεφαλαίου ένεκα της περιορισμένης εμπορικής δραστηριότητας που επηρέασε τις εισαγωγές και τις εξαγωγές (Szylovecetal, 2021).

Περαιτέρω, αναφορικά με τα μέτρα ενίσχυσης του πληθυσμού, 46 δις ρεais αποφασίστηκε να κατευθυνθούν για την κάλυψη των αναγκών του γηραιού πληθυσμού. Οι εργάτες ενισχύθηκαν με 32,8 δις ρεais τα οποία έλαβαν την μορφή κοινωνικών επιδομάτων. Περίπου 77,7 δις ρεais θα κατευθυνθούν σε επιχειρήσεις. Η κεντρική κυβέρνηση εξήγγειλε την παροχή βοήθειας προς τις πολιτείες και τις πόλεις συνολικής αξίας 50,6 δις ρεais η οποία θα λάβει τη μορφή παράτασης της προθεσμίας εξόφλησης των χρεών τους προς την κεντρική κυβέρνηση, της μεταφοράς πόρων και προσφέροντας χρηματοδοτική στήριξη μέσω δανείων (Szylovecetal, 2021). Το πρόγραμμαέκτακτης βοήθειας για τον Covid -19 κάλυψε 66 εκατομμύρια άτομα και το συνολικό ποσό που δαπανήθηκε άγγιξε τα 280 δις ρεais (3,9% του ΑΕΠ) (ECLAC, 2020). Σημαντικό για την μακροπρόθεσμη ισορροπία και επιβίωση της οικονομίας ήταν η απόφαση της κεντρικής τράπεζας της χώρας να χορηγήσει πιστωτική επέκταση στο οικονομικό σύστημα, που οδήγησε σε μία αύξηση της τάξης του 37% που αντιστοιχεί στο 1,7% του ΑΕΠ σε δανεισμό σε μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ECLAC, 2020). Εκτιμάται ότι πόροι που αντιστοιχούν στο 12% του ΑΕΠ κατευθύνθηκαν σε μέτρα σχετικά με την αντιμετώπιση του Covid -19 (ECLAC, 2020) και προκύπτει ότι περίπου το 40% των νοικοκυριών (που αντιστοιχεί στο 50% του πληθυσμού) ωφελήθηκε και μπόρεσε να απορροφήσει τους κραδασμούς από την απώλεια περίπου 10 εκατομμύριων θέσεων εργασίας (ECLAC, 2020). Το Δημόσιο Ταμείο επίσης προχώρησε στην μεταφορά 79,2 δις ρεais (1% του ΑΕΠ) σε πολιτείες και δήμους για να αντισταθμίσει μερικώς την απώλεια εσόδων από φορολογία.

Μετά την σταδιακή άρση των περιοριστικών μέτρων και την επανέναρξη της οικονομίας, ο κατασκευαστικός κλάδος και το εμπόριο που είχαν υποστεί πτώση του κύκλου εργασιών τους 19,1% και 19,7% αντίστοιχα, κατέγραψαν αύξηση 23,7% και 15,9% στο τρίτο τέταρτο του 2020. Ο κλάδος των υπηρεσιών - με την εστίαση, τις προσωπικές υπηρεσίες, τον τουρισμό και τις αερομεταφορές να πλήττονται το

περισσότερο- ενώ είχε καταγράψει πτώση 9,4% το δεύτερο τετράμηνο του 2020, κατέγραψε μία πτώση στο 6,3% το τρίτο τετράμηνο του 2020 (ECLAC, 2020).

Σε θεσμικό επίπεδο και για την αποφυγή του εκτροχιασμού του δημόσιου χρέους, το Κογκρέσο ενέκρινε με συνταγματική τροποποίηση την αναστολή της εφαρμογής δημοσιονομικών κανόνων για το έτος 2020 και άλλαξε συγκεκριμένους μηχανισμούς ώστε να επιτραπεί στην Κεντρική Τράπεζα να υποστηρίξει το χρηματοπιστωτικό σύστημα, τις επιχειρήσεις και το Δημόσιο Ταμείο μέσω άμεσων δανείων ή αγοράς τίτλων (ECLAC, 2020).

Καταλήγοντας, στον πίνακα που ακολουθεί, αντλούμε στοιχεία από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για την πορεία βασικών δεικτών της οικονομίας για να καταγράψουμε τις συνδυαστικές πιέσεις της οικονομικής κρίσης της περιόδου 2014-2016 και της πανδημικής κρίσης που είναι ακόμα σε εξέλιξη. Από τα στοιχεία που παρατίθενται, προκύπτει πράγματι η οικονομική δυσκολία της διετίας 2014 - 2016, η σταδιακή ανάκαμψη των ετών 2017-2019, η μεγάλη πτώση το 2020 και η ανάκαμψη το 2021 σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Ταμείου.

Πίνακας 2: Οικονομικοί δείκτες 2014 -2021, διαμορφωμένος με στοιχεία από τη βάση δεδομένων WorldOutlookDatabase του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (2021),
 διαθέσιμο:https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October/weo-report?c=223,&s=NGDP_R,NGDPD,NID_NGDP,NGSD_NGDP,TM_RPCH,LUR,GGR_NGDP,GGX_NGDP,GXWDN_NGDP,GGXWDG,&sy=2014&ey=2021&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1

Έτος Δείκτης	Μονάδα μέτρησης	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ΑΕΠ, διαρκείς τιμές	Εθνική ισοτιμία (δισ)	1.236,453	1.192,610	1.153,541	1.168,800	1.189,649	1.206,436	1.157,466	1.217,995
ΑΕΠ, Τρέχουσες τιμές	Δολάρια ΗΠΑ	2.456,055	1.800,046	1.796,622	2.063,518	1.916,934	1.877,822	1.444,718	1.645,837
Συνολικές επενδύσεις	% ΑΕΠ	20,548	17,412	14,970	14,626	15,095	15,403	15,405	17,254
Εθνικές αποταμιεύσεις	% ΑΕΠ	16,408	14,368	13,607	13,558	12,411	11,940	13,611	16,736
Όγκος εισαγωγών αγαθών & υπηρεσιών	Ποσοστιαία αλλαγή	-0,11046	-13,429	-8,100	10,222	6,646	5,288	-7,699	10,650
Ποσοστό ανεργίας	% συνολικού εργατικού δυναμικού	6,825	8,500	11,500	12,725	12,250	11,875	13,500	13,792
Έσοδα γενικής κυβέρνησης	% ΑΕΠ	32,496	28,229	30,648	30,437	30,600	31,425	29,362	30,176
Συνολικά έσοδα γενικής κυβέρνησης	% ΑΕΠ	38,517	38,482	39,639	38,295	37,704	37,307	42,730	36,335
Δημόσιο χρέος	% ΑΕΠ	32,586	35,640	46,144	51,370	52,766	54,567	62,703	60,714

3.3 Συμπεράσματα και εκτιμήσεις για την οικονομική πορεία της Βραζιλίας υπό το πρίσμα της Covid - 19

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα (WB, 2020), οι οποιοσδήποτε προβλέψεις για το πώς πρόκειται να εξελιχθεί η πανδημία της Covid-19 είναι επισφαλείς, δεδομένων των μεταλλάξεων και της χρονικής καθυστέρησης στους εμβολιασμούς. Για την Βραζιλία ειδικά το σκεπτικό της Παγκόσμιας Τράπεζας για το πώς μπορεί η χώρα να επιτύχει την ανάκαμψη της οικονομίας της στηρίζεται σε συγκεκριμένες αρχές και προτεραιότητες: 1. Περιορισμός της ζημίας, 2. Προστασία των φτωχών και των ευάλωτων ομάδων, 3. Υποστήριξη των επιχειρήσεων και των θέσεων εργασίας, 4. Ενδυνάμωση της δημοσιονομικής κατάστασης των δημόσιων αρχών των Πολιτειών, 5. Αποφυγή της αστάθειας του χρηματοπιστωτικού τομέα και υποστήριξη πιστοληπτικής ικανότητας, 6. Ενίσχυση της προστασίας των φυσικών πόρων (και του Αμαζονίου ειδικά), 7. Ενίσχυση της ορθής διαχείρισης του δημοσίου τομέα, της διαφάνειας και της συλλογής δεδομένων σε πραγματικό χρόνο, 8. Στην περίπτωση που δοθούν κρατικές ενισχύσεις προκειμένου να διασωθούν επιχειρήσεις που κρίνονται σημαντικές για την εθνική οικονομία της Βραζιλίας, να συμμετέχει το Δημόσιο στην διαχείριση αυτών των επιχειρήσεων (συμμετοχή στη διοίκηση και στη λήψη αποφάσεων), 9. Διαμόρφωση ξεκάθαρης στρατηγικής για την έξοδο από την κρίση, 10. Διαμόρφωση συγκεκριμένου πλαισίου δράσης για την επίτευξη βιώσιμης ανάκαμψης και ανάπτυξης.

Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται βασικές παρατηρήσεις σχετικά με τους παραπάνω άξονες.

Πίνακας 3: Προτεραιότητες ανά πρόταση για την ανάκαμψη, με δεδομένα από Covid-19 inBrazil, ImpactsandPolicyResponses (WB, 2020), διαθέσιμο: <https://www.worldbank.org/en/country/brazil/publiation/covid-19-in-brazil-impacts-policy-responses> (τελευταία πρόσβαση: 15/12/2021)

<p>1.Περιορισμός της ζημίας</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Εκτιμάται ότι κάθε μήνας lockdown αφαιρεί 1,1% από την ετήσια άνοδο του ΑΕΠ • Η ύφεση βλάπτει περισσότερο τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά κατά το ότι περιορίζει την πρόσβαση στις πιστώσεις, απομακρύνει τις επενδύσεις κεφαλαίου και προκαλεί χρηματοδοτικές ανάγκες που θα απομακρύνουν τις πιθανότητες ανάπτυξης. • Τα προγράμματα στήριξης που κατευθύνθηκαν στο φτωχότερο 40% του πληθυσμού πράγματι βοήθησαν στην καταπολέμηση της φτώχειας και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσα περαιτέρω μείωσης της φτώχειας με προσεκτική εφαρμογή.
<p>2. Προστασία των φτωχών και των πλέον ευάλωτων ομάδων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Βασικό ζητούμενο εδώ είναι ότι εφόσον η πανδημία παραταθεί και παρά την αρχικώς επιτυχημένη εφαρμογή των πολιτικών κοινωνικών επιδομάτων, η χώρα αντιμετωπίζει τον κίνδυνο να έχει περιορισμένο δημοσιονομικό περιθώριο για να διατηρήσει αυτές τις πολιτικές υποστήριξης. • Ζητούμενο το αν θα μπορέσει να συνεχίσει τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας (παροχή διατροφής) και διασφάλισης πρόσβασης σε υγειονομικές υπηρεσίες (ιδίως στις αγροτικές περιοχές και στις φαβέλες)
<p>3.Υποστήριξη επιχειρήσεων και θέσεων εργασίας</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Υπάρχει ανάγκη κυβερνητικής υποστήριξης των Μικρομεσαίων επιχειρήσεων καθώς αντιμετωπίζουν ζητήματα ρευστότητας. • Επίσης πρέπει να δοθεί προσοχή στις υποδομές που εξασφαλίζουν βασικές υπηρεσίες. • Προτείνεται να υπάρξουν θεσμικές πρωτοβουλίες που θα δίνουν ευελιξία ως προς τη διαχείριση των συμβάσεων εργασίας ώστε να αποφευχθούν οι απολύσεις και να διατηρηθούν οι θέσεις εργασίας.
<p>4. Ενδυνάμωση της δημοσιονομικής κατάστασης των δημόσιων αρχών των Πολιτειών</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Πρέπει να ληφθούν μέτρα σε ομοσπονδιακό, πολιτειακό και τοπικό επίπεδο για την διαχείριση των δημοσιονομικών τους για να μην εκτροχιαστεί το δημόσιο χρέος και να παραμείνει βιώσιμο.
<p>5.Αποφυγή της αστάθειας του χρηματοπιστωτικού τομέα και υποστήριξη πιστοληπτικής ικανότητας</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Πρέπει να υπάρχουν διαθέσιμα κεφάλαια στις επιχειρήσεις για να προχωρήσουν σε επενδύσεις και να έχουν και κεφάλαιο κίνησης για την μετά – Covid19 περίοδο ώστε να υποστηρίξουν την οικονομική τους δράση. • Απροθυμία και προσεκτικές κινήσεις από τα τραπεζικά ιδρύματα να δανειοδοτήσουν νοικοκυριά και επιχειρήσεις.
<p>6.Ενίσχυση προστασίας φυσικών πόρων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάγκη προστασίας του φυσικού πλούτου από παράνομες δραστηριότητες (πχ. Υλοτομία) ως μέσο εξασφάλισης επιπλέον πόρων από τους πιο ευάλωτους
<p>7.Ενίσχυση της ορθής διαχείρισης του δημοσίου τομέα, της διαφάνειας και της συλλογής δεδομένων σε πραγματικό χρόνο</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αναμόρφωση του δημοσίου τομέα ώστε να είναι πιο αποδοτικός και έτοιμος ενόψει νέων κρίσεων. • Η μεγαλύτερη πρόκληση είναι να βρεθεί το σημείο ισορροπίας μεταξύ ευελιξίας και ελέγχου, δεδομένου του χαμηλού βαθμού εμπιστοσύνης και της διαφθοράς/αδιαφάνειας που χαρακτηρίζει τον δημόσιο τομέα. • Ανάγκη συντονισμού της διακυβερνητικής δράσης, παροχή βασικών υπηρεσιών βάσει συλλεγμένων και αξιόπιστων στοιχείων, χαρτογράφηση της εργασίας στο δημόσιο τομέα και ανακατανομή του προσωπικού (διοικητική μεταρρύθμιση), καλύτερη κατανομή των δημοσίων πόρων, διαφάνεια και έλεγχος ως προς το εάν οι πόροι καταλήγουν στους δικαιούχους.

8. Κρατικές ενισχύσεις – κρατικοποιήσεις	<ul style="list-style-type: none"> • Να μην ανακοπεί η πορεία ιδιωτικοποιήσεων και όπου χρειαστεί να παρέμβει το Δημόσιο για να διαφυλάξει την βιωσιμότητα στρατηγικών επιχειρήσεων, αυτό να μην γίνει στο κενό αλλά να εξασφαλιστεί ότι το Δημόσιο θα συμμετάσχει στη διοίκηση, σε καθεστώς διαφάνειας και βέλτιστης διαχείρισης.
9. Διαμόρφωση ξεκάθαρης στρατηγικής για την έξοδο από την κρίση	<ul style="list-style-type: none"> • Με βάση τις καλές διεθνείς πρακτικές μπορεί να επιλέξει ποια στρατηγική εξόδου από την κρίση της ταιριάζει
10. Διαμόρφωση συγκεκριμένου πλαισίου δράσης για την επίτευξη βιώσιμης ανάκαμψης και ανάπτυξης	<ul style="list-style-type: none"> • Υπάρχει ανάγκη διαμόρφωσης μικρο- και μακρο- οικονομικού πλαισίου ώστε να διευκολυνθεί η ανάπτυξη, ιδίως μετά την ύφεση της περιόδου 2015-2016. • Ενίσχυση του ελεύθερου ανταγωνισμού (πέρα από το εμπόριο) • Αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος ώστε να διευκολυνθεί η δίκαιη κατανομή των πόρων • Μεταρρύθμιση του εταιρικού περιβάλλοντος • Νομική κατοχύρωση της ανεξαρτησίας της Κεντρικής Τράπεζας της Βραζιλίας (προς το σκοπό της ενίσχυσης της εμπιστοσύνης και της σταθερότητας του τραπεζικού συστήματος).

Σε ό,τι αφορά τη διαχείριση της κρίσης σε διεθνές επίπεδο και τις νέες προκλήσεις στα σχήματα διεθνούς συνεργασίας, ο ΟΗΕ καταγράφει την ανάγκη για ενισχυμένη διεθνή συνεργασία για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης που αναπόδραστα ακολουθεί την κρίση του Covid -19 (ΟΗΕ, 2020). Περαιτέρω, καθίσταται σαφές ότι οι χώρες οι οποίες έχουν πληγεί το περισσότερο, όπως η Βραζιλία, θα χρειαστούν σημαντική οικονομική βοήθεια (ΟΗΕ, 2020). Η Νέα Αναπτυξιακή Τράπεζα που λειτουργεί στο πλαίσιο του συνασπισμού των BRICS έχει επανέλθει στο προσκήνιο ως ένας φορέας που θα μπορούσε να παράσχει αυτήν την βοήθεια και μάλιστα με ευνοϊκούς όρους (Pennaforde&Luigi, 2020) με τους εκπροσώπους των κρατών – μελών που συμμετέχουν να έχουν συμμετάσχει σε διαδικτυακά meetings για να συζητήσουν οικονομικές προτάσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης (Pennaforde&Luigi, 2020). Σε συνέχεια αυτών των συνομιλιών, η Νέα Αναπτυξιακή Τράπεζα διέθεσε 1 δις δολάρια τον Απρίλιο του 2020 για κάθε χώρα που συμμετέχει στο μπλοκ ενώ αναμένεται να διατεθεί το ποσό των 10 δις δολαρίων μεταξύ των Βραζιλίας, Ρωσίας, Ινδίας, Κίνας, Νότιας Αφρικής (Coletta, 2020). Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας τα οποία επεξεργάστηκαν οι Pennaforde&Luigi (2020), η Βραζιλία αναμένεται να καταγράψει πτώση στο ΑΕΠ της -6,9%.

Πάρα ταύτα, η πανδημία του Covid- 19 ανέδειξε και τους περιορισμούς του συγκεκριμένου συνασπισμού καθώς δεν κατέληξαν σε κάποια κοινή απόφαση για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να διαχειριστούν το ζήτημα και τις επιπτώσεις

που έχει προκαλέσει σε κοινωνικό επίπεδο και περιορίστηκαν στο να εξετάσουν το εάν και κατά πόσον μπορεί να αξιοποιηθεί η Νέα Αναπτυξιακή Τράπεζα ως φορέας χρηματοδότησης για την στήριξη των οικονομιών τους μετά την κρίση (Pennaforte&Luigi, 2020).

4. Η κλιματική κρίση και η επιρροή της στην οικονομική προοπτική της Βραζιλίας

4.1 Βασικά στοιχεία για την επίδραση της κλιματικής κρίσης στη Βραζιλία και εθνικές πολιτικές για την αντιμετώπισή της

Η Βραζιλία, συμβαλλόμενο μέρος στη Συμφωνία του Παρισιού, είναι ευάλωτη στις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης. Κυρίως οι ακραίες θερμοκρασίες, η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, η έλλειψη νερού ως αποτέλεσμα περιόδων ξηρασίας και οι πλημμύρες που ακολουθούνται από κατολισθήσεις επηρεάζουν σημαντικά ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, τις υποδομές, την οικονομία και το οικοσύστημα της χώρας (WBG, 2021). Βασικό ζήτημα είναι ότι επειδή η οικονομία της Βραζιλίας στηρίζεται κυρίως στον αγροτικό τομέα, αυτό οδηγεί σε μία ανταγωνιστική σχέση τις προτεραιότητες για οικονομική ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος (WBG, 2021). Η αποψίλωση του δάσους του Αμαζονίου και η περιβαλλοντική υποβάθμιση συνδέονται κυρίως με την αγροτική παραγωγή. Αυτό που ίσως δεν γίνεται αντιληπτό αλλά είναι σαφές ότι θα αποτελέσει πρόβλημα στο μέλλον, είναι το γεγονός ότι η αποψίλωση του Αμαζονίου η οποία έχει ως σκοπό την εξεύρεση νέων καλλιεργήσιμων εκτάσεων, προκαλεί μεγάλη ανισορροπία στο οικοσύστημα, η οποία έχει ως συνέπεια την υποβάθμιση της καλλιεργήσιμης γης και του εδάφους λόγω των πλημμυρών και της ξηρασίας (WBG, 2021).

Τομέας	Βασικά σημεία	Επίδραση Κλιματικής Αλλαγής	Προσαρμογή
Γεωργία	<p>Απασχολεί 18εκ ανθρώπους</p> <p>85% των αγροτών είναι μικροκαλλιεργητές</p> <p>Ανισοκατανομή των χρηματοδοτικών εργαλείων</p> <p>14% της παγκόσμιας παραγωγής βόειου κρέατος παράγεται στην Βραζιλία</p> <p>Αλιευτική παραγωγή: 700εκ δολάρια σε αξία υπό τον κίνδυνο ανεμοστρόβιλων, αύξησης θερμοκρασίας της θάλασσας.</p> <p>1/3 του πληθυσμού σε συνθήκες διατροφικής επισφάλειας</p>	<p>Αλλαγές στα μοτίβα βροχοπτώσεων</p> <p>Αύξηση θερμοκρασίας</p> <p>Μείωση της διαθέσιμης προς καλλιέργεια γης (αναμένεται να έχουν χαθεί 11εκ εκτάρια καλλιεργήσιμης γης μέχρι το 2030)</p> <p>Μείωση κατά 50% του αλιευτικού προϊόντος</p>	<p>Δέσμευση υιοθέτησης έξυπνων πρακτικών καλλιέργειας</p> <p>Βελτίωση διαχείρισης υδάτινων πόρων</p> <p>Βελτίωση συστημάτων καταγραφής, έγκαιρης προειδοποίησης και παρακολούθησης</p> <p>Πρώθηση νέων ποικιλιών και τεχνολογιών υποστήριξης αγροτικής παραγωγής</p> <p>Ενίσχυση του προγράμματος «Αγροτική Παραγωγή Χαμηλών Εκπομπών Άνθρακα»</p> <p>Ενίσχυση της παραγωγής βιοκαυσίμων</p>
Νερό	<p>Εκτιμάται ότι το 1/5 των παγκόσμιων αποθεμάτων σε νερό εντοπίζονται στη Βραζιλία με το 70% να βρίσκεται στον Αμαζόνιο σε μία περιοχή όπου κατοικεί λιγότερο του 7% του πληθυσμού της</p> <p>Μεγάλα ποτάμια τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας</p> <p>Δυσκολία πρόσβασης σε καθαρό νερό</p> <p>62% της ενέργειας που χρειάζεται η χώρα προέρχεται από υδροηλεκτρικούς σταθμούς</p> <p>Συστήματα άρδευσης για αγροτική παραγωγή καταναλώνουν το 72% των εθνικών υδάτινων αποθεμάτων</p>	<p>Από το 2012 και έπειτα, αυξανόμενες κρίσεις σχετικά με το νερό</p> <p>Περιορισμένες βροχοπτώσεις προκαλούν ζητήματα ξηρασίας στα ποτάμια</p> <p>Το πρόβλημα της έλλειψης νερού εκδηλώνεται διαφορετικά ανάλογα την περιφέρεια</p> <p>Παράγοντες που επηρεάζουν: αστικοποίηση, δημογραφική μεγέθυνση</p> <p>Συγκρούσεις μεταξύ περιφερειών για την διαχείριση των υδάτων των ποταμών</p> <p>Μόλυνση των υδάτων μέσω της απόρριψης σκουπιδιών στα ποτάμια</p>	<p>Η βιομηχανία βασικός ρυπαντής και καταναλωτής νερού.</p> <p>Ανάγκη για βελτιωμένη διαχείριση υδάτινων πόρων.</p> <p>Βελτίωση της ποιότητας νερού και της πρόσβασης σε αυτό μέσω της εκκίνησης ενός Εθνικού Πληροφοριακού Συστήματος Καταγραφής της Ποιότητας Πόσιμου Νερού</p> <p>Αρδευτικά έργα, φράγματα και αποχετευτικό σύστημα ως προτεραιότητες</p> <p>Εθνικό Σχέδιο Ασφάλειας (πρόσβασης) Υδάτων</p>
Ενέργεια	<p>Κύρια πηγή ενέργειας η υδροηλεκτρική (70,6%), ακολουθούμενη από το φυσικό αέριο (11,3%) και βιομάζα (βιοκαύσιμα) (7,6%)</p> <p>Προσπάθεια να ενισχυθούν οι μεγάλες εγκαταστάσεις υδροηλεκτρικής ενέργειας</p> <p>Πρωθείται εκτός από τις ΑΠΕ και η εξοικονόμηση ενέργειας</p>	<p>Οι αλλαγές στον κύκλο του νερού (βροχοπτώσεις, ξηρασίες, γενική αστάθεια) αναμένεται να επηρεάσει την δυνατότητα παραγωγής ενέργειας από υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις, το οποίο συνεπάγεται ζητήματα απώλειας εισοδήματος, αύξησης του κόστους παραγωγής και θέσης εκτός λειτουργίας των υδροηλεκτρικών εγκαταστάσεων</p>	<p>Η αύξηση του πληθυσμού αυξάνει τις ενεργειακές ανάγκες.</p> <p>Κυβερνητική προσπάθεια να υπάρξει διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών, επενδύοντας κυρίως στην αιολική και την ηλιακή ενέργεια.</p> <p>Υπάρχει δέσμευση οι ΑΠΕ να αποτελούν το 45 % του ενεργειακού μείγματος ως το 2030</p> <p>(28-33% υδροηλεκτρική, 23%</p>

			<p>αιολική, βιομάζα και ηλιακή), να αυξηθεί στο 18% το ποσοστό των βιοκαυσίμων.</p> <p>Έχει ανταποκριθεί στις δεσμεύσεις της για μείωση των αερίων του θερμοκηπίου</p> <p>Αξιολόγηση σημείων ευπάθειας του συστήματος λόγω της κλιματικής κρίσης ώστε να εκπονηθούν στρατηγικές εξοικονόμησης ενέργειας και να διασφαλιστεί ενεργειακή απόδοση</p>
<p>Δασικό οικοσύστημα</p>	<p>Υπερεκμετάλλευση λόγω ξυλείας η οποία βρίσκεται σε αφθονία.</p> <p>Αποψίλωση λόγω αγροτικής παραγωγής και κτηνοτροφίας βοειδών</p>	<p>Αναμένεται αύξηση της θερμοκρασίας από 1 έως 2.2 βαθμούς μέχρι το 2060 στη χώρα γεγονός που θα επηρεάσει σημαντικά την λεκάνη του Αμαζονίου της οποίας η βιοποικιλότητα δεν προσαρμόζεται εύκολα στις αλλαγές</p> <p>Η N/A πλευρά του Αμαζονίου αναμένεται να πληγεί το περισσότερο, και αναμένεται μείωση της βροχόπτωσης κατά 20%</p> <p>Η ξηρασία για μεγαλύτερες χρονικές περιόδους καθώς επίσης και η εξάτμιση του νερού λόγω των υψηλών θερμοκρασιών αναμένεται να πλήξει το 20% των αποθεμάτων φρέσκου νερού που εντοπίζονται στον Αμαζόνιο.</p> <p>Μεγάλες περίοδοι καύσωνα με υψηλές θερμοκρασίες και ξηρασία έχουν αυξήσει την θνητότητα των δέντρων γεγονός που έχει αυξήσει τις δασικές πυρκαγιές και την είσοδο παρεμβατικών ειδών.</p>	<p>Μείωση αποψίλωσης μέσω της παρακολούθησης της κατάστασης του δάσους με χρήση του εθνικού δορυφόρου</p> <p>Οικονομικές πρωτοβουλίες σε επίπεδο πολιτειών για παροχή κινήτρων για την προστασία του Αμαζονίου</p> <p>Διεύρυνση χρήσης βιώσιμων πρακτικών και διαχείρισης αγροτικής και δασικής γης</p> <p>Αποκατάσταση έως το 2030 περίπου 15εκ εκταρίων υποβαθμισμένων βοσκοτόπων</p>

Στο πλαίσιο του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, τα κράτη μέλη οφείλουν να υποβάλλουν εθνικά σχέδια προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. Το 4^ο εθνικό σχέδιο της Βραζιλίας υπεβλήθη το Δεκέμβριο του 2020 και δίνει αρκετά στοιχεία για τις πρωτοβουλίες και τις στρατηγικές που έχουν αναληφθεί σχετικά. Ακολούθως, θα εστιάσουμε στις θεσμικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, οι οποίες έρχονται ως αποτέλεσμα των διεθνών δεσμεύσεων της χώρας. Οι βασικές δράσεις που περιλαμβάνονται στα Εθνικά Σχέδια Προσαρμογής είναι κυρίως: απομείωση της αποψίλωσης του Αμαζονίου και του Κεράδο(Cerrado), αποκατάσταση υποβαθμισμένων βοσκοτόπων, περισσότερες εκτάσεις για

ενσωματωμένα συστήματα καλλιέργειας και κτηνοτροφείας, δράσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης (4thNCBUN, 2020). Σε ό,τι αφορά τη χρηματοδότηση, το Ταμείο για το Κλίμα και το Ταμείο για τον Αμαζόνιο έχουν από κοινού υποστηρίξει 302 σχέδια, με επενδύσεις που αγγίζουν τα 1,9δισ ρεις. Σε θεσμικό επίπεδο και για τον καλύτερο συντονισμό των διαφοροποιημένων (κατά περιεχόμενο και αρμοδιότητα) δράσεων, έχει ιδρυθεί η Διυπουργική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή η οποία έχει διαρκή χαρακτήρα και επαναλειτούργησε το 2019. Αρμοδιότητά της είναι να δίνει τις κατευθυντήριες οδηγίες, να προγραμματίζει και να συντονίζει την εφαρμογή των δημοσίων δράσεων και πολιτικών που αφορούν στην κλιματική αλλαγή. Περαιτέρω, λειτουργεί η Εθνική Επιτροπή για την Μείωση των Εκπομπών Αερίων (του θερμοκηπίου) από την Αποψίλωση και την υποβάθμιση των Δασών, την διατήρηση και βιώσιμη διαχείριση των Δασών, η Εκτελεστική Επιτροπή για την Αντιμετώπιση της παράνομης υλοτόμησης και της ανάκτησης της αυτοφυούς βλάστησης (4thNCBUN, 2020).

Το βασικό σημείο σε νομικό επίπεδο είναι η Εθνική Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή και η εθνική συμβολή στους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού. Στους πίνακες που ακολουθούν παρατίθενται τα βασικά προβλεπόμενα των δύο αυτών θεσμικών εργαλείων.

Πίνακας 5: Βασικά στοιχεία του Εθνικού Σχεδίου για την κλιματική αλλαγή, με δεδομένα από 4thCommunicationofBraziltotheUNFCCC (2020), διαθέσιμο:

(τελευταία πρόσβαση: 09/12/2021)

ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ	
Στόχοι	Η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω της προστασίας του κλιματικού συστήματος, η μείωση των εκπομπών αερίου του θερμοκηπίου, η εφαρμογή μέτρων προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, η διατήρηση και ανάκτηση φυσικών πόρων, οριστικοποίηση και διεύρυνση των νομικά οριζόμενων ως προστατευόμενων περιοχών, ενίσχυση της ανάπτυξης της Αγοράς Μείωσης Εκπομπών. Εθνική Πολιτική για την Κλιματική Αλλαγή πάνω σε 3 άξονες: βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη – εξάλειψη της φτώχειας – μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων.
Εθνική Εθελοντική Δέσμευση	Μείωση των αερίων του θερμοκηπίου σε ποσοστά 36-38% έως το 2020.
Εργαλεία	Εθνικό Σχέδιο για την Κλιματική Αλλαγή, Εθνικό Ταμείο για την Κλιματική Αλλαγή, Σχέδια Δράσης για την Πρόληψη και τον Έλεγχο της Αποψίλωσης των Αμαζονίου και Κεράδο, Αποφάσεις της Διυπουργικής Επιτροπής, οικονομικά και φορολογικά μέτρα, οικονομικά κίνητρα και χρηματοδοτικά εργαλεία.

Πίνακας 6: Εθνική συμμετοχή στους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού, με δεδομένα από 4th Communication of Brazil to the UNFCCC (2020), διαθέσιμο:

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4a%20Comunicacao%20Nacional.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 09/12/2021)

Εθνική συμμετοχή στους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού	
Συμμετοχή	Μείωση των αερίων του θερμοκηπίου έως 37% από τα επίπεδα που είχε καταγράψει το 2005 έως το 2025
Περαιτέρω στόχος	Μείωση των αερίων του θερμοκηπίου έως 43% από τα επίπεδα του 2005 έως το 2030
Χρονικό σημείο αναφοράς	2005
Χρήση των αγορών (χρηματιστήριο ρύπων)	Η Βραζιλία διατηρεί το περιθώριο να κάνει χρήση διαθέσιμων μηχανισμών αγοράς που μπορεί να συσταθούν στο πλαίσιο της Συμφωνίας των Παρισιών. Η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση διατηρεί τον έλεγχο πάνω στη μεταφορά μονάδων από τα αποτελέσματα που επιτυγχάνει η Βραζιλία και η χώρα δεν αναγνωρίζει σε καμία περίπτωση τη χρήση μονάδων από άλλες χώρες και μάλιστα εκτός των προβλεπόμενων από τις Συμβάσεις του Παρισιού και του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

Στο ίδιο σχέδιο καταγράφονται οι βασικές επιπτώσεις και τα σημεία αδυναμίας που προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή στους τομείς του νερού, της ενέργειας, της διατροφής και οι κοινωνικοπεριβαλλοντικές επισφάλειες και μάλιστα ανά

γεωγραφική περιοχή. Δυνάμει των στοιχείων που παρατίθενται στο Σχέδιο, διαμορφώθηκε ο παρακάτω πίνακας:

Πίνακας 7: Επιπτώσεις σε βασικούς τομείς, με δεδομένα από 4th Communication of Brazil to the UNFCCC (2020), διαθέσιμο:

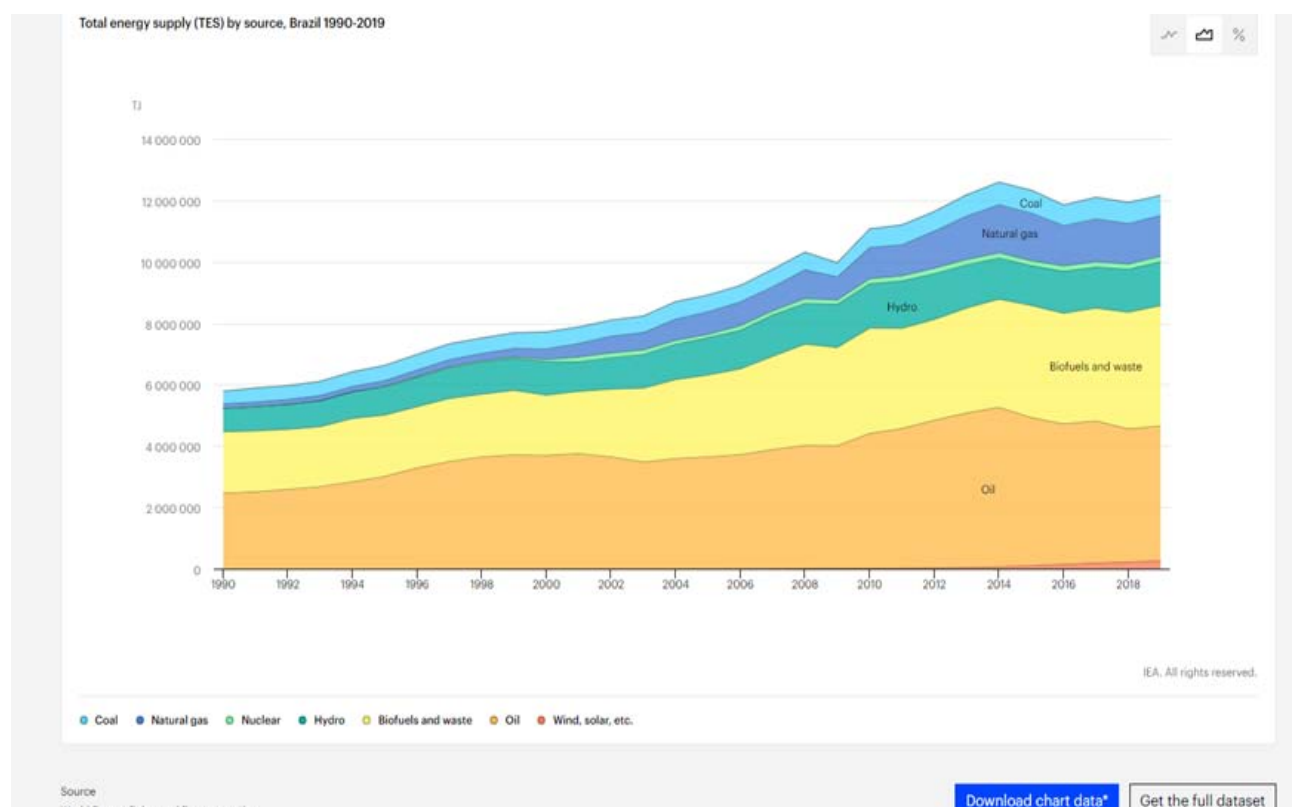
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4a%20Comunicacao%20Nacional.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 09/12/2021)

Νερό	<p>Διαθεσιμότητα: Μείωση ροής και έντονη άντληση υδάτων ιδίως από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Πιθανές διαμάχες μεταξύ των περιφερειών για υδάτινους πόρους.</p> <p>Προσβασιμότητα: περιορισμένη κάλυψη των υπηρεσιών αποχέτευσης (νερό και λύματα), ελλιπή αστικά συστήματα αποστράγγισης και διαχείριση αποβλήτων.</p> <p>Ασφάλεια και Ποιότητα: επισφάλειες σχετικά με την συχνότητα των πλημμυρών, χαμηλή ποιότητα νερού στις μητροπολιτικές περιοχές και στα αστικά κέντρα.</p> <p>Διαχείριση: Έλλειψη θεσμικής δυνατότητας και εργαλείων διαχείρισης υδάτων ώστε να αντιμετωπιστούν τα ακραία φαινόμενα και οι πιθανές συγκρούσεις για υδάτινους πόρους. Έλλειψη ελέγχου διάχυσης της ρύπανσης ενέχει τον κίνδυνο της μόλυνσης των υπόγειων υδάτων.</p>
Ενέργεια	<p>Υδροηλεκτρική ενέργεια: αναμένεται μείωση της τάξης του 6% της παροχής ενέργειας από υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις και αντικατάστασή του από εναλλακτικές πηγές, γεγονός που απαιτεί νέες επενδύσεις</p> <p>Ηλιακή ενέργεια: διατήρηση και αύξηση, ενίσχυση των φωτοβολταϊκών υποδομών τόσο για την ενίσχυση του κεντρικού συστήματος όσο και σε τοπικό επίπεδο για την ενεργειακή ασφάλεια νοικοκυριών μέσω της παραγωγής από τα ίδια της ενέργειας που καταναλώνουν</p> <p>Συμπληρωματικότητα πηγών: ανάγκη σύνδεσης των διαφορετικών τρόπων παραγωγής ενέργειας ώστε να προωθηθεί η ενεργειακή ασφάλεια</p> <p>Αύξηση της θερμοκρασίας <-> αύξηση της ζήτησης για ηλεκτρική ενέργεια (κλιματιστικά) ιδίως στις περιοχές με υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα</p> <p>Ανάγκη αναβάθμισης δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας</p> <p>Βιοκαύσιμα: η ακαταλληλότητα καλλιεργήσιμων εδαφών επηρεάζει την παραγωγή σόγιας και ζαχαροκάλαμων τα οποία χρησιμοποιούνται για την παραγωγή βιοντίζελ και αιθανόλης</p>
Διατροφική Ασφάλεια	<p>Μείωση διαθέσιμων περιοχών προς καλλιέργεια -> αύξηση των ζημιών του αγροτικού τομέα και των κερδών του -> αύξηση του διατροφικού κόστους -> αύξηση των αναγκών σε τρόφιμα λόγω και της αύξησης του πληθυσμού, της κατά κεφαλήν κατανάλωσης και της αποχώρησης από τον αγροτικό τομέα των μικροπαραγωγών που δεν μπορούν να επωμιστούν το σχετικό κόστος</p>
Κοινωνικοπεριβαλλοντικές επισφάλειες	<p>Η έλλειψη σε πόσιμο νερό μπορεί να οδηγήσει σε εσωτερικούς εκτοπισμούς και να αυξήσει τον αστικό πληθυσμό, γεγονός που αυξάνει τον κίνδυνο για καταστροφές (άναρχη δόμηση) και ασθένειες. Η πληθυσμιακή πυκνότητα στα αστικά κέντρα αυξάνει την πίεση για φαγητό, νερό και ενέργεια.</p> <p>Έλλειψη υποδομών για διασφάλιση έναντι περιβαλλοντικών καταστροφών ή/ και εξαιρετικών φαινομένων</p> <p>Αύξηση ασθενειών που σχετίζονται με το αναπνευστικό, το καρδιαγγειακό και το ουροποιητικό σύστημα -> αυξάνει την πίεση στο Σύστημα Υγείας</p> <p>Απώλεια οικοσυστημάτων λόγω της αδυναμίας τους να προσαρμοστούν στις ακραίες μεταβολές θερμοκρασίας και κλίματος</p>

Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι καμία περιβαλλοντική πολιτική δεν μπορεί να εξεταστεί ανεξάρτητα από το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας, μιας και η πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους είναι προαπαιτούμενο για την οικονομική αλλά

και γενική ευημερία και επιβίωση ενός κράτους και του λαού του, θα εξετάσουμε την επίδραση της κλιματικής κρίσης στην οικονομία της Βραζιλίας εστιάζοντας στην πλανητική δέσμευση απεξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα (πετρέλαιο, φυσικό αέριο) η οποία επηρεάζει την παραγωγή Βραζιλία.

Στο παρακάτω γράφημα από το Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας αποτυπώνεται το ενεργειακό μείγμα της Βραζιλίας. Με βάση τα δεδομένα του ΔΟΕ, η Βραζιλία στηρίζεται σε ΑΠΕ για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της σε ποσοστό 46%. Ο ΔΟΕ (2021) καταγράφει ότι η συνολική ζήτηση για ενέργεια έχει διπλασιαστεί από το 1990, δυνάμει της οικονομικής ανάπτυξης και της συνακόλουθης ανάδυσης της μεσαίας τάξης. Καταγράφεται ότι οι εγκαταστάσεις υδροηλεκτρικής παραγωγής ενέργειας παρέχουν το 80% της εγχώριας ζήτησης και δίνουν στο σύστημα λειτουργική ευελιξία. Η παραγωγή όμως ενέργειας από υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις αγγίζει τα όρια λόγω της γεωγραφικής απόστασης και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Το ενδιαφέρον εδώ είναι ότι λόγω αυτού στρέφονται σε εναλλακτικές πηγές ενέργειας, και ιδίως στο φυσικό αέριο, τον αέριο και την βιο-ενέργεια, μία πολιτική/στρατηγική η οποία υποστηρίζεται με δημόσιους διαγωνισμούς και συμβάσεις προκειμένου να υπάρξουν επενδύσεις και να διαφοροποιηθεί περαιτέρω το ενεργειακό μείγμα.

Το πρώτο ζήτημα σε σχέση με την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων στην ευρύτερη Λατινική Αμερική σχετίζεται με το γεγονός ότι δεν υπάρχουν επαρκή κεφάλαια τα οποία να μπορούν να χρηματοδοτήσουν την διαδικασία έρευνας για την εξεύρεση αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου αλλά και την, στη συνέχεια, εκμετάλλευση αυτών των αποθεμάτων (Φατούρος, 2009) μέσω της δημιουργίας και λειτουργίας συστημάτων διανομής και προμήθειας ώστε να κατευθυνθεί το προϊόν στην εγχώρια και εξωτερική αγορά. Το γεγονός αυτό - σχετιζόμενο με την περιορισμένη εσωτερική αποταμίευση (Φατούρος, 2009) αλλά και την δομή των οικονομιών των χωρών αυτών- καθιστά αναγκαίες τις άμεσες ξένες επενδύσεις, οι οποίες όμως για να υλοποιηθούν προϋποθέτουν εσωτερική (πολιτική και κοινωνική) σταθερότητα και πολιτική βούληση/αποδοχή (Φατούρος, 2009) ώστε να υπάρχει συνεργασία μεταξύ των επενδυτών και των αρμόδιων κρατικών αρχών. Οι επενδύσεις αυτές είναι εντάσεως κεφαλαίου, με μακροχρόνια απόδοση, επομένως από πλευράς (θεσμικών) επενδυτών είναι θεμιτό να αποζητάται η καλή συνεργασία και η δέσμευση των κρατικών αρχών στην επένδυση. Από την άλλη, με δεδομένη την αποικιοκρατική εμπειρία, είναι λογική η δυσπιστία των κρατικών αρχών και της κοινωνίας απέναντι στους “ξένους”.

Η Βραζιλία διαθέτει δύο μεγάλες πετρελαιοφόρες περιοχές στη λεκάνη Cambos (η οποία περιλαμβάνει τα πεδία εξόρυξης πετρελαίου Marlim, Albacora και Baracuda) και στη λεκάνη Sandos. Διαθέτει 8 μεγάλα διυλιστήρια πετρελαίου, μερικά από τα οποία ανήκουν στην ιδιοκτησία του δημοσίου (B. Turner, 2002). Μέσα στο 1997, η Βραζιλία επέλεξε να ανοίξει τον τομέα του πετρελαίου στον διεθνή ανταγωνισμό, παρέχοντας κίνητρα σε ξένες εταιρείες όπως η Royal DutchSell ώστε να αναλάβουν αυτές την έρευνα για κοιτάσματα και την συνακόλουθη επένδυση για τις γεωτερήσεις (Φατούρος, 2009). Παράλληλα, η κρατική εταιρεία Petrobas θα λειτουργούσε εφεξής στο πρότυπο ιδιωτικής εταιρείας (Φατούρος, 2009) γεγονός που την οδήγησε στο να εφαρμόζει βέλτιστες επιχειρηματικές πρακτικές και να προσπαθεί για την κερδοφορία της. Ως αποτέλεσμα των κινήσεων αυτών, η χώρα έγινε εξαγωγός πετρελαίου, γεγονός που είχε σημαντικές συνέπειες για την γεωπολιτική της θέση στην ευρύτερη περιοχή.

Σε αυτό το σημείο, είναι χρήσιμο να αναφερθούμε στην θεωρία της “ResourceCurse”, η οποία υποστηρίζει ότι οι πλούσιες σε φυσικούς πόρους χώρες αντιμετωπίζουν δομικά οικονομικά προβλήματα, παρά την αθρόα εισροή κεφαλαίου από την εκμετάλλευσή τους. Συγκεκριμένα, οι οικονομικοί τομείς οι οποίοι δεν σχετίζονται με την παραγωγή και εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πόρων εμφανίζουν αρνητικές τάσεις ανάπτυξης, ενώ παράλληλα καταγράφονται η επιδείνωση των κοινωνικών ανισοτήτων, η ανάπτυξη δικτύων διαφθοράς και αυταρχικής διακυβέρνησης (Stevens, 2003). Περαιτέρω, οι εξορύξεις επιβαρύνουν το τοπικό περιβάλλον (διάβρωση και υποβάθμιση λόγω αποβλήτων και αέριων ρύπων), κάτι που συνδέεται με την εξαγρίωση του τοπικού πληθυσμού του οποίου η οικονομική δράση σε τομείς όπως η γεωργία και η αλιεία περιορίζεται ή εκμηδενίζεται ενώ δεν συμμετέχει στα κέρδη από την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων της περιοχής του (Stevens, 2003). Καταληκτικά, η μελέτη αυτή συμπεραίνει ότι στο βαθμό που τα έσοδα από τους φυσικούς πόρους δεν τα διαχειρίζεται μία ισχυρή και δημοκρατική κυβέρνηση ώστε να τα κατευθύνει στο κοινωνικό κράτος αλλά και στην ενίσχυση της παραγωγής και του εμπορίου (άλλων προϊόντων), η οικονομία της χώρας αυτής αντιμετωπίζει τον μεσο/μακροπρόθεσμο κίνδυνο της κατάρρευσης καθώς δεν έχει φροντίσει να αναπτύξει τομείς που θα υποκαταστήσουν μελλοντικά τα έσοδα από την εκμετάλλευση φυσικών πόρων στο ΑΕΠ της χώρας, επιτρέποντας έτσι την άνθηση δικτύων διαφθοράς και θέτοντας εν αμφιβόλω την σταθερότητα του κράτους.

4.2 Ειδικά: η περίπτωση του Αμαζονίου

Το 2019 καταγράφηκε αύξηση περίπου 30% στις πυρκαγιές στον Αμαζόνιο, ο οποίος παίζει σημαντικό ρόλο στους κύκλους του άνθρακα και του νερού (CRS, 2020). Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την προσοχή που δίνεται πλέον από την παγκόσμια κοινότητα στην προστασία του κλίματος, έστρεψε την προσοχή της κοινής γνώμης τόσο στην Βραζιλία όσο και αλλού στον Αμαζόνιο και στα μέτρα που λαμβάνονται - ή δεν λαμβάνονται για την προστασία του. Υπολογίζεται ότι περίπου 17% της λεκάνης του Αμαζονίου έχει αποψιλωθεί και πλέον οι επιστήμονες ανησυχούν ότι το δάσος έχει φτάσει στο οριακό σημείο εκείνο που δεν θα του επιτρέψει να αναγεννάται και θα οδηγηθεί σε σταδιακή ερημοποίηση. Με βάση το γεγονός ότι στη Βραζιλία εκτείνεται κατά 69% ο Αμαζόνιος - η λεκάνη του Αμαζονίου επί της ουσίας απλώνεται σε 8 χώρες συνολικά: Βολιβία, Βραζιλία, Κολομβία, Γουιάνα,

Περου, Βενεζουέλα και Βραζιλία- είναι λογικό η προσοχή να εστιάζει στις πολιτικές και τις δράσεις της συγκεκριμένης χώρας. Η κυβέρνηση της Βραζιλίας έχει ορίσει μία διοικητική περιοχή την οποία ονομάζει “Νομικός Αμαζόνιος” η οποία εκτείνεται σε εννέα (9) από τις πολιτείες της και ουσιαστικά πρόκειται για περιοχές που είναι κυρίως μέρη του Τροπικού Δάσους. Η αποψίλωση των συγκεκριμένων περιοχών προωθήθηκε από τη δεκαετία του 1960 ως πολιτική εθνική ασφαλείας από την δικτατορία οπότε και συντονισμένα επιχειρήθηκε η αύξηση του πληθυσμού στις περιοχές αυτές (από 6 εκατομμύρια το 1960 έφτασαν τα 25 εκατομμύρια το 2010). Πλέον υπολογίζεται ότι και στην περιοχή του “Νομικού Αμαζονίου” έχει καταγραφεί μία επιπλέον μείωση της δασικής έκτασης σε ποσοστό 20% λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας (CRS, 2020).

Σε άρθρο που δημοσιεύτηκε το 2019 στο έγκριτο Foreign Policy και τιτλοφορείται “Ποιος θα σώσει τον Αμαζόνιο;”, ο καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο του Harvard Stephen Walt, παρουσιάζει ένα υποθετικό σενάριο κατά το οποίο το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ έχει δώσει με σχετικό Ψήφισμα την έγκρισή του για ανάληψη στρατιωτικής δράσης κατά της Βραζιλίας λόγω του ότι δεν προστατεύει επαρκώς την κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, δηλαδή τον Αμαζόνιο (Walt, 2019). Με αυτόν τον εύσχημο τρόπο, ο καθηγητής Walt καταγράφει τη σημασία που έχει πλέον η περιβαλλοντική προστασία για την διεθνή κοινότητα με αφορμή την ανακοίνωση από τον Πρόεδρο Μπολσονάρο της επιτάχυνσης της οικονομικής εκμετάλλευσης του Αμαζονίου. Αναφορικά με τις δυνατότητες που έχει η διεθνής κοινότητα να αντιδράσει, επισημαίνει το όριο που θέτει η κρατική κυριαρχία και την οριακή δυνατότητα αξιοποίησης του δόγματος “Responsibility to Protect” ως νομιμοποιητικής βάσης ανάληψης δράσης εναντίον κράτους που παραβιάζει την νομιμότητα. Επισημαίνει ότι κατ’ επανάληψη τα διεθνή όργανα (ΟΗΕ και ΕΕ) έχουν χαρακτηρίσει ως απειλή την περιβαλλοντική υποβάθμιση, η οποία υποστηρίζεται ότι μπορεί να ενεργοποιήσει το Άρθρο 42 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που ορίζει την ανάληψη στρατιωτικής δράσης εναντίον Κράτους. Το σημαντικότερο κατά την κρίση μας επιχείρημα - παρατήρηση του άρθρου έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι πέντε κύριοι ρυπαντές (Κίνα, ΗΠΑ, Ινδία, Ρωσία, Ιαπωνία) είναι ταυτόχρονα πυρηνικές δυνάμεις, μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και ποτέ δεν θα ενέκριναν την ανάληψη δράσης εναντίον του εαυτού τους. Αντίθετα, η περίπτωση της Βραζιλίας, η οποία τυγχάνει μεν να διαχειρίζεται έναν σημαντικό για την

ανθρωπότητα φυσικό πόρο, δεν παύει να είναι παρά μία μεσαίου βεληνεκούς δύναμη στο διεθνές σύστημα, εκτεθειμένη οικονομικά στο ξένο κεφάλαιο και άρα πιο ευάλωτη στην περίπτωση που της επιβληθούν οικονομικές κυρώσεις, μπορεί στο μέλλον να αποτελέσει ένα πεδίο στο οποίο η διεθνής κοινότητα θα δοκιμάσει τα περιθώρια δράσης της γύρω από την προστασία του περιβάλλοντος.

Σε ό,τι αφορά την προστασία του Αμαζονίου, η κυβέρνηση το 2004 ανακοίνωσε την εφαρμογή ενός σχεδίου δράσης το οποίο ουσιαστικά απέδωσε καθεστώς προστασίας σε ποσοστό 20% επί του δάσους του Αμαζονίου που κείται σε Βραζιλιάνικο έδαφος. Παράλληλα, προσπαθώντας να μειώσει την αποψίλωση λόγω αγροτικής καλλιέργειας, προώθησε πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης με χαρακτηριστικότερη την εξάρτηση της παροχής δανείων και πιστώσεων από τη συμμόρφωσή τους με τους περιβαλλοντικούς κανόνες (CRS, 2020). Επιπλέον, η κυβέρνηση υπεστήριξε πρωτοβουλίες του ιδιωτικού τομέα, όπως την εθελοντική συμφωνία του 2006 μεταξύ των μεγαλύτερων παραγωγών σόγιας να μην αγοράζουν σόγια από περιοχές που είχαν αποψιλωθεί μετά το 2008 και την εθελοντική συμφωνία του 2009 μεταξύ παραγωγών κρέατος να μην αγοράζουν βοοειδή τα οποία έχουν μεγαλώσει σε περιοχές που είχαν αποψιλωθεί ομοίως μετά το 2008. Οι πολιτικές αυτές οδήγησαν σε μείωση κατά 83% της αποψίλωσης του “Νομικού Αμαζονίου” το διάστημα 2004-2012 (CRS, 2020). Η τάση αυτή αντιστράφηκε τα τελευταία χρόνια με την αντιστροφή των παραπάνω πολιτικών, τον περιορισμό της χρηματοδότησης για τον έλεγχο και την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και τη μείωση της προστατευόμενης περιοχής (CRS, 2020). Σημαντικό ρόλο έπαιξε επίσης η αύξηση της ζήτησης σε σόγια και βοειδή από πλευράς Κίνας: το 76% των εξαγωγών σόγιας της Βραζιλίας κατευθύνθηκε στην αγορά της Κίνας (CRS, 2020).

Οι αναλυτές εστιάζουν στην καθοριστική επίδραση της πολιτικής της κυβέρνησης Μπολσονάρο στην επιδείνωση της κατάστασης του Αμαζονίου, καθώς, επικαλούμενος τις αρχές της κρατικής κυριαρχίας και της αξιοποίησης των φυσικών πόρων για την οικονομική ανάπτυξη, ανέτρεψε την απαγόρευση ίδρυσης νέων εγκαταστάσεων στον “Νομικό Αμαζόνιο” και ζήτησε την άρση του πλαισίου επίβλεψης για την παραγωγή της σόγιας. Επιπλέον, πρότεινε μέτρα για την εμπορική καλλιέργεια, εξόρυξη και υδροηλεκτρική παραγωγή σε περιοχές του Αμαζονίου όπου κατοικούν ιθαγενείς, με το επιχείρημα ότι η οικονομική δράση θα

ευνοήσει και εκείνους. Τέλος, ως χαρακτηριστικός λαϊκιστής ηγέτης, αμφισβήτησε τα δεδομένα των κρατικών υπηρεσιών που ασχολούνται με την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας (CRS, 2020). Τον Ιανουάριο του 2020, υπό την πίεση της διεθνούς κοινής γνώμης αλλά κυρίως λόγω της έλλειψης αποδοχής των πολιτικών του από το 54% των Βραζιλιάνων, ανακοίνωσε την ίδρυση μίας νέας δύναμης ασφαλείας, επιφορτισμένης με την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και την ίδρυση του Συμβουλίου του Αμαζονίου, το οποίο θα αναλάβει τον συντονισμό των προσπαθειών για την προστασία του και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

4.3 Συμπεράσματα και εκτιμήσεις για το αποτύπωμα της κλιματικής κρίσης στην Βραζιλία

Αναφορικά με τις άμεσες επιπτώσεις, αναμένεται ότι η Βραζιλία θα αντιμετωπίσει ζητήματα διατροφικής ασφάλειας, λόγω της ξηρασίας και των πλημμύρων οι οποίες θα καταστήσουν το έδαφος μη παραγωγικό – μη αξιοποιήσιμο για καλλιέργεια. Είναι επίσης γεγονός ότι ο δημόσιος τομέας θα κληθεί να δώσει λύσεις σε φαινόμενα λειψυδρίας λόγω της υποβάθμισης των υδάτων και των ακραίων φυσικών φαινομένων αλλά λόγω και της έλλειψης σχετικών υποδομών και της αστικοποίησης. Περαιτέρω, θα πρέπει να προετοιμαστεί το σύστημα να παρέχει υπηρεσίες υγείας σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού τα οποία θα είναι εκτεθειμένα σε ασθένειες. Εν γένει, θα απαιτηθεί σοβαρή και συντονισμένη ανάληψη δράσης από τους φορείς δημόσιας εξουσίας της χώρας (η μεγάλη πρόκληση της κατεύθυνσης της δράσης του κράτους προς συγκεκριμένο στόχο), γεγονός που αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο για την βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας.

Το κυρίως ζητούμενο, το οποίο δεν είναι πρόβλημα μόνο της Βραζιλίας αλλά αποτελεί ένα βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι χώρες που κινούνται προς την μετάβαση σε ένα μοντέλο πράσινης ανάπτυξης, είναι το πώς θα πεισθεί ο πληθυσμός να ακολουθήσει και να υιοθετήσει τα νέα μοντέλα παραγωγής και κατανάλωσης. Σε περιπτώσεις χωρών με μεγάλες εισοδηματικές και κοινωνικές ανισότητες, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού οριακά καταφέρνει να εξασφαλίζει το βασικό εισόδημα για την επιβίωση του σε συνθήκες φτώχειας, μία κυβερνητική προσπάθεια επιβολής από πάνω προς τα κάτω (top-down) πολιτικών για τις οποίες ο πληθυσμός δεν είναι ενήμερος και προστατευμένος με αντισταθμιστικά μέτρα που θα στοχεύουν στον περιορισμό των επιπτώσεων της

μετάβασης στους πιο αδύναμους και εκτεθειμένους, ενέχει σοβαρό κίνδυνο αποτυχίας διότι θα συναντήσει αντιδράσεις στην εφαρμογή – θα καταστεί ανεφάρμοστο στην πράξη το οποιοδήποτε σχέδιο. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα είναι η περίπτωση του Αμαζονίου, όπου βλέπουμε τους αγροτικούς πληθυσμούς που αντιμετωπίζουν το βραχυπρόθεσμο κίνδυνο της επιβίωσης να αδιαφορούν για τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στο οικοσύστημα. Η στάθμιση που κάνουν είναι πιο απλή και η επιβίωση στο σήμερα είναι αυτή που κερδίζει.

Με αφορμή την περίπτωση της Βραζιλίας μπορούμε να επισημάνουμε ότι εν προκειμένω ανακύπτει ο διάλογος που θέλει την κλιματική κρίση και την μετάβαση σε πράσινη ανάπτυξη να αφορά τον λεγόμενο «Πρώτο Κόσμο» (FirstWorld), ο οποίος έχει την πολυτέλεια να προβληματίζεται για τον βέλτιστο τρόπο με τον οποίο θα επιτύχει τη μακροήμερευσή του σε αντίθεση με τον υπόλοιπο κόσμο που δεν έχει λύσει βασικά ζητήματα επιβίωσης.

Και σε επίπεδο διεθνών σχέσεων, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η κλιματική κρίση φέρνει στο προσκήνιο ζητήματα δικαιοσύνης, με τον φιλελεύθερο κόσμο, να πρέπει να αποφασίσει πώς θα διανείμει τη γνώση που κατέχει και την τεχνολογία που παράγει στον υπόλοιπο κόσμο. *Mutatismutandis* πρόκειται για μία διαφορετική έκφανση της συζήτησης για το αν οι πατέντες των εμβολίων κατά της Covid-19 πρέπει να δημοσιοποιηθούν ως παγκόσμια δημόσια αγαθά ώστε η ανθρωπότητα που αντιμετωπίζει ένα σοβαρότατο κίνδυνο να μπορέσει να προστατευτεί.

Αναφορικά με τον κλάδο της ενέργειας και τις συνέπειες της κλιματικής κρίσης σε αυτόν, τα συμπεράσματα που καταγράφουμε έχουν ως εξής:

Πρώτον, είναι γεγονός ότι ο κλάδος αυτός για την ανάπτυξή του εξαρτάται από το ξένο κεφάλαιο, σε επίπεδο ανάληψης των ερευνών και γεωτρήσεων.

Δεύτερον, η φιλική προς το περιβάλλον τεχνολογία και επιχειρηματικότητα έχει μεγάλο κόστος και προϋποθέτει εκ νέου την δραστηριοποίηση ξένων επενδυτών και μάλιστα Δυτικών. Το κόστος μετάβασης σε οικονομικό μοντέλο με ουδέτερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα είναι ιδιαίτερα υψηλό και δεν αποτελεί προτεραιότητα για χώρες όπως η Βραζιλία οι οποίες έχουν να αντιμετωπίσουν πιο άμεσα και επείγοντα κοινωνικά προβλήματα.

Τρίτον, η Βραζιλία είναι λογικό να αντιτίθεται στην απεξάρτηση της οικονομίας από τα ορυκτά καύσιμα, καθώς η εξαγωγική της δυνατότητα της επιτρέπει να ισχυροποιεί τη γεωπολιτική της θέση στην περιφέρεια της Λατινικής Αμερικής και να διατηρεί έτσι την ηγεμονική της θέση.

Τέταρτον, η δεδηλωμένη πρόθεση της Δύσης να απεξαρτηθεί από τα ορυκτά καύσιμα οδηγεί τις χώρες- παραγωγούς όπως η Βραζιλία να αναζητούν άλλους “πελάτες - καταναλωτές”, με πρώτο υποψήφιο την Κίνα. Αυτό δημιουργεί σοβαρό θέμα σε επίπεδο διεθνών σχέσεων, καθώς αυξάνει τις παραστάσεις απειλής της εθνικής ασφάλειας των ΗΠΑ. Παρά ταύτα, όσο η Δύση δεν υποστηρίζει οικονομικά υποανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες χώρες ώστε να μπορέσουν οι οικονομίες τους να απεξαρτηθούν από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο καθιστά αναποτελεσματική την πολιτική αντιμετώπισης της κλιματικής κρίσης - η οποία δέχεται και την μομφή του “first-worldproblem”, κατά το ότι η κλιματική κρίση είναι αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης και της συνακόλουθης οικονομικής μεγέθυνσης της Δύσης με τις υπόλοιπες χώρες να καλούνται να στερηθούν την δική τους δυνατότητα στην ταχεία και εύκολη εκβιομηχάνιση λόγω της πρότερης δράσης της Δύσης, απομακρύνει τις χώρες αυτές από το δυτικό στρατόπεδο και τις αφήνει ευεπίφορες στην Κινεζική επιρροή.

Αναφορικά με την προστασία του Αμαζονίου, αυτή συνδέεται με την ανάδειξη της προστασίας του περιβάλλοντος σε μία νόρμα στην οποία καλούνται τα κράτη να προσαρμόσουν την συμπεριφορά τους. Στο βαθμό που η Βραζιλία ως διαχειρίστρια του φυσικού πόρου αυτού δεν διαμορφώσει τη δράση της προς μία κατεύθυνση που να οδηγεί στην προστασία του θα έχει να αντιμετωπίσει κλιμακούμενες αντιδράσεις από την διεθνή κοινότητα, κατά πρώτον στο επίπεδο των οικονομικών κυρώσεων.

5. Ερευνητικό μέρος

5.1 Μεθοδολογία της έρευνας

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα στο οποίο θα πρέπει να δοθεί απάντηση, μέσα από την διεξαγωγή της μελέτης αυτής, είναι κατά πόσο η κλιματική αλλαγή και η πανδημία του Covid - 19 επηρεάζουν την διεθνή θέση της Βραζιλίας. Έτσι, στα πλαίσια αυτά έγινε επιλογή ορισμένων οικονομικών μεγεθών που ενδεχομένως να επηρεάστηκαν από την κλιματική αλλαγή και την πανδημία του Covid - 19 έτσι ώστε να γίνει αποδεκτό ή αντίστοιχα να απορριφθεί το παραπάνω ερώτημα.

Μέσα από την εξέταση των οικονομικών αυτών δεδομένων, προκύπτουν ορισμένα αποτελέσματα αναφορικά με τη διεθνή θέση της Βραζιλίας, κατά τη διάρκεια των εξεταζόμενων ετών. Όσον αφορά την διαθεσιμότητα των δεδομένων, εξετάστηκε το χρονικό διάστημα 02/2020, έως 01/2021 όπου παρατηρήθηκε η έξαρση της πανδημίας του Covid - 19, και βρέθηκαν τα δεδομένα που είναι αναγκαία για την εξέταση των συσχετίσεων. Οι οικονομικοί δείκτες που επιλέχθηκαν εντέλει, εφόσον υπήρξε δυνατότητα εύρεσης των σχετικών δεδομένων, είναι οι ακόλουθοι:

- Consumer Price Index
- Gross Domestic Product (GDP)
- Production of Total Industry
- Exports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted
- Imports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted
- Sales Retail trade Total retail trade Volume for Brazil

Αντίστοιχα, για την πανδημία του Covid - 19 ως ανεξάρτητη μεταβλητή που εκφράζει την εξέλιξή της επιλέχθηκε ο δείκτης των θανάτων για το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, εφόσον θεωρήθηκε ως ο κατάλληλος δείκτης που μπορεί να απεικονίσει την πανδημική κατάσταση της χώρας. Όσον αφορά στις κλιματολογικές συνθήκες, ως πιο κατάλληλη μεταβλητή θεωρήθηκε το επίπεδο της θερμοκρασίας στη Βραζιλία. Ο δείκτης αυτός επιλέχθηκε, εφόσον είναι ο πλέον κατάλληλος δείκτης για να εκφράσει την κλιματική αλλαγή. Εκτός αυτού, τα δεδομένα της κλιματικής αλλαγής και των θανάτων του Covid - 19, είναι διαθέσιμα και μπορούσαν να αξιοποιηθούν στα πλαίσια της μελέτης αυτής. Η συχνότητα των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε είναι η μηνιαία.

5.2 Αποτελέσματα έρευνας

Στην συνέχεια, διερευνώνται οι επιπτώσεις του Covid-19 και της κλιματικής αλλαγής στη διεθνή θέση της Βραζιλίας. Πιο συγκεκριμένα μελετώνται οικονομικοί δείκτες από τον Φεβρουάριο του 2020 έως τον Ιανουάριο του 2021.

Στον Πίνακα 8 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι των δεικτών, κατά την διάρκεια όλης της χρονικής περιόδου για την οποία εντοπίστηκαν δεδομένα. Πιο συγκεκριμένα ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ConsumerPriceIndex) αγγίζει το 125.31, ενώ το ΑΕΠ (GDP) αγγίζει τις 97.08 μονάδες. Ταυτόχρονα, η Συνολική Παραγωγή της Βιομηχανίας της Βραζιλίας (Production of Total Industry) αγγίζει κατά μέσο όρο τις 91.70 μονάδες, οι εξαγωγές φτάνουν τα 17.5 δισεκατομμύρια δολάρια και οι εισαγωγές τα 13.1 δισεκατομμύρια δολάρια. Ταυτόχρονα, οι Πωλήσεις Λιανικού Εμπορίου (SalesRetailtrade) της Βραζιλίας αγγίζουν τις 0.692 μονάδες, οι ασθενείς που απεβίωσαν από Covid-19 αγγίζουν παραπάνω από 610 κατά μέσο όρο, ενώ η μέση θερμοκρασία στην διάρκεια του χρόνου είναι 28.12 βαθμοί Κελσίου.

Πίνακας 8. Μέσες τιμές και τυπικές αποκλίσεις δεικτών για ολόκληρο το έτος

	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
ConsumerPriceIndex	125.3171	2.14249	123.24	129.33
GrossDomesticProduct (GDP)	97.0895	3.09388	92.17	101.03
Production of Total Industry	91.7057	9.42787	71.46	99.64

Exports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted	17506972761	808828997.6	16099802661	18829589708
Imports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted	13169735433	1916624791	10814656751	16011955361
Sales Retail trade Total retail trade Volume for Brazil	0.692	7.12241	-17.34	7.42
Covid deaths	610.9192	378.68508	0	1062.45
Temperature	28.125	0.48388	27.26	28.66

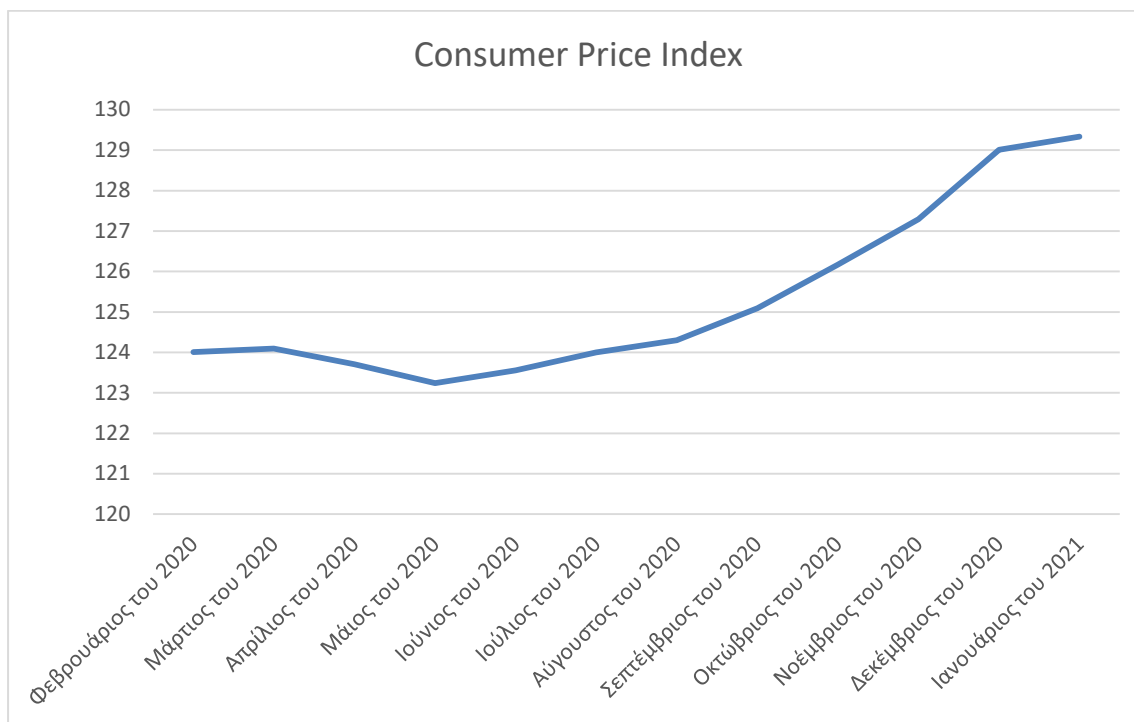
Στον Πίνακα 9 και το Γράφημα 1, διερευνάται η μέση τιμή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή κατά την διάρκεια του έτους. Όπως φαίνεται κατά του μήνες Φεβρουάριο και Μάρτιο ο δείκτης αγγίζει τις 124 μονάδες με ιδιαίτερα μικρές μεταβολές, ενώ στους επόμενους 3 μήνες πέφτει στις 123 μονάδες. Τον Ιούλιο του 2020 επανέρχεται στις 124 μονάδες, ενώ τους επόμενους μήνες σταδιακά αυξάνεται, με αποτέλεσμα τον Ιανουάριο του 2021 να αγγίζει τις 129.33 μονάδες.

Πίνακας 9. Μέση τιμή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή

Date	ConsumerPriceIndex
Φεβρουάριος του 2020	124.004692058978
Μάρτιος του 2020	124.091464601810
Απρίλιος του 2020	123.706788462732
Μάιος του 2020	123.236731853702
Ιούνιος του 2020	123.557140628169
Ιούλιος του 2020	124.001907913219
Αύγουστος του 2020	124.299579497319
Σεπτέμβριος του 2020	125.095149148042
Οκτώβριος του 2020	126.170989471869
Νοέμβριος του 2020	127.293928261458
Δεκέμβριος του 2020	129.012442231392
Ιανουάριος του 2021	129.334939115179

Γράφημα 1. Μέση τιμή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή

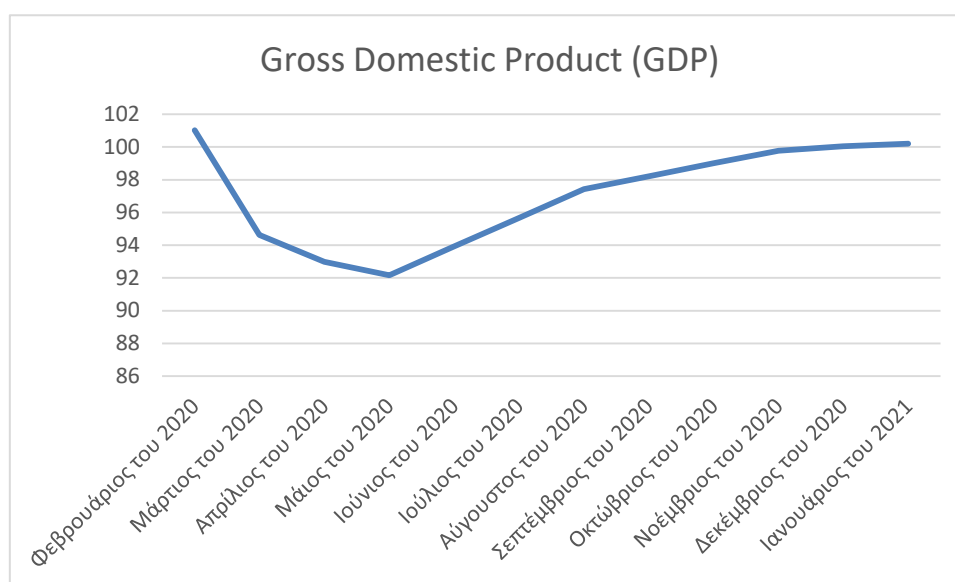
Στον Πίνακα 10 και το Γράφημα 2, μελετάται το ΑΕΠ της Βραζιλίας κατά την διάρκεια του μήνα. Πιο αναλυτικά τον Φεβρουάριο του 2020 το ΑΕΠ αγγίζει τις 101.02 μονάδες, ενώ μειώνεται επανειλημμένα τους επόμενους 3 μήνες, αγγίζοντας το 92.17 τον Μάιο του 2020. Ωστόσο, στην συνέχεια παροδικά αυξάνεται καθ' όλους τους υπόλοιπους μήνες, φτάνοντας τις 100.21 μονάδες τον Ιανουάριο του 2021.

Πίνακας 10. Μέση τιμή του ΑΕΠ

Date	GrossDomesticProduct (GDP)
Φεβρουάριος του 2020	101.0260270389350
Μάρτιος του 2020	94.6282241939941

Απρίλιος του 2020	92.9898115827507
Μάιος του 2020	92.1738537239874
Ιούνιος του 2020	93.9217730584524
Ιούλιος του 2020	95.6643580936824
Αύγουστος του 2020	97.4325953466955
Σεπτέμβριος του 2020	98.2056988693406
Οκτώβριος του 2020	99.0028644522568
Νοέμβριος του 2020	99.7785200643347
Δεκέμβριος του 2020	100.0402096396760
Ιανουάριος του 2021	100.2104601425880

Γράφημα 2. Μέση τιμή του ΑΕΠ

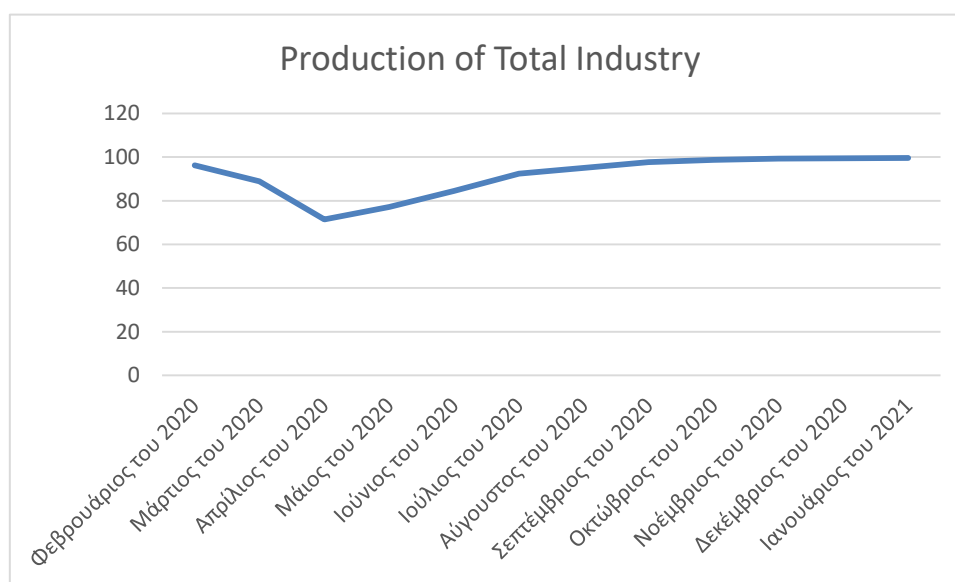
Συνεχίζοντας στον Πίνακα 11 και το Γράφημα 3, παρατηρείται πως η Συνολική Παραγωγή της Βιομηχανίας της Βραζιλίας τον Φεβρουάριο του 2020 αγγίζει τις 96.22 μονάδες, ενώ τους επόμενους 2 μήνες μειώνεται στις 71.45 μονάδες. Ωστόσο, οι επόμενοι μήνες χαρακτηρίζονται από συνεχόμενη αύξηση, με τον Ιανουάριο του 2021 η Συνολική Παραγωγή της Βιομηχανίας να αγγίζει τις 99.64 μονάδες.

Πίνακας 11. Μέση τιμή της Συνολικής Παραγωγής της Βιομηχανίας

Date	Production of Total Industry
Φεβρουάριος του 2020	96.2290118359483

Μάρτιος του 2020	88.8521882741536
Απρίλιος του 2020	71.4560968896229
Μάιος του 2020	77.1813927883292
Ιούνιος του 2020	84.5582163501239
Ιούλιος του 2020	92.3754472887421
Αύγουστος του 2020	95.0178915496835
Σεπτέμβριος του 2020	97.6603358106248
Οκτώβριος του 2020	98.7613542526838
Νοέμβριος του 2020	99.3118634737132
Δεκέμβριος του 2020	99.4219653179191
Ιανουάριος του 2021	99.6421690063309

Γράφημα 3. Μέση τιμή της Συνολικής Παραγωγής της Βιομηχανίας

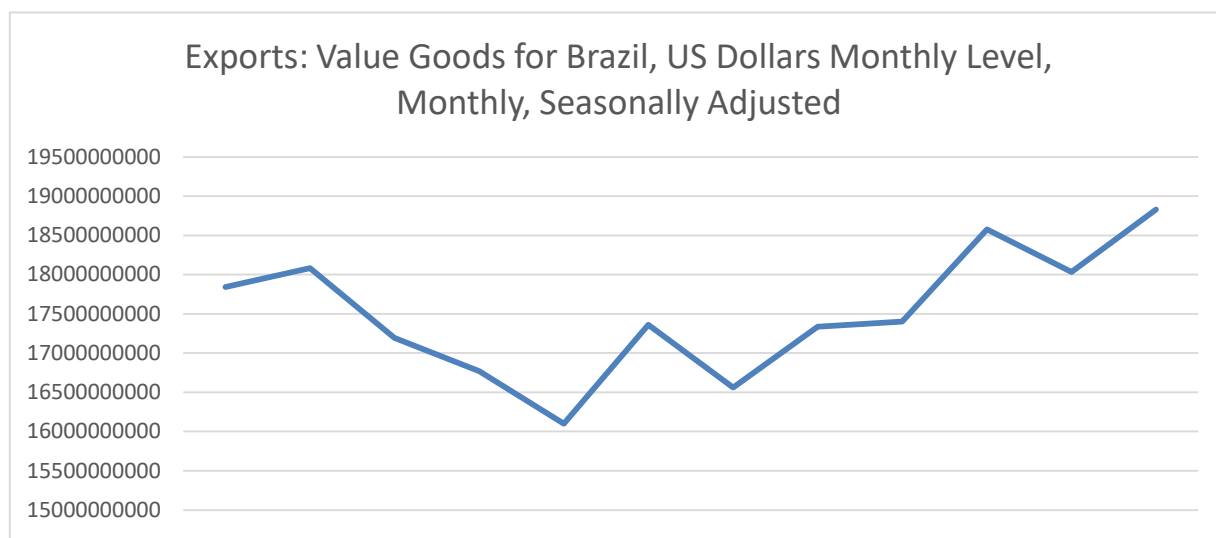
Στον Πίνακα 12 και το Γράφημα 4, αναλύεται το πόσο των εξαγωγών που πραγματοποίησε η Βραζιλία τους μήνες που μελετώνται. Πιο συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 2020 η Βραζιλία αγγίζει τα 17.8 δισεκατομμύρια δολάρια, τον Μάρτιο του ίδιου έτους αυξάνεται η τιμή στα 180 δισεκατομμύρια, ενώ ακολουθεί μείωση του τους επόμενους 3 μήνες, πέφτοντας στα 160.9 δισεκατομμύρια δολάρια. Ακολουθεί αύξηση τον Ιούλιο του 2020 στα 173.6 δισεκατομμύρια δολάρια, ωστόσο τον επόμενο μήνα οι εξαγωγές μειώνονται στα 165.6 δισεκατομμύρια δολάρια. Οι επόμενοι 3 μήνες χαρακτηρίζονται από αύξηση των εξαγωγών αγγίζοντας τον Νοέμβριο τα 185.75 δολάρια, ενώ τον Δεκέμβριο

μειώνονται ξανά στα 180.3 δισεκατομμύρια δολάρια. Τέλος, τον Ιανουάριο του 2021 οι εξαγωγές αυξάνονται αγγίζοντας τα 188.2 δισεκατομμύρια δολάρια.

Πίνακας 12. Μέση τιμή εξαγωγών

Date	Exports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted
Φεβρουάριος του 2020	17842578632.97540000
Μάρτιος του 2020	18083680437.66500000
Απρίλιος του 2020	17194240589.41300000
Μάιος του 2020	16766970593.19150000
Ιούνιος του 2020	16099802660.71360000
Ιούλιος του 2020	17362392800.67750000
Αύγουστος του 2020	16560292159.52210000
Σεπτέμβριος του 2020	17335592396.22510000
Οκτώβριος του 2020	17400296308.52600000
Νοέμβριος του 2020	18575628865.64450000
Δεκέμβριος του 2020	18032607981.67000000
Ιανουάριος του 2021	18829589708.00270000

Γράφημα 4. Μέση τιμή εξαγωγών

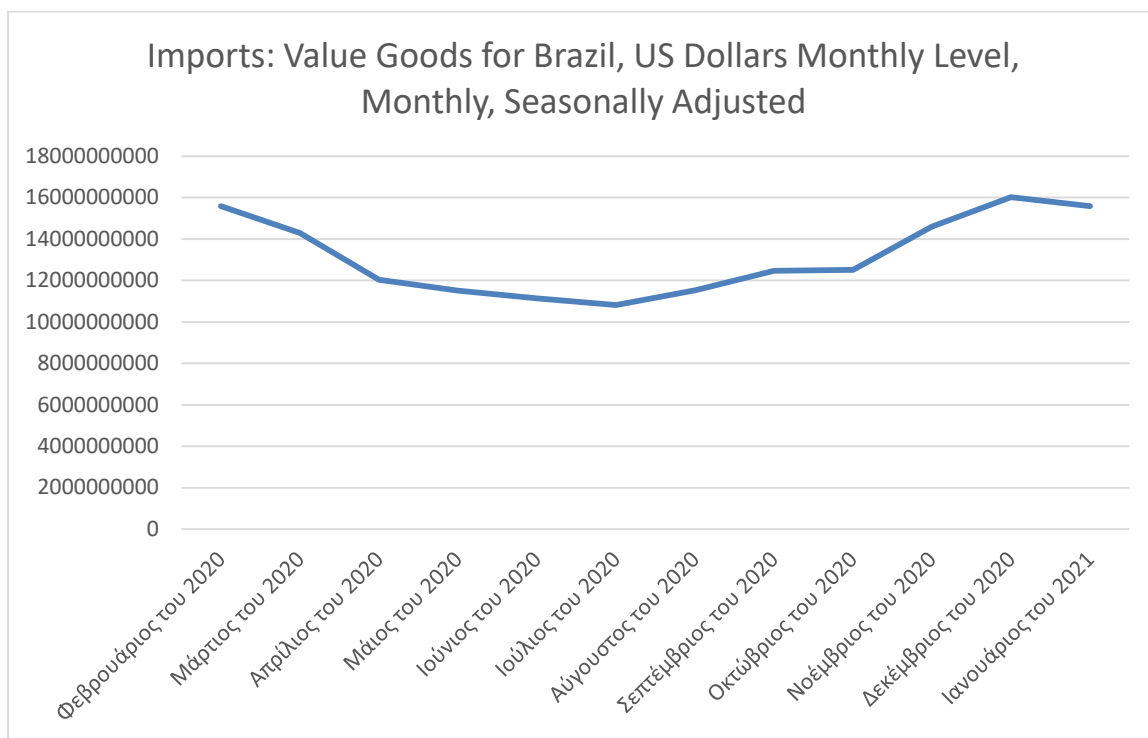

Επιπλέον, μέσω του Πίνακα 13 και του Γραφήματος 5, διερευνώνται οι εισαγωγές που πραγματοποίησε η Βραζιλία κατά μηνιαία βάση. Τον Φεβρουάριο του 2020 οι εισαγωγές αγγίζουν τα 155.8 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ οι εισαγωγές μειώνονται έως τον Ιούλιο φτάνοντας τα 108.14 δισεκατομμύρια δολάρια. Στην συνέχεια παρατηρείται σταδιακή αύξηση των εισαγωγών με τον Δεκέμβριο η τιμή να αγγίζει τα 145.9 δισεκατομμύρια δολάρια, αλλά αύξηση παρατηρείται τον Ιανουάριο του 2021 με 155.8 δισεκατομμύρια δολάρια.

Πίνακας 13. Μέση τιμή εισαγωγών

Date	Imports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted
Φεβρουάριος του 2020	15580283446.38820000
Μάρτιος του 2020	14283954816.36800000
Απρίλιος του 2020	12027330602.80330000
Μάιος του 2020	11507409962.24060000
Ιούνιος του 2020	11131854462.99480000
Ιούλιος του 2020	10814656750.87750000
Αύγουστος του 2020	11525697106.53630000
Σεπτέμβριος του 2020	12465825651.49220000
Οκτώβριος του 2020	12506852190.10960000
Νοέμβριος του 2020	14593868863.36130000
Δεκέμβριος του 2020	16011955360.83910000
Ιανουάριος του 2021	15587135977.31420000

Γράφημα 5. Μέση τιμή εισαγωγών

Στον Πίνακα 14 και το Γράφημα 6, παρουσιάζονται οι Πωλήσεις Λιανικού Εμπορίου της Βραζιλίας. Τον Φεβρουάριο του 2020 ο δείκτης αγγίζει τις 2.32 μονάδες, τον Μάρτιο τις -0.72 και τον Απρίλιο τις -17.33. Τους επόμενους 3 μήνες παρατηρείται αύξηση που αγγίζει τις 7.41 μονάδες τον Αύγουστο, ενώ στην συνέχεια παρατηρείται μείωση της τιμής, όπου τον Νοέμβριο αγγίζει τις 6.03 μονάδες. Τον Δεκέμβριο.

Πίνακας 14. Πωλήσεις Λιανικού Εμπορίου

Date	Sales Retail trade Total retail trade Volume for Brazil
Φεβρουάριος του 2020	2.323125659978890
Μάρτιος του 2020	-0.724637681159423
Απρίλιος του 2020	-17.336152219873200
Μάιος του 2020	-7.667731629392970
Ιούνιος του 2020	0.320170757737460
Ιούλιος του 2020	4.135737009544030
Αύγουστος του 2020	7.415254237288130
Σεπτέμβριος του 2020	6.431535269709520
Οκτώβριος του 2020	6.928645294725950
Νοέμβριος του 2020	6.063720452209650
Δεκέμβριος του 2020	0.000000000000000
Ιανουάριος του 2021	0.414507772020740

Γράφημα 6. Μέση τιμή εισαγωγών

Μέσω του Πίνακα 15 και του Γραφήματος 7, παρατίθενται τα θύματα του Covid-19. Τον Φεβρουάριο του 2020 δεν υπήρχαν θύματα στην Βραζιλία, ενώ εμφανίζονται 13.3 θύματα τον επόμενο μήνα. Τα θύματα αυτά αυξάνονται έως τον Ιούλιο του 2020 όπου και αγγίζουν τα 1062.45, ενώ στην συνέχεια σταδιακά μειώνονται έως τον Νοέμβριο του 2020 όπου είναι 443.2. Ωστόσο τον Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο παρατηρείται αύξηση των ασθενών που απεβίωσαν, φτάνοντας τα 703.35 και τα 954.06 κατά μέσο όρο αντίστοιχα.

Πίνακας 15. Μέση τιμή θανάτων λόγω Covid-19

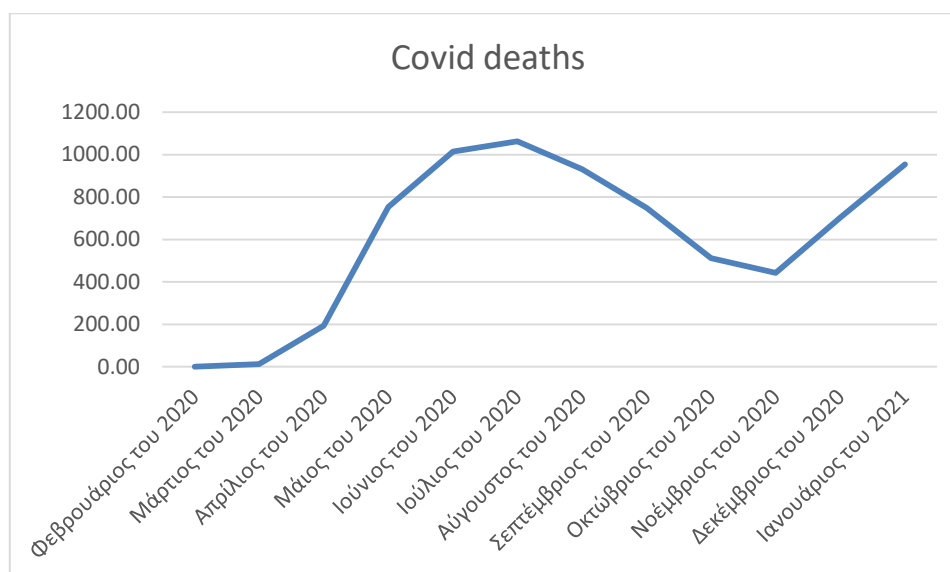
Date	Covid deaths
Φεβρουάριος του 2020	0
Μάρτιος του 2020	13.4
Απρίλιος του 2020	193.5
Μάιος του 2020	753.5806
Ιούνιος του 2020	1014.166667
Ιούλιος του 2020	1062.451613
Αύγουστος του 2020	931.9354839
Σεπτέμβριος του 2020	748.6666667
Οκτώβριος του 2020	512.7096774
Νοέμβριος του 2020	443.2

Δεκέμβριος του 2020 703.3548387

Ιανουάριος του 2021 954.0645161

Γράφημα 7. Μέση τιμή θανάτων λόγω Covid-19

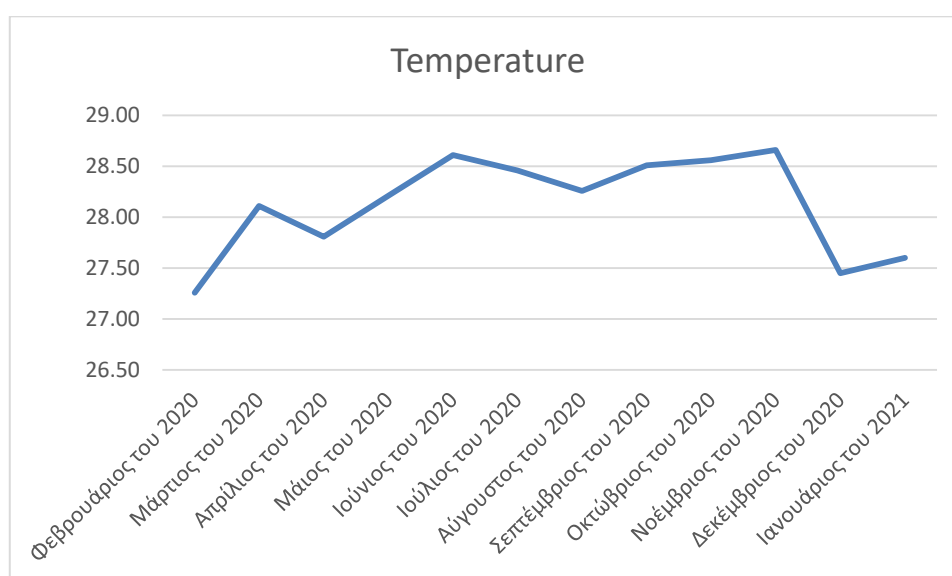
Στον Πίνακα 16 και το Γράφημα 8, παρατίθενται οι μέσες θερμοκρασίες ανά τους μήνες που μελετώνται. Η θερμοκρασία αγγίζει τους 27.26 βαθμούς Κελσίου τον Φεβρουάριο του 2020, τις 28.11 μονάδες τον Μάρτιο και τους 27.81 βαθμούς τον Απρίλιο. Αύξηση επέρχεται τους επόμενους 2 μήνες με 28.21 τον Μάιο και 28.61 τον Ιούνιο, ενώ ο Ιούλιος κατά μέσο όρο παρουσίασε θερμοκρασία ίση με 28.46 βαθμούς Κελσίου. Η θερμοκρασία δεν μεταβάλλεται ιδιαίτερα από τον Αύγουστο έως τον Νοέμβριο, καθώς παραμένει υψηλότερη των 28 βαθμών, αλλά τον Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο παρουσιάζει μικρή πτώση τους 27.45 βαθμούς και τους 27.6 βαθμούς αντίστοιχα.

Πίνακας 16. Μέση τιμή θερμοκρασίας

Date	Temperature
Φεβρουάριος του 2020	27.26
Μάρτιος του 2020	28.11
Απρίλιος του 2020	27.81
Μάιος του 2020	28.21
Ιούνιος του 2020	28.61
Ιούλιος του 2020	28.46

Αύγουστος του 2020	28.26
Σεπτέμβριος του 2020	28.51
Οκτώβριος του 2020	28.56
Νοέμβριος του 2020	28.66
Δεκέμβριος του 2020	27.45
Ιανουάριος του 2021	27.6

Γράφημα 8. Μέση τιμή θερμοκρασίας

Συνεχίζοντας, προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση του Covid και της θερμοκρασίας στους παραπάνω δείκτες, αρχικά στον Πίνακα 10, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ελέγχων κανονικότητας Shapiro-Wilk. Πιο συγκεκριμένα, αναδείχθηκε πως ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, η Συνολική Παραγωγή της Βιομηχανίας και οι Πωλήσεις Λιανικού Εμπορίου της Βραζιλίας δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή ($p < 0.001$), ενώ οι υπόλοιπες μεταβλητές μπορούν να

θεωρηθούν κανονικές. Λόγω του ότι υπάρχουν μεταβλητές που δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή (έστω και μία), οι έλεγχοι που θα πραγματοποιηθούν είναι μη παραμετρικοί και πιο συγκεκριμένα, θα χρησιμοποιηθεί ο συντελεστής Spearman.

Πίνακας 17. Έλεγχοι κανονικότητας

	Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.
ConsumerPriceIndex	.823	12	.017
GrossDomesticProduct (GDP)	.918	12	.271
Production of Total Industry	.824	12	.018
Exports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted	.979	12	.981
Imports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted	.885	12	.101
Sales Retail trade Total retail trade Volume for Brazil	.825	12	.018

Covid deaths	.904	12	.178
Temperature	.900	12	.158

*. This is a lower bound of the true significance.

a. LillieforsSignificanceCorrection

Στον Πίνακα 18, παρουσιάζονται οι τιμές των συντελεστών συσχέτισης Spearman μεταξύ των οικονομικών δεικτών, των θανάτων από Covid και της θερμοκρασίας. Από αυτές, αναδεικνύεται 1 στατιστικά σημαντική συσχέτιση σε 95% επίπεδο εμπιστοσύνης. Πιο συγκεκριμένα, αναδείχθηκε πως η αύξηση της θερμοκρασίας οδηγεί σε μείωση του όγκου των εισαγωγών. Η σχέση αυτή έχει συντελεστή συσχέτισης 0.503, γεγονός που υποδεικνύει πως είναι μέτριας έντασης, δηλαδή για κάθε μονάδα αύξησης της θερμοκρασίας, αναμένεται μία αντίστοιχη μείωση περίπου μισής μονάδας στον δείκτη εισαγωγών.

Πίνακας 18. Συσχετίσεις Spearman

			Covid deaths	Temperature
Spearman'srho	ConsumerPriceIndex	CorrelationCoefficient	-0.091	-0.077
		Sig. (2-tailed)	0.779	0.812
		N	12	12
	GrossDomesticProduct (GDP)	CorrelationCoefficient	-0.217	-0.294
		Sig. (2-tailed)	0.499	0.354
		N	12	12
	Production of Total Industry	CorrelationCoefficient	0.007	-0.063
		Sig. (2-tailed)	0.983	0.846
		N	12	12
	Exports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted	CorrelationCoefficient	-0.378	-0.287
		Sig. (2-tailed)	0.226	0.366
		N	12	12

Imports: Value Goods for Brazil, US Dollars Monthly Level, Monthly, Seasonally Adjusted	CorrelationCoefficient	-0.538	-0.503
	Sig. (2-tailed)	0.071	0.095
	N	12	12
Sales Retail trade Total retail trade Volume for Brazil	CorrelationCoefficient	0.203	0.476
	Sig. (2-tailed)	0.527	0.118
	N	12	12

---

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

6. Συμπεράσματα

Στη μελέτη που προηγήθηκε έγινε προσπάθεια να καταγραφούν και να αναλυθούν δύο διαφορετικές πλην ταυτόχρονες κρίσεις και το πώς επηρεάζουν τη διεθνή θέση της Βραζιλίας, λόγω της επιρροής που ασκούν στην οικονομική προοπτική της και την κοινωνική σταθερότητά της. Από την μελέτη που διεξήχθη στα πλαίσια της εργασίας αυτής, για την εξέταση του ερευνητικού ερωτήματος που τέθηκε, προέκυψαν ορισμένα συμπεράσματα. Αρχικά, μετά την περιγραφική ανάλυση των μεταβλητών που αξιοποιήθηκαν, παρατηρήθηκε ότι κατά διάρκεια της πανδημίας του Covid - 19, οι δείκτες οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα, παρουσίασαν πολλές διακυμάνσεις. Όπως παρατηρείται από τα δεδομένα που αναλύθηκαν στην έρευνα, τις μεγαλύτερες διακυμάνσεις παρουσιάζει ο δείκτης των εισαγωγών και ο δείκτης του λιανικού εμπορίου. Ειδικότερα, όσον αφορά στο δείκτη του λιανικού εμπορίου παρατηρείται ότι μετά το Μάρτιο του 2020 και μέχρι τον Μάιο του 2020, ο δείκτης φαίνεται να έχει αρνητικές τιμές, σαν ένα αποτέλεσμα της εξάπλωσης της πανδημίας του Covid - 19.

Για να διαπιστωθεί αν υπάρχει κάποια συσχέτιση ανάμεσα στην εξελικτική πορεία της πανδημίας, την θερμοκρασία και τις οικονομικές μεταβλητές που επηρεάζουν την διεθνή θέση της Βραζιλίας, εξεταστική η συσχέτιση μεταξύ τους. Από τον έλεγχο της συσχέτισης, φάνηκε ότι η Εξέλιξη της πανδημίας του Covid - 19, δείχνει να έχει σημαντικά στατιστική συσχέτιση με το δείκτη των εισαγωγών. Αντιστοίχως, η δεύτερη μεταβλητή που εξετάστηκε - αυτή της κλιματικής αλλαγής φαίνεται να έχει στατιστικά σημαντική σχέση με την ίδια μεταβλητή.

Τα δεδομένα αυτά, όπως προέκυψαν από την εξέταση των μεταβλητών που συμμετείχαν στην έρευνα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, η πανδημία του Covid – 19 και η κλιματική αλλαγή επηρέασαν με σχεδόν την ίδια δύναμη τον τομέα των εισαγωγών της χώρας. Ωστόσο, οι ρυθμοί μεταβολής των δεδομένων που

αξιοποιούνται στα πλαίσια μιας τέτοιας αναλύσεις, μεταβάλλονται συνεχώς και τα αποτελέσματα δεν μπορούν να είναι απόλυτα σταθερά.

Όσον αφορά το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας, παρατηρήθηκε ότι, αφενός, η κρίση του Covid -19 ανέδειξε συγκεκριμένες παθογένειες της κρατικής λειτουργίας οι οποίες συνδυάστηκαν με περιορισμένα δημοσιονομικά περιθώρια λόγω της οικονομικής κρίσης που είχε προηγηθεί. Αφετέρου, η κλιματική κρίση, όπως εξελίσσεται και έχοντας ως εγγενές χαρακτηριστικό της το απρόβλεπτο, προϋποθέτει έναν κρατικό μηχανισμό διαρκώς σε επιφυλακή και εξοπλισμένο με τρόπο τέτοιο που να μπορεί να αντιμετωπίσει εκδηλώσεις του φαινομένου με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Κοινό στοιχείο και των δύο κρίσεων είναι ότι απαιτείται μία πολύ καλά οργανωμένη και συντονισμένη δράση του δημοσίου τομέα προκειμένου να δημιουργηθεί ένα κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας, ιδίως για τις πλέον ευάλωτες κοινωνικές ομάδες οι οποίες έχουν περιορισμένα μέσα και πόρους προκειμένου να προστατεύσουν τους εαυτούς τους. Περαιτέρω, και στις δύο περιπτώσεις, η ανάδειξη στην ηγεσία λαϊκιστών ηγετών ενέχει σοβαρούς κινδύνους για την ασφάλεια του ίδιου του λαού πρωτίστως καθότι οι αποφάσεις τους δεν στηρίζονται σε ορθολογικά και επιστημονικά επιχειρήματα, ενώ τις περισσότερες φορές λειτουργούν με γνώμονα το κέρδος διότι αυτό είναι κάτι από το οποίο μπορεί να τους εξασφαλίσει τις ψήφους που χρειάζονται για να διατηρήσουν την εξουσία.

Μεγάλο ζητούμενο που αναδείχθηκε και στις δύο περιπτώσεις και περιορίζει δραματικά την ικανότητα του κρατικού μηχανισμού να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του είναι η έλλειψη αξιόπιστων βάσεων δεδομένων: χωρίς δεδομένα, δεν μπορεί το κράτος να έχει γνώση της κατάστασης που καλείται να αντιμετωπίσει και κατά τούτο, δεν μπορεί να προσαρμόσει και να εξατομικεύσει τις λύσεις που θα πρέπει να εφαρμόσει. Η αχανής γεωγραφική έκταση της Βραζιλίας στην οποία εντοπίζονται πληθυσμοί με διαφορετικά κοινωνιολογικά και οικονομικά χαρακτηριστικά αλλά και περιοχές με διαφορετικά κλιματολογικά και γεωμορφολογικά στοιχεία, αναδεικνύεται σε μέγιστο πρόβλημα για τη διαχείριση κρίσης – είτε υγείας είτε κλιματικής αλλαγής – καθότι επιβάλλει στο κράτος να αναζητήσει πόρους ώστε να χρηματοδοτήσει διαφοροποιημένες λύσεις. Η ανάγκη προτεραιοποίησης περιοχών ή πληθυσμών που είναι πιο ευάλωτες/οι δημιουργεί συνθήκες αστάθειας στο εσωτερικό καθότι αυξάνει τον ανταγωνισμό μεταξύ τους,

ενέχοντας τον κίνδυνο της περαιτέρω απονομιμοποίησης του κράτους και των μηχανισμών του.

Τέλος, σε επίπεδο διεθνών συσχετισμών ισχύος, σίγουρα η Βραζιλία σε περιφερειακό επίπεδο έχει βρεθεί να οδηγεί τις υπόλοιπες χώρες της Λατινικής Αμερικής ενώ η σύνδεσή της με την Κίνα αναμένεται να της εξασφαλίσει μία περίοδο χάριτος κατά την οποία αν κινηθεί σωστά αξιοποιώντας τα δημοσιονομικά περιθώρια που θα έχει λόγω του εξαγωγικού εμπορίου και της διάθεσης ορυκτών καυσίμων θα μπορέσει να επιτύχει θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα με αντανακλαστικές συνέπειες στον πληθυσμό εφόσον διατεθούν για την αντιμετώπιση συστημικών προβλημάτων, όπως η ενίσχυση των υποδομών και του κλάδου υγείας. Η διεθνής προσοχή ωστόσο θα παραμείνει στραμμένη πάνω της αναφορικά με τη διαχείριση του Αμαζονίου και των οικοσυστημάτων της, των οποίων η διατήρηση και προφύλαξη αποτελούν κεντρικό στόχο της διεθνούς κοινότητας λόγω του ρόλου της για την σταθερότητα του κλιματικού συστήματος.

7. Κατάλογος Πηγών

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Euronews (2020) Covid – 19: Η περίπτωση της Βραζιλίας, διαθέσιμο: <https://gr.euronews.com/2020/04/06/covid-19-i-periptosi-tis-brazilias>. Πρόσβαση: 28/12/2021

Πετρόπουλος, Σ. (2010) Η ηγεμονία της Βραζιλίας στη Mercosur και στη Νότια Αμερική. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 36, 92-118

Φαναριώτης, Π. (2009) “Ενέργεια: το Παγκόσμιο Πρόβλημα του 21ου αιώνα, Τεχνικές, Οικονομικές και Πολιτικές Προεκτάσεις”, εκδ. Σιδέρης, σελ. 160-162, 167

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Andersen, L et al. (2010) Social Impacts of Climate Change in Brazil: A municipal level analysis of the effects of recent and future climate change on income, health and inequality, Institute for Advanced Development Studies

Ayres, A. (2017) How the BRICS got here, διαθέσιμο: <https://www.cfr.org/expert-brief/how-brics-got-here>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Carmona, R. (2014) The Return of Geopolitics: the Ascension of BRICS, Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations, v.3, n. 6, Jul./Dec.2014, p.37-72, διαθέσιμο: <https://seer.ufrgs.br/austral/article/view/51286/33165>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Casaroos, G (2018) Brazilian Elections and the Future of the BRICS, Italian Institute for International Political Studies, διαθέσιμο: <https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/brazilian-elections-and-future-brics-21347>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

CNN (2021α) How Brazil's Covid-19 vaccine plan fell apart, διαθέσιμο: <https://edition.cnn.com/2021/02/01/americas/brazil-coronavirus-vaccination/index.html> . Πρόσβαση: 28/12/2021.

CNN (2021 β) How a vaccination experiment known as 'Project S' transformed one small Brazilian city, διαθέσιμο: <https://edition.cnn.com/2021/06/06/americas/serrana-vaccination-experiment-intl-latam/index.html>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Coletta, R. D. (2020) Brasilbusca R\$ 19 biembancos de desenvolvimento para combate a Covid-19, Folha de Sao Paulo, διαθέσιμο: <https://www.folha.uol.com.br/mercado/2020/brasil-busca-r-19-bi-em-bancos-de-desenvolvimento-para-combate-a-covid-19.shtml>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Congressional Research Service (2020), Brazil: Background and US Relations, διαθέσιμο: [Brazil: Background and U.S. Relations \(congress.gov\)](https://www.congress.gov/56/records/64282)

DW, (2021 α) Brazil: Senate calls for Bolsonaro to be charged over COVID response, διαθέσιμο: <https://www.dw.com/en/brazil-senate-calls-for-bolsonaro-to-be-charged-over-covid-response/a-59565214> . Πρόσβαση: 28/12/2021.

DW (2021 β) Brazil: Senators recommend criminal charges against Bolsonaro, διαθέσιμο: <https://www.dw.com/en/brazil-senators-recommend-criminal-charges-against-bolsonaro/a-59633259>. Πρόσβαση: 28/12/2021

DW (2021 γ) Opinion: Jair Bolsonaro tests Brazil's democracy, διαθέσιμο: <https://www.dw.com/en/opinion-jair-bolsonaro-tests-brazils-democracy/a-59124302>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

DW (2021 δ) Coronavirus: Entire Brazilian city of Toledo to be vaccinated in Pfizer study, διαθέσιμο: <https://www.dw.com/en/coronavirus-entire-brazilian-city-of-toledo-to-be-vaccinated-in-pfizer-study/a-59657108>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Economist Intelligence Unit (2021), Brazil – Economy – Summary, διαθέσιμο: <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1020921485&Country=Brazil&topic=Economy&subtopic=Long-term+outlook&subsubtopic=Summary> Πρόσβαση: 28/12/2021.

Guardian (2021) Bolsonaro should be charged with crimes against humanity, Covid inquiry finds, διαθέσιμο: <https://www.theguardian.com/world/2021/oct/20/jair-bolsonaro-crimes-against-humanity-inquiry>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Index of Economic Freedom – Heritage Foundation (2021), Country: Brazil, διαθέσιμο: <https://www.heritage.org/index/country/brazil>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

International Energy Association, Country: Brazil, διαθέσιμο: <https://www.iea.org/countries/brazil>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Oxford College of Marketing (2021), What is a PESTEL analysis ?, διαθέσιμο: <https://blog.oxfordcollegeofmarketing.com/2016/06/30/pestel-analysis/> .

Πρόσβαση: 28/12/2021.

Pennaforte, C. & Luigi, R. (2020) The (Re) Emergence of the BRICS and the Reorganization of Power in Contemporary Geopolitics, Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations, v.9, n.18, Jul./Dec. 2020, p. 85-104, διαθέσιμο: [http://guaiaca.ufpel.edu.br:8080/bitstream/prefix/7362/1/THE_RE_EMERGENCE_OF](http://guaiaca.ufpel.edu.br:8080/bitstream/prefix/7362/1/THE_RE_EMERGENCE_OF_THE_BRICS.pdf)

[_THE_BRICS.pdf](http://guaiaca.ufpel.edu.br:8080/bitstream/prefix/7362/1/THE_RE_EMERGENCE_OF_THE_BRICS.pdf). Πρόσβαση: 28/12/2021.

Riethof, M. (2016) Brazil and the international politics of climate change: leading by example? University of London Press Institute of Latin American Studies in Provincialising nature: multidisciplinary approaches to the politics of the environment in Latin America

Román M. Carson M. (2010) Shifting ground: Brazil tackles climate change and deforestation, but rapid growth, energy needs undermine progress, Stockholm Environment Institute.

Santander (2021) Brazil: economic and political outline, διαθέσιμο: [https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/brazil/economic-political-](https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/brazil/economic-political-outline)

[outline](https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/brazil/economic-political-outline) . Πρόσβαση: 28/12/2021.

Sampaio, A. (2019) BRICS still stand as a force multiplier, International Institute for Strategic Studies, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/11/csdp-brics-summit>.

Πρόσβαση: 28/12/2021 .

Stevens, P. (2003) Resource Impact: Curse or Blessing?, University of Dundee, διαθέσιμο:

[https://www.laohamutuk.org/OilWeb/Bground/Transpar/Stevens%20resource%20c](https://www.laohamutuk.org/OilWeb/Bground/Transpar/Stevens%20resource%20curseVol14_1.pdf)

[urseVol14_1.pdf](https://www.laohamutuk.org/OilWeb/Bground/Transpar/Stevens%20resource%20curseVol14_1.pdf). Πρόσβαση: 28/12/2021.

Szylovec A, Umbelino-Walker I, Cain BN, Ng HT, Flahault A, Rozanova L. (2021) Brazil's Actions and Reactions in the Fight against COVID-19 from January to March 2020. International Journal of Environmental Research and Public Health. 18(2):555.

<https://doi.org/10.3390/ijerph18020555>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

United Nations (2020) World Economic Situation and Prospects as of mid-2020, διαθέσιμο: [https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-](https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/WESP2020_MYU_Report.pdf)

[content/uploads/sites/45/publication/WESP2020_MYU_Report.pdf](https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/WESP2020_MYU_Report.pdf). Πρόσβαση: 28/12/2021.

UNFCCC (2020)⁴th National Communication of Brazil to the UN Framework Convention on Climate Change, διαθέσιμο:

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/4a%20Comunicacao%20Nacional.pdf>.

Πρόσβαση: 28/12/2021.

Wallace G. R, Wallace R. (2016) Neoliberal Ebola Modeling Disease Emergence from Finance to Forest and Farm. Springer

Walt, S. (2019) Who Will Save the Amazon (and How?), Foreign Policy, διαθέσιμο:

<https://foreignpolicy.com/2019/08/05/who-will-invade-brazil-to-save-the-amazon/> Πρόσβαση: 28/12/2021.

World Bank (2020), Covid-19 in Brazil: Impacts and Policy Responses, διαθέσιμο:

<https://www.worldbank.org/en/country/brazil/publication/covid-19-in-brazil-impacts-policy-responses>. Πρόσβαση: 28/12/2021

World Bank (2021), The World Bank in Brazil, διαθέσιμο:

<https://www.worldbank.org/en/country/brazil/overview#1>. Πρόσβαση: 28/12/2021.

Zakaria, F. (1997) The rise of illiberal democracy – αρχική δημοσίευση στο Foreign Affairs, διαθέσιμο:

<https://fareedzakaria.com/columns/1997/11/01/the-rise-of-illiberal-democracy>.

Πρόσβαση: 28/12/2021.